

**”OLISI ENEMMÄN ANNETTAVAA,
JOS ASIAAN PYSTYISI KUNNOLLA PANEUTUMAAN”**

Tutkimus lastensuojelutarpeen arvioinnista

Eva Nordström
pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

”Olisi enemmän annettavaa, jos asiaan pystyisi kunnolla paneutumaan”. Tutkimus lastensuojelutarpeen arvioinnista.

Eva Nordström

Sosiaalityön pro gradu – tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaajat: Katri Viitasalo, Anni Vanhala

Kevät 2013

Sivumäärä: 95 sivua + 1 liite

Tutkimuksessa etsitään vastausta siihen, miten sosiaalityöntekijät kokevat lastensuojelutarpeen arviointien laatimisen. Kiinnostuksen kohteena on sosiaalityöntekijöiden kokemukset lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin liittyen. Tutkimuksen lähtöoletuksena on, että lapsikeskeisyyttä on pyritty lisäämään uuden lastensuojelulain myötä, ja lapsen oma näkemys omasta tilanteestaan on selvitettävä tapaamalla lasta. Tavoitteena on selvittää, minkälaiset eri tekijät vaikuttavat lastensuojelutarpeen arviointityöhön ja lastensuojelutyön lapsikeskeisyyteen.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä keskitytään lastensuojelutyön kehitykseen ja lapsikeskeisyyteen käsitteenä, jota lähestytään sekä fenomenologisesta että konstruktionistisesta lähtökohdasta. Teoriaosuudessa valotetaan myös lastensuojelutarpeen arvioinnin lähtökohtia, jossa tuodaan esiin lasten turvaan ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lastensuojelutarpeen arvioinnista prosessina.

Tutkimusmenetelmänä on käytetty sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluja. Aineistoa on analysoitu hyödyntämällä sekä sisällönanalyysia että kehysanalyysia. Sisällönanalyysin kautta todetaan, että lastensuojelutarpeen arviointeja pyritään tekemään kokematta kuitenkaan, että niihin pystytään kunnolla panostamaan. Sosiaalityöntekijät eivät pidä itseään perheen sosiaalityöntekijänä. He eivät myöskään koe, että heillä on realistisia mahdollisuuksia luoda sellainen yhteys lapseen, jossa lapsi luottaisi sosiaalityöntekijään ja kertoisi hänelle omasta tilanteestaan.

Kehysanalyysin myötä lastensuojelutarpeen arviointeihin vaikuttaa viisi kehystä, jotka on nimetty juridiseksi, rakenteelliseksi, ammatilliseksi sekä työkäytäntöjen ja asenteen kehyksiksi. Merkittävimpänä kehyksenä toimii juridinen kehys, joka ulottuu niin rakenteelliseen, ammatilliseen kuin työkäytäntöjenkin kehykseen. Asenteen kehys on ainoa, jonka tulkitaan jäävän juridisen kehyksen ulkopuolelle ja johon sosiaalityöntekijät ja asiakkaat pystyvät henkilökohtaisella tasolla vaikuttamaan.

Avainsanat: lastensuojelu, lastensuojelutarpeen arviointi, lapsinäkökulma

ABSTRACT

”Olisi enemmän annettavaa, jos asiaan pystyisi kunnolla paneutumaan”. Tutkimus lastensuojelutarpeen arvioinnista.

Eva Nordström

Master's thesis of Social Work

University of Jyväskylä

Kokkola University Consortium Chydenius

Supervisors: Katri Viitasalo, Anni Vanhala

Spring 2013

Pages: 95 + 1 appendix

This thesis examines the experience of social workers assessing children in need of child welfare. The study takes interest in the experience of social workers processing the evaluation of child protection. The principal assumption is that there has been an effort to increase the focus on children by a reform and renewal of the Child Welfare Act will. The goal is to find out what kind of factors affects the assessment and the improvement of the position of children. Also the child's own view of the situation needs to be clarified by meeting with the child. The aim is to find out what kind of factors influence the need for child welfare assessment work and child welfare work.

The theoretical framework focuses on the development of child protection work and child oriented concept. The theoretical part shows an assessment of the need for child welfare rationale, highlighting children's security and well-being of the factors affecting the views of social workers and child protection necessary for the assessment process.

The research method used is focus group interviews with social workers. Data were analysed using content analysis, as well as frame analysis. The content analysis states that child welfare assessments are made through an experience, however, that social workers are not able to properly invest. Social workers do not feel like the family's social worker. They also do not feel that they have a realistic chance to create a connection to the child, where the child would trust a social worker and tell about her own situation.

The frame analysis reveals five different ways to frame the child protection assessments. The frames have been designated legal, structural, professional, work practices and the attitude frames. The main framework is the legal framework that extends well structured, professional and work practices framework. The frame of attitude is the only one that is interpreted to be outside the legal frame, and in which social workers and customers will be able to influence at the personal level.

Keywords: child protection, evaluation of child protection, child oriented approach

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 LAPSIKESKEISYYS LASTENSUOJELUN ARVIOINNISSA.....	8
3 LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNIN LÄHTÖKOHDAT.....	17
4 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN NÄKÖKULMA.....	20
4.1 Fenomenologia.....	20
4.2 Goffmanilainen kehysanalyysi.....	21
4.3 Sosiaalinen konstruktionismi.....	22
4.4 Sosiaalisesti konstruoitunut kokemus ryhmässä.....	24
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	27
5.1 Tutkimuskysymys ja keskeiset käsitteet.....	28
5.2 Empiirinen aineisto.....	30
5.3 Fokusryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä.....	31
5.3.1 Fokusryhmähaastattelun runko.....	32
5.4 Tutkimuksen eettisyys.....	33
5.4.1 Eettisyys tutkimustulosten raportoinnissa.....	35
6 AINEISTON ANALYYSI.....	36
6.1 Arviointi prosessina.....	38
6.1.1 Arviointiprosessin aikana rakentuva vuorovaikutus ja luottamus lapseen ja perheeseen.....	44
6.1.2 Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin haasteet ja kehittämistarpeet.....	54
6.1.3 Lastensuojelutarpeen arviointityön avainkäsitteitä.....	56
6.1.4 Yhteenveto.....	61
6.2 Lastensuojelutarpeen arvioinnin kehykset.....	63
6.2.1 Juridinen kehys.....	64
6.2.2 Rakenteellinen kehys.....	66
6.2.3 Ammatillinen kehys.....	69
6.2.4 Työkäytäntöjen kehys.....	71
6.2.5 Asenteen kehys.....	73
6.2.6 Yhteenveto.....	74
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	78
8 POHDINTA.....	84
LÄHTEET.....	89
Liite 1. Fokusryhmähaastattelun kyselyreitti.....	93

KUVIOT

<i>Kuvio 1. Lastensuojelutarpeen arvioinnin kehykset ja niiden keskeiset piirteet.</i>	<i>75</i>
<i>Kuvio 2. Lastensuojelutyön laadunhallinnan paketti.</i>	<i>80</i>
<i>Kuvio 3. Lapsikeskeisyys suhteessa lastensuojelutyön muihin tekijöihin.</i>	<i>81</i>

1 JOHDANTO

Nykypäivän lastensuojelutyössä on tavoitteena tuoda lapsen ääntä kuuluviin, lasta pyritään kuulemaan asioissa, jotka koskevat häntä. Lastensuojelutyössä ei voida tehdä päätöksiä kuulematta hänen omaa mielipidettä tilanteesta. Lapsen mielipiteen selvittämistä varten on kehitetty erilaisia lastensuojelutarpeen alkuarvioinnin malleja, jotka perustuvat lastensuojelulakiin (417/2007). Lain mukaan (417/2007, 27§) sosiaalityöntekijän on tietyssä määräajassa tehtävä selvitys lapsen tai nuoren tilanteesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen suojelun ja tuen tarvetta suhteessa vanhempien mahdollisuuksiin vastata niihin. Laki edellyttää, että selvitys tehdään tilanteen vaatimassa laajuudessa ja ilman aiheetonta viivytystä.

Lastensuojelutyön erilaisten toimintamallien vaikuttavuutta on jatkuvasti arvioitava ja kehitettävä. Lastensuojelutarpeen arviointi ei ole staattinen työmenetelmä, jota käytetään mekaanisesti jokaisessa arviointitilanteessa. Lastensuojelutarpeen arviointien laatimiseen vaikuttavat erilaiset arviointitilanteeseen kytkeytyvät tekijät. Vaikutuksia voi olla esimerkiksi paikallisella lastensuojelutyön ammattikulttuurilla sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaiden välisellä vuorovaikutuksella ja rooleilla.

Tässä tutkimuksessa tuon esiin sosiaalityöntekijöiden antamia merkityksiä lastensuojelutarpeen arviointityölle ja sen mahdollisuuksia, haasteita ja kehittämistarpeita. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat sosiaalityöntekijöiden kokemukset lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessista ja sen merkityksestä lastensuojelutyölle. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluja. Haastatteluihin on osallistunut lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, joilla on useamman vuoden kokemus lastensuojelutarpeen arviointiprosesseista. Tutkimusaineistoa olen tarkastellut lastensuojelupalvelujen laadunhallinnan kriteerejä silmällä pitäen hyödyntämällä Sirkka Rousun ja Tupu Holman (2004) näkemyksiä laadunhallinnasta, sekä Erving Goffmanin (1986/1974) kehysanalyysia.

Arviointityötä tehdään ennakkoon määritellyissä ja laajoissa puitteissa. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa puitteisiin ovat rajallisia. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessit ovat osa yhteiskunnallista auttamistehtävää, jonka painopisteenä on lapsen tilanteen kartoittaminen. Tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta arviointityöskentelyn toteutumista. Lastensuojelutyö ja käytännöt ovat viime aikoina nousseet vahvasti esiin julkisessa keskustelussa. Tutkimukseni liittyy myös ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen lastensuojelutyön keskusteluun, jossa on käsitelty vakavia perheväkivaltatapauksia, joista osa ovat päätyneet jopa lasten ja huoltajien kuolemaan. Julkisessa keskustelussa on lähinnä noussut esiin ne lastensuojelutyön mahdollisuudet ja haasteet, joilla mahdollisesti olisi voinut estää tapahtumia ja traagisia perhekohtaloita. Julkisessa keskustelussa on tuotu esiin sosiaalityöntekijöiden liian suuret asiakasmäärät ja pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä. Lastensuojelutyö on yhteiskunnan vastuulla oleva tehtävä, josta on vuoden sisällä tullut ajankohtainen ja polttava keskustelun aihe.

Tutkimusraportin rakenne etenee siten, että alussa esittelen lastensuojelutarpeen arviointiin liittyvää teoreettista näkökulmaa ja taustakeskustelua (luvut 2 – 4). Jan Horwathin (2001) teos ”Assessing children in need” on kulkenut punaisena lankana koko tutkimuksen teon aikana, sekä lähteenä että omissa ajatuksissa. Tuon Horwathin (2001) teoksen avulla esiin lapsen turvaa ja hyvinvointia edistäviä tekijöitä, joiden perusteella lastensuojelutarpeen arviointimalleja on kehitetty. Tutkimus etenee tästä tutkimustehtävän esittelyyn (luku 5) jossa esittelen tutkimusongelmaa tarkemmin. Tässä osiossa esittelen fokusryhmähaastattelua laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmänä sekä tarkemmat tutkimuskysymykset. Analyysiosassa (luku 6) käsitelen lastensuojelutarpeen arvioinnin eri osa-alueita, sekä arviointiin liittyviä mahdollisuuksia, haasteita ja ongelmakohtia sosiaalityöntekijöiden kokemana. Analyysin toisessa vaiheessa tarkastelen lastensuojelutarpeen arviointiprosesseja goffmanilaisittain kehyksissä (alaluku 6.2).

Käsite ”goffmanilainen” on sosiologien kesken käytetty adjektiivi, jolla selitetään mikrostruktuuritasolla erilaisten rutiininomaisten liikkeiden merkitystä tapahtumiin. Myös lastensuojelutarpeiden arvioinneissa on monta erilaista ”rutiininomaista liikettä,” jotka vaikuttavat prosessin etenemiseen. Tavoitteenani on tarkastella, minkälaiset kehykset vaikuttavat lastensuojelutarpeen arviointityöhön sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Tarkastelen myös lastensuojelutyön erilaisten institutionaalisten kehysten välisiä suhteita ja

merkityksiä lastensuojelun laadunhallintaan. Luvussa 7 esitän tutkimuksen johtopäätökset. Päätän tutkimukseni pohdintaan (luku 8), jossa liitän tutkimusaineiston ja sen analyysin ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun tämän päivän lastensuojelutyöstä.

Lastensuojelutarpeen arviointityötä on syytä tutkia sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, koska arviointityötä ohjaavat sekä lastensuojelun resurssit että sosiaalityöntekijän omat voimavarat. Arviointiprosessilla voi olla suuri merkitys koko perheen tilanteelle, ja sosiaalityöntekijöillä tulisi olla realistiset ja hyvät mahdollisuudet huomioida perheen kriittinen tilanne kokonaisvaltaisesti. Jos arviointityöhön pystytään panostamaan, lapsi ja perhe saattaa päästä sellaisten interventioiden piiriin, jotka kohdentuvat suoraan asiakkaan ongelmaan ja tilanteen korjaamiseen. Tarkoituksenmukaisesti kohdistettujen interventioiden avulla tilanne voi muuttua lapsen kannalta myönteisemmäksi, jonka myötä saatetaan välttyä kalliilta lisäinterventioilta ja jopa huostaanotolta.

2 LAPSIKESKEISYYS LASTENSUOJELUN ARVIOINNISSA

Yleisellä tasolla lastensuojelutarpeen arvioinnilla ymmärretään kaikki se työ, mitä tehdään kun lapsesta saapuu lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelutarpeen arvioinnin päätyminen voi kuitenkin vaihdella monella tavalla. Arviointi voi päättyä siihen, kun sosiaalityöntekijä toteaa, että ryhdytään systemaattiseen lastensuojelutarpeen alkukartoitukseen ja sen perusteella pidetään arvioinnin lopussa yhteenvetotapaaminen. Voi myös olla, että päätetään olla ryhtymättä tilanteen selvitykseen, mutta sosiaalityöntekijöiden ajatuksissa lapsen tilannetta kuitenkin edelleen pohditaan. Myös lastensuojeluilmoituksen kirjaaminen ja päätös siitä, että ei ryhdytä arvioimaan lastensuojelun tarvetta, koetaan jonkinlaisena arviointina.

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessilla taas ymmärretään laajempaa kartoitusta lapsen tilanteesta. Arviointiprosessi on strukturoidumpi työmenetelmä, jossa selvitetään lapsen kehityksellisiä tarpeita, vanhempien kykyä vastata näihin tarpeisiin, sekä huomioidaan erilaiset perhe- ja ympäristötekijät. (vrt. Horwathin teoksessa Rose 2001.) Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin kehys muodostuu näistä edellä mainituista, lapsen turvaa ja hyvinvointia edistävästä kolmesta tekijästä (lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhempien kyky vastata näihin tarpeisiin, erilaiset perhe- ja ympäristötekijät). Lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheessa sosiaalityöntekijä pyrkii selvittämään ja arvioimaan kyseiset tekijät lapsen näkökulmasta.

Lastensuojelutarpeen arvioinnissa on kyse siitä, että sosiaaliviranomaiset pyrkivät selvittämään, onko lapsi suojelun ja tuen tarpeessa. Lastensuojelutarpeen arvioinnilla ymmärretään tässä lapsiperheiden parissa tehtävä työ, jonka tarkoituksena on arvioida lapsen ja perheen avun ja tuen tarvetta, sekä lapsen omaa näkemystä tilanteesta. Arviointi koostuu prosessinomaisesta työskentelystä, joka toteutuu eri toimenpiteiden kautta: ensimmäinen yhteydenotto perheeseen, alkutapaaminen, teematapaamiset ja lopputapaaminen. Mikäli lapsen asiat ovat hyvin, arviointi päättyy ja perhe jatkaa omaa tavallista arkielämää. (Sundell ym. 2007, 29.)

Prosessilla ymmärretään sarja jatkuvia, ajallisesti toisiaan seuraavia tapahtumia. Sosiaalihuollon ydinprosessin tehtävänä on tuottaa asiakkaalle (lapselle, perheelle) hänen

tarvitsemansa hyöty (Rousu & Holma 2004, 7). Lastensuojelutarpeen arviointi on kuitenkin laaja ja monimutkainen kokonaisuus, johon sisältyy myös sellaisia työvaiheita, joissa perhe tai lapsi ei ole fyysisesti mukana. Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä lastensuojelutarpeen arviointiprosessi kuvaamaan koko sitä prosessia, jolla selvitetään lapsen lastensuojelun tarvetta. Prosessi alkaa sosiaalityöntekijän arvioinnilla, onko aiheellista ryhtyä lastensuojelutarpeen arviointiin. Arviointityöhön sisältyy kaikki yhteydenotot perheeseen ja muihin yhteistyötahoihin, sekä näiden yhteydenottojen ja tapaamisten dokumentointi. Arviointiprosessiin kuuluu myös kaikki ne tilanteet, joissa arvioinnista vastuussa oleva sosiaalityöntekijä keskusteleo muiden kanssa arvioinnista, esimerkiksi työnohjaustilanteet muiden sosiaalityöntekijöiden ja ohjaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Yksinkertaistettuna lastensuojelutarpeen arviointiprosessi pitää sisällään kaiken sen työn, mitä tehdään arviointiin liittyen.

Lastensuojelun alkuvaihetta ja asiakkaaksi tuleminen prosessia on ollut syytä selkiyttää jo pidemmän aikaa. Tarja Kivinen (1994) toteaa, että asiakkaaksi tuleminen voidaan kokea monella eri tavalla, ja nostaa esiin muun muassa sen, että puolet kokee sosiaalityöntekijän suhtautumisen ja työtavat myönteiseksi alussa. Lasten muistot ovat asiakkuuden alusta hämääriä, enemmän ”aikuisjuttuja”, jossa päällimmäinen tunne on hämmennys. Lapsilla ei välttämättä myöskään ole tietoa vanhempien ja sosiaalityöntekijän välisestä kanssakäymisestä, ja sosiaalityöntekijä on siten jäänyt vieraaksi ihmiseksi lapselle. (Kivinen 1994, 186.) Uuden lastensuojelulain myötä lastensuojeluprosessia on pyritty selkiyttämään siten, että työskentelyn eri vaiheet erottuvat toisistaan. Yhtenä uutena toimintamuotona on lastensuojelutarpeen selvitys, jonka tavoitteena on lisätä yhdenmukaistettua käytäntöä koko maahan, sekä taata asiakkaalle hänen tarvitsemaa tuen saantia. (Kananoja ym. 2011, 181.)

Kun sosiaalityöntekijä saa lastensuojeluilmoituksen, hänen on ryhdyttävä lastensuojelutarpeen selvitykseen kaikissa niissä tapauksissa, joissa ilmoitusta ei voida todeta aiheettomaksi. Aulikki Kananojan, Martti Lähteisen ja Pirjo Marjamäen (2011) mukaan on vain harvoin sellaisia tilanteita, jolloin selvitystyöhön ei tarvitse ryhtyä. Knut Sundellin, Tine Egelundin, Cecilia Andréa Löfholmin ja Catrine Kaunitzen (2007) mukaan erilaisten selvitysten aikana voidaan kerätä myös paljon olematonta tietoa sekä antaa tunteiden ohjata selvitetävän tiedon painopistettä. Myös liian nopeiden johtopäätösten tekeminen jo arviointityön alussa on tavallista, mikä saattaa johtaa siihen, että

lisäselvityksessä pyritään löytämään sellaista tietoa, mikä tukee jo ennestään vallitsevaa ajankohtaista uskomusta. Joidenkin tutkimusten mukaan erilaiset mahdolliset lastensuojelun interventiovaihtoehdot jopa ohjaavat koko arviointiprosessia. Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijät saattavat joissakin tilanteissa jo alkuvaiheessa päättää perheen tarvitsemista interventioista, mikä johtaa lastensuojelutarpeen arviointiprosessin epäloogisuuteen. (Sundell ym. 2007, 30.) Tämän voi mielestäni tulkita siten, että sosiaalityöntekijää saattaa ohjata ymmärrys siitä, että lapsen tilanteeseen on puututtava nopeasti. Taustalla saattaa vaikuttaa sosiaalityöntekijän halu auttaa lasta ja perhettä tarjolla olevilla keinoilla. Taustalla voi myös olla sosiaalityöntekijän kokemus ajanpuute, jolloin ei ole aikaa tehdä perusteellista lastensuojelutarpeen selvitystä, vaikka katsotaan, että jotain on tehtävä. Näin ollen lastensuojelutyön juridisoituminen saattaa myötävaikuttaa nopeiden johtopäätösten tekemiseen ja interventioiden tarjoamiseen, mikäli sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän on toimittava ennen kuin asiakkaiden asianajajat toimivat.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä toimii jännitteisessä tilanteessa, jossa vaaditaan pikaisia toimenpiteitä, mutta jossa tilanteen tarkoituksenmukainen kartoittaminen vie aikaa. Myös Kananoja, Lähteinen ja Marjamäki (2011) tuovat esiin, että lastensuojelun interventioita ei tulisi tarjota umpimähkäisesti, selvittämättä lapsen ja perheen kokonaistilannetta ja tuen tarvetta. Kokonaistilanne tulisi arvioida kiireellistenkin toimenpiteiden yhteydessä. (Kananoja ym. 2011, 186.)

Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat keskeisessä roolissa lastensuojelutarpeen selvitysprosessissa (Kananoja ym. 2011, 186). Lastensuojelulain (417/2007) mukaan selvitys tehdään yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Selvitys on luottamuksellisen asiakassuhteen luomista, jossa sekä vanhempi että lapsi otetaan mukaan arvioimaan omaa tilannettaan. Avoimeen ja läpinäkyvään työhön vaikuttanee hyvinkin pitkälle sosiaalityöntekijän oma suhtautuminen työhön ja asiakkaaseen, mutta myös eri työyhteisöjen työkäytännöt. Tulkitsen avoimuuden tarkoittavan sitä, että perhe nähdään oman tilanteensa asiantuntijana. Insoo Kim Bergin ja Peter De Jongin (2003, 35 – 37) mukaan sosiaalityöntekijän tulisi asennoitua ”tietämättömään” tilaan, jossa asiakas on se joka valaisee sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijän pitäisi kyetä poistumaan omasta viitekehyksestä ja huomioida tilanne asiakkaan viitekehyksestä käsin. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla ennakkoluuloton ja avoin suhtautuminen asiakkaaseen, sekä aito kiinnostus kuunnella ja selvittää minkälaisesta ongelmasta tai kriisistä on kyse. Sosiaalityöntekijän

ymmärrys tilanteesta tulisi muodostua asiakkaan avulla. Työyhteisössä tulisi myös pohtia vallitsevia työkäytäntöjä, jotta välttyään asiantuntijahenkisestä ilmapiiristä, jossa sosiaalityöntekijällä on jo valmiit vastaukset. (Berg & De Jong 2003, 37.)

Sosiaalityöntekijän on tavattava lasta saadakseen kuvan siitä, miten lapsi itse kokee oman tilanteensa. Lapsen on saatava tietää syyt, miksi hän on lastensuojelun asiakkaana, mitä sille aiotaan tehdä ja kuka sosiaalityöntekijä vastaa hänen asioistaan (Päkkilä 2008, 171). Johanna Hurtigin mukaan (2003, 168) lapsen läsnäoloa eri tilanteissa voi kuvata fyysisen, faktisen, diskursiivisen ja kommunikatiivisen läsnäolon kautta. Lapsen on oltava fyysisesti paikalla, kun hänestä kootaan tietoa ja, kun lapseen kohdistuvasta huolesta puhutaan vanhempien kanssa. Lapsen kanssa keskusteltaessa tavoitellaan lapsen omia näkemyksiä ja kokemuksia. Olennaista lapsen ja sosiaalityöntekijän tapaamisessa on se, miten sosiaalityöntekijä kykenee sisällyttämään useita eri ulottuvuuksia lapsen kanssa työskennellessä. Myös sillä, miten sosiaalityöntekijä työskentelee vanhempien kanssa, on merkitystä lapsen paikan rakentumisen kannalta. Lapsen paikka lastensuojelussa muodostuu lapsikeskeisellä työotteella, jossa lapsesta tehdään ensisijainen asiakas (Ervast & Tulensalo 2006, 116 – 126). Lapsen paikan muodostumiseen vaikuttavat sekä vanhempien omat asenteet ja mielipiteet että myös sosiaalityöntekijän kyky lapsikeskeiseen ajatteluun ja työskentelyyn. Luodakseen ja ylläpitääkseen vuorovaikutuksellista suhdetta vanhempiin, sosiaalityöntekijät saattavat kuitenkin joutua välttelemään esiinnousseita moraalisia ulottuvuuksia vanhempien kanssa käydyssä keskustelussa. (Hurtig 2003, 168 – 169.) Voi toki kysyä, täytyykö moraalisia näkökulmia vältellä, ja mihin vältteleminen johtaa lapsen kannalta? Sivuuutetaanko tässä lapsen näkökulma lastensuojelutarpeen arviointityössä? Lapsen näkökulma tulisi ulottua koko arviointiprosessin laajalle kentälle, jossa arviointityön jokainen vaihe etenee lapsen tilanteen ja tarpeiden mukaan. Sosiaalityöntekijä joutuukin asettumaan erilaisiin rooleihin, joissa toisaalta on pyrittävä yhteistyöhön vanhempien kanssa, mutta toisaalta on ehkä sivuutettava vanhempien omat mielipiteet ja näkökulmat. Erilaisten roolien merkitys korostuu varsinkin silloin, kun vanhempien omat näkökulmat ovat sosiaalityöntekijän tulkinnan mukaan ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheessa painopiste tulee olla lapsen omassa kokemuksessa, miten lapsi itse kokee oman tilanteensa (Hurtig 2003, 77, 91). Alkuvaiheen lastensuojelutyö on aikaisempien tutkimusten perusteella ollut näkymätöntä, eikä sitä ole

dokumentoitu (Tulensalo & Ervast 2006, 14). Dokumentoinnilla onkin nykyään suuri merkitys lastensuojelun kehittämisen kannalta. Aino Kääriäisen (2006, 45) mukaan lapsella on nykyään oma paikka sosiaalityön dokumentoinnissa, ja on huomattu että lapsella on myös omia toiveita ja näkemyksiä omasta tilanteesta. Kääriäisen (2006, 53 – 54) mukaan lastensuojelun juridisoituminen näkyy myös dokumentoinnissa, koska 12-vuotiaiden lasten ääni on huomattavissa dokumentoinnissa paremmin kuin nuorempien lasten ääni.

Kananojan ym. (2011, 176) mukaan lapsi on itsenäinen subjekti, jolla on omat oikeudet ja jonka mielipiteet ja toiveet on otettava huomioon. Lapsen kasvatuksesta vastaavat ensisijaisesti huoltajat, mutta tarvittaessa heidän on saatava tukea lapsen kasvatukseen. Lastensuojelutyössä on aina pyrittävä yhteistyöhön perheen kanssa. Lastensuojelutyössä tulee myös pyrkiä jatkuvaan arviointiin kunkin lapsen parhaan löytämiseksi, eikä todellisuus aina näyttäydy samanlaiselta riippuen siitä, arvioidaanko tilannetta lapsen tai vanhemman näkökulmasta (Rousu & Holma 1999, 61).

Lasten ja perheiden tuen ja avun tarpeiden arviointia varten Iso-Britannian terveysturvaviranomaiset ovat kehittäneet rungon työvälineelle, jolla systemaattisesti voidaan arvioida lapsen ja perheiden tuen ja avun tarvetta. Arviointi perustuu Iso-Britannian lastensuojelulakiin vuodelta 1989, The Childrens Act. (Horwath 2001, 24.) Suomalainen lastensuojelutyö eroaa Iso-Britanniassa toteutettavaan siten, ettei se ole yhtä tiukasti ohjeistettua. Kuitenkin myös Suomessa pyritään enenevässä määrin asiakasprosessien mallintamiseen ja ohjeistamiseen. (Forsberg 2012, 10.) Rousun ja Holman mukaan (1999, 61) systemaattinen arviointityö luo hyvän kehyksen asiakasprosessin etenemistä varten. Tähän vaikuttaa myös asiakkuuden alkuvaiheessa luotu yhteistyösuhde asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välille. Ilman yhteistyösuhdetta ei myöskään ole olemassa asiakassuhdetta. Puuttuvassa asiakassuhteessa kestävien muutosten aikaansaaminen lapsen kannalta on lähes mahdoton tehtävä. (Rousu & Holma 1999, 63.) Myös Mikko Orasen (2006, 6) tutkimuksessa nousee esiin se, että monesti lastensuojelussa joudutaan sellaisiin tilanteisiin, joissa yhteistä ymmärrystä tilanteesta asiakkaan kanssa on hyvin vaikeata tai jopa mahdotonta saavuttaa. Asiakasperheen oma määritelmä perheenjäsenistään tulisi myös ohjata sosiaalityöntekijää hänen arvioidessaan, kenet pitäisi ottaa mukaan lapsen ja perheen lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin (Healy 2012, 115).

Horwathin (2001, 25 – 27) mukaan on arvioitava, kohdistuuko lapseen tietyssä tilanteessa merkittävää vahinkoa, mutta sen lisäksi on myös pystyttävä varmistamaan se, että lapselle ja perheelle annettu tuki ja apu on lapsen kannalta myönteistä ja hyödyllistä. (vrt. Sundell 2007). Iso-Britannian terveystieteiden tutkimukset (Child Protection: Messages from Research) ovat osoittaneet, että yksittäiset lapsen kohdistuvat haitalliset kohtelut harvoin tuottavat pitkäkestoista haittaa lapselle. Sen sijaan kielteisellä kasvuympäristöllä, josta puuttuu lämminhenkisyttä ja johon sisältyy paljon kritiikkiä, aiheuttaa lapselle enemmän jatkuvaa haittaa kuin yksittäinen lapsen kaltoinkohtelu. Tutkimus osoitti myös sen, että yli puolet mahdollisista lastensuojelun tarpeesta olevista perheistä jätettiin palveluiden ulkopuolelle. Jäljelle jäävistä perheistä vielä 26 % jätettiin ulkopuolelle ilman, että sosiaalityöntekijät olivat olleet suorassa yhteydessä lapseen tai perheeseen. Osa näistä perheistä olivat kuitenkin saattaneet olla yhteydessä muihin ammattilaisiin ennen arvioinnin ulkopuolelle jäämistä. Loppujen lopuksi vain 15 % niistä perheistä, joista jollakin taholla oli huoli ja joista tehtiin lastensuojeluilmoitus, päätyivät lastensuojelun asiakkaiksi. 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alkupuolella todettiin lastensuojelun puutteita vanhempien tarpeiden huomioimisessa, mikä taas saattaa vaikuttaa vanhemmuuteen ja lasten hyvinvointiin. Jos vanhempien tarpeet jätetään huomiotta pidemmäksi aikaa, myös lasten hyvinvointi saattaa heikentyä. (Horwath 2001, 25 – 27.)

Lastensuojelulain (417/2007 36§ 9 mom.) mukaan perheelle voidaan tarjota ”*muuta lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia*”. Laissa ei ole sen kummemmin määritelty mitkä nämä yhdeksännen momentin mukaiset avohuollon tukitoimet voivat olla. Nämä tukitoimet jäävätkin sosiaalityöntekijän harkintaan ja tulkittavaksi, jolloin sosiaalityöntekijä joutuu ottamaan kantaa siihen, mitkä ovat riittävät avohuollon tukitoimet esimerkiksi vanhemmille. Voiko tällä lastensuojelulain pykälällä sivuuttaa vanhempien omaa vastuuta lapsen tilanteesta? Mikä taho pystyy tulkitsemaan, onko sosiaalityöntekijä hyödyntänyt kyseistä pykälää tarpeeksi vanhempien tukemisessa silloin, kun yhtenäistä käsitystä tilanteesta ja ongelmasta ei löydy?

Horwathin (2001, 29 – 31) mukaan lastensuojelutarpeen arvioinnille ei ole aikaisemmin kehitetty systemaattista mallia. Iso-Britannian terveystieteiden tutkimus on vuonna 2000 määritellyt lastensuojelutarpeen arvioinnin seuraavasti: *syvälinen arviointi, jonka avulla voidaan tunnistaa lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeimmät näkökulmat, sekä arviointi vanhempien kyvystä vastata näihin tarpeisiin, huomioimalla myös lapsen lähiverkosto ja eri*

ympäristötekijät. Arvioinnilla pystytään keräämään ja arvioimaan sellaista tietoa, joka on lastensuojelutyössä oleellista ja tarkoituksenmukaista. Arviointi koostuu useammasta päällekkäisistä vaiheista, joiden tulisi johtaa suunnitelmalliseen toimintaan ja säännöllisiin tilannekatsauksiin. Arvioinnin eri vaiheita ovat tiedon hankkiminen ja siihen perehtyminen, tilanteen merkityksellistäminen sekä yhteisymmärryksen tavoittaminen perheen kanssa siitä, mitä on tapahtumassa. Perheen kanssa tulisi myös päästä yhteisymmärrykseen siitä, mitkä ovat kyseiset ongelmat, perheen voimavarat ja heikkoudet ja niiden merkitys lapseen. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana tulee ehdottomasti hyödyntää yhteistyötä ja kerätä tietoa yhteistyössä perheen ja muiden yhteistyötahojen kanssa. (Adcock 2001, 75 – 76.)

Iso-Britannian terveystieteiden kehittämää systemaattista arviointimallia tulisi käyttää tilanteen vaatimassa laajuudessa. Mallia ei ole tarkoitus käyttää siten, että siinä käydään systemaattisesti ja kaavamaisesti kaikki alueet läpi jokaisen perheen kohdalla. Standardisoidummalla mallilla pyritään kuitenkin paremmin vaikuttamaan perheen tiedonsaantiin ja helpottamaan mahdollisten riskien tunnistamista. Mallilla pyritään myös kokonaisvaltaisesti huomioimaan lapsen kehityksellisiä tarpeita. Tavoitteena on myös helpottaa avun ja tuen myöntämistä tasapuolisemmin, jotta kukaan sitä tarvitseva ei jää ilman. Mallin avulla voidaan myös välttää se, että jollekin myönnetään kohtuuttoman suuri määrä tukea. (Horwath 2001, 29 – 31.)

Systemaattisen arvioinnin vaikutukset on nähty parhaimmillaan varsin tärkeinä lastensuojelutyön kehittymiselle. Ennen systemaattisen arvioinnin kehittämistä, lapsen ja perheen avun ja tuen tarvetta on katsottu selvitetyn pintapuolisesti. Palveluohjauksen aikataulut, kulttuuristen erojen huomioiminen, lastensuojelutyön dokumentointi ja siitä tiedottaminen saattoivat olla puutteellisia. Myös ylisektorillinen lastensuojelutyö saattoi olla heikkoa. Myös lastensuojelutyöntekijöiden työnohjaus, koulutus ja seuranta saattoi olla puutteellista. Lastensuojelun interventioiden tulisi perustua lapsen ja perheen todellisiin tarpeisiin. Lastensuojelun työmenetelmiin oli tarve puuttua ja viesti oli selvä: merkkejä kaltoinkohdelluista lapsista ei tule jättää huomioitta. (Horwath 2001, 29 – 31.)

Lastensuojelutyössä perheiden ja lasten kohtaamisessa painopiste tulee olla asiakkaiden voimavarojen löytämisessä ja ongelmien tunnistamisessa. Tutkimukset (Child Protection: Message from research, Department of Health 1995) ovat osoittaneet, että perheet kokevat

omat mahdollisuutensa puuttua ja kontrolloida heille tarjottuja sosiaalipalveluja vähäisiksi. Monesti lastensuojelutyö myös painottaa liian paljon perheen heikkouksia ja ongelmia. Sosiaalityöntekijöiden tulisi pystyä tarjoamaan ei-stigmatisoivia palveluja, jotka kuitenkin turvaavat ja edistävät lasten hyvinvointia. Sosiaalityöntekijöiden tulisi pyrkiä parempaan yhteistyöhön perheiden kanssa, pyrkiä kohentamaan vanhempien itsetuntoa, edistämään myönteisten perhesuhteiden kehitystä sekä keskittymään kokonaisvaltaisesti lasten tarpeisiin. Iso-Britannian hallitus tiedosti sen, että lastensuojelutarpeen arviointimenetelmää olisi kehitettävä tutkimustulosten perusteella. Arvioinnin tulisi myös perustua käytännön kokemuksiin ja asiantuntijuuteen. (Horwath 2001, 32.)

Lastensuojelutyön haasteena voi olla sosiaalityöntekijän kaksoisrooli sekä tukea antavana, että kontrolloivana viranomaisena. Tämä saattaa vaikeuttaa sekä perheiden omien voimavarojen huomioimisen, kuten myös ei-stigmatisoituvien palvelujen tarjoamista. Kananojan ym. (2001, 189 – 190) mukaan lastensuojelutarpeen selvitystyön aikana sosiaalityöntekijä on sekä tukea antava että kontrolloiva viranomainen. Etenkin lapsen etua arvioidessaan sosiaalityöntekijä asettuu ammatillisena valvojan rooliin. Myös Merja Laitinen ja Tarja Kempainen (2010, 10) toteavat, että sosiaalityön vaikuttava kokonaisuus muodostuu vallasta, tuesta ja kontrollista. Jotta lastensuojelutarpeen arviointiprosessi säilyy selkeänä ja puolueettomana, prosessin aikana kerättyä tietoa tulisi jakaa myös arvioinnin aikana, ei vain yhteenvetotapaamisessa. Tiedon jakaminen arviointiprosessin aikana on myös asiakasta kunnioittavaa ja auttaa ylläpitämään asiallista vuorovaikutussuhdetta. Lastensuojelutarpeen arviointityö on syytä tehdä huolella, jotta vältetään asiakkuuden pitkittymiseltä, tai jopa asiakkaiden tilanteen vaikeutumiselta. On myös huomioitava, että lapsen suojelun tarve saattaa jäädä kokonaan tunnistamatta, mikäli arviointityöhön ei panosteta kunnolla. (Kananoja ym. 2011, 189 – 190.)

Uuden lastensuojelulain voimaan tulon jälkeen, vuonna 2008, lastensuojelutarpeen selvityksiä tehtiin Suomessa 19 136 kpl, 315 eri kunnissa. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin koko maassa 79 651 kpl, johon on laskettu mukaan myös samasta lapsesta tehdyt useammat ilmoitukset. Suuri erotus tehtyjen ilmoitusten ja lastensuojelutarpeiden selvitysten välillä johtuu muun muassa mahdollisista kiireellisistä sijoituksista selvitystyön ollessa vielä kesken. Myös se vaikuttaa, onko selvitykset ehditty tekemään kolmen kuukauden määräajassa, ja millaisessa laajuudessa selvityksiä on tehty ennen kuin on päädytty asiakkuuteen. Kiireelliset sijoitukset ovat kasvaneet hälyttävästi uuden lain

voimaantumisen jälkeen, ja niiden osuus huostaanotoista on noin 80 %. (Kuoppala & Säkkinen 2010, 5, 9, 12.)

Lapsen hyvinvoinnin jatkumisen kannalta lastensuojelutarpeen arviointiprosessi saattaa olla hyvin merkittävässä asemassa. Arviointiprosessissa arvioidaan lapsen mahdollisen tuen ja avun tarpeen myöntämistä ja sen jatkumista. Siten on perusteltua tutkia ja selvittää, miten lastensuojelutarpeen arviointeja tehdään ja minkälaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on arviointiprosessista.

3 LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNIN LÄHTÖKOHDAT

Uusi lastensuojelulaki on selkiyttänyt lastensuojeluprosessin alkuvaihetta, jossa arvioidaan lapsen ja perheen lastensuojelun tukitoimien tarvetta (esim. Kananoja ym. 2011, 175). Lastensuojelulaki velvoittaa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tekemään arvioinnin lapsen tilanteesta tietyssä määräajassa. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa tulee arvioida lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lapsen lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys voidaan tehdä olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Selvitystyöhön voi sisältyä sosiaalityöntekijän yhteydenpito lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin, kuten esimerkiksi lapsen päiväkotiin, kouluun tai neuvolaan. Selvitys lapsen tilanteesta on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä, ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta. Mahdollisesta lastensuojeluasiakkuuden jatkumisesta, tai sen päättymisestä, on selvityksen valmistuttua ilmoitettava huoltajalle ja lapselle. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 27.)

Lapsen tilanteen kartoittamiseksi on kehitetty erilaisia arvioinnin työmenetelmiä, joiden tavoitteena on kokonaisvaltaisesti huomioida lapsi, lapsen perhe, sekä lapsen omat kokemukset. Lastensuojelutyön lähtökohtana on lapsilähtöisyys ja koko perheen osallistuminen. Lastensuojelutarpeen arvioinnin tavoitteena on tukea suunnitelmallisuuden ja lapsilähtöisyyden toteutumista lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheesta lähtien. Lastensuojelutarpeen arvioinnin lähtökohtana ovat lapsen erilaiset tarpeet ja vanhempien kyky vastata näihin tarpeisiin. Arvioinnilla pyritään selvittämään lapsen turvaa ja hyvinvointia edistävät tekijät huomioimalla lapsen perhe, lähiverkosto ja ympäristötekijät.

Horwathin teos (2001) keskittyy lastensuojelutarpeen arviointiprosessin kehukseen. Wendy Rosen (2001, 40 – 41) mukaan lapsen turvaa ja hyvinvointia edistävät tekijät koostuvat *lapsen kehityksellisistä tarpeista, vanhempien kyvystä sekä perhe- ja ympäristötekijöistä*. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin kehys muodostuu näistä lapsen turvaa ja hyvinvointia edistävistä kolmesta tekijöistä. Arvioinnilla sosiaalityöntekijä pyrkii

selvittämään ja arvioimaan lapsen tarpeita lapsen omasta näkökulmasta lastensuojeluasiakkuuden alkuvaiheessa. (Rose 2001, 40 – 41.)

Lapsen ja perheen tilannetta ja tarpeita selvitetään myös muualla kuin lastensuojelussa. Kun on kyse lapsen kehitykseen liittyvistä tekijöistä, lastensuojelun yhteistyö kasvatus- ja perheneuvoloiden kanssa on avainasemassa. Selvitettäessä lapsen kehityksellisiä tarpeita, sosiaalityöntekijä tarvitsee apua lapselta itseltään, hänen vanhemmiltaan ja muilta henkilöiltä, jotka ovat yhteydessä lapseen. Myös erilaiset lomakkeet ja psykologin selvitykset ovat välttämättömiä työmenetelmiä lapsen kehityksen seuraamista varten. Nykyään keskitytään myös paljon lapsen kehitystä vaarantaviin ympäristötekijöihin, kuten myös kehitystä suojaaviin tekijöihin.

Lapsen kehityksen kannalta vaarantavia tekijöitä voivat olla hoivan puuttuminen, vähäinen, kylmä tai olematon vuorovaikutuksellisuus, ihmissuhteiden epävakaumus, sosiaalinen syrjäytyminen, kasvatuksen epäjohdonmukaisuus ja lapsen pahoinpityminen. Lapsen myönteisen kehityksen suojaavina tekijöinä voi olla lapsen saama huolenpito, lapsen ja häntä hoitavan henkilön välinen vuorovaikutus, empatia ja ymmärretyksi tuleminen, arjen ja normien jatkuvuus ja pysyvyys, sekä erilaiset sosiaaliset areenat (esim. vapaa-ajan harrastus). (Oranen 2006, 9.)

Vanhemmuutta tulisi arvioida suhteessa lapsen tarpeisiin, ei arvostella vanhempia (Rousu & Holma 1999, 45). Sointu Möllerin (2005, 81) mukaan valmiuksilla tarkoitetaan niiden irrottamista ihmisen yksilöllisistä ominaisuuksista, luonteenpiirteistä ja toimintatavoista. Vanhempien valmiuksia arvioidessa ollaan kiinnostuneita siitä, millä tavalla lapsen elämässä näkyy, että vanhemman valmiudet toteutuvat, ja mistä sen huomaa etteivät ne toteudu, tai että vanhemmalta kokonaan puuttuvat tietyt valmiudet. Lastensuojelulla on oikeus puuttua aikuisen elämäntapaan vain silloin, kun se vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Voiko esimerkiksi vanhemmat juoda, ilman että se vaikuttaa heidän valmiuksiin vanhempana? Möller nostaa esiin mielenkiintoisen kysymyksen lastensuojelutyön kontrollista; riittääkö lastensuojelussa vanhemman valmiuksien toteutumisen arviointi lapsen elämässä huomioimatta vanhemman alkoholinkäyttöä. Möller toteaa kuitenkin myös sen, että jokin vanhemman valmiuksista jää toteutumatta sellaisessa tilanteessa, jossa vanhemman alkoholinkäyttö on ongelma. Tällöin lastensuojelun on

puututtava tilanteeseen. Konkreettisilla havainnoilla ja selvällä dokumentoinnilla faktojen tulkinta ja niiden perustelevinen vanhemmille helpottuvat. (Möller, 2005, 81.)

Healyn (2012, 111) mukaan sosiaalityössä on eroa siinä, tekeekö sosiaalityöntekijä työtä yksilön vai ryhmän kanssa. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa kyse on ryhmän kanssa työskentelystä, koska siinä on huomioitava lapsen perhe ja muu lähiverkosto. Perhekäsitteellä voidaan tarkoittaa myös muita perhemuotoja kuin perinteistä ydinperhettä, johon kuuluu kaksi aikuista ja lapset. Sosiaalityöntekijöiden tuleekin selvittää ja huomioida, kenet lapsi ja perhe itse katsovat kuuluvan heidän perheeseen. Eri perheenjäsenten ei tarvitse olla biologisesti sukua toisilleen. Perhekokonaisuudella saattaa myös olla suuri merkitys perheen kokemiin haasteisiin ja siihen, miten perhe pystyy vastaamaan eri haasteisiin. (Healy 2012, 111, 113 – 115.) Perheen sukulaissuhteilla saattaa olla suuri merkitys siihen, miten perhe kokee saavansa tukea arkielämäänsä (Healy 2012, 114).

Kun sosiaalityöntekijä saa lastensuojeluilmoituksen lapsesta, lapsen tilanne ja avun tai tuen tarve on selvitettävä lain mukaisessa määräajassa. Lapsen avun ja tuen tarpeita ei voida arvioida, eikä niihin voida vastata, huomioimatta lapsen omaa elämismailmaa, eli sitä kontekstia, jossa lapsi elää arkeaan. Lapsen tilanteen arvioinnissa täytyy myös huomioida lapsen kokonaistilanne, perhe ja muut läheiset. (Horwath 2001, 24.)

Ekologisen lähtökohdan mukaan kaikki vuorovaikutukselliset osa-alueet ovat tärkeitä ymmärtääksemme lapsen kehitystä yksilönä. Lastensuojelutarpeen arvioinnin kannalta tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijän on huomioitava myös muut vuorovaikutukselliset suhteet lapsen ympärillä, ei pelkästään lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta ja käyttäytymistä. Lastensuojelutyössä ekologisen näkökulman ottaminen tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijän on huomioitava kaikki lapsen tilanteeseen vaikuttavat vuorovaikutukselliset suhteet. Lapsen kannalta ne voivat olla mm. lapsen oma perhe, muu perheen lähiverkosto, kaverit, koulun henkilökunta, institutionaaliset kohteet (esim. lastenhuolto, perhetyö), sosiaalipolitiikka ja muut yhteiskunnan rakenteet. (Sundell ym. 2007, 41.) Myös Merja Laitinen ja Tarja Kemppainen (2010, 138) toteavat, että sosiaalityön palveluprosessiin vaikuttavat yhteiskunnalliset, kulttuuriset, poliittis-hallinnolliset ja taloudelliset tekijät. Asiakastilanteissa sosiaalityöntekijän tulisi tunnistaa ja pystyä reagoimaan näihin tekijöihin.

4 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN NÄKÖKULMA

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, jonka tieteenfilosofisena lähtökohtana on fenomenologia. Tutkimuksen teoreettisessa lähtökohdassa sovellan myös goffmanilaista kehysanalyysia, jonka perusta, näkemys todellisuuden rakentumisesta on sosiaalisessa konstruktionismissa. Seuraavissa alaluvuissa (4.1 – 4.3) esittelen lähemmin tutkimuksen teoreettisia suuntauksia.

4.1 Fenomenologia

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää ihmisten kokemuksia ja merkityksiä yhteisöllisyydessä (ryhmässä), sekä tulkintaa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Tämä johtaa tutkimukseni fenomenologiseen lähtökohtaan. Historiallisesti fenomenologia perustuu Edmund Husserlin (1859 – 1938) ajatuksiin. Fenomenologialla tarkoitetaan alun perin inhimillisen tietoisuuden perustavien rakenteiden tutkimusta. Hermeneutiikka ja fenomenologia yhdistyivät Martin Heideggerin (1889 – 1976) kautta olemisen itsensä ilmenemisen tulkinnaksi. (Kotiranta ym. 2011, 15 – 16.) Hermeneutiikka pohjautuu 1600 – luvulla syntyneeseen raamatuntulkinnan perinteeseen, josta Wilhelm Diltheyn (1833 – 1911) pyrki kehittämään eläytyvän ymmärtämisen menetelmää lähinnä juuri hengellisille tieteille.

Timo Laineen mukaan (2011, 28, 33) fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusmetodi vaatii jatkuvasti eri perusteiden pohtimista tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkijan on pohdittava, miten saavuttaa toisen ihmisen kokemuksen ja ilmaisujen merkityksen mahdollisimman alkuperäisenä. Tutkimuksen kannalta filosofisia ongelmia ovat sekä ihmiskäsitys että tiedonkäsitys. Ihmiskäsityksellä ymmärretään sitä, millainen ihminen on tutkimuskohteena ja tiedonkäsityksellä sitä, miten kohteesta voidaan saada tietoa ja millaista saatu tieto on luonteeltaan. Fenomenologis-hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä keskeistä ovat kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet. Avainkysymyksiä ovat ymmärtäminen ja tulkinta. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen kokemuksia suhteessa omaan todellisuuteensa eli siihen maailmaan, jossa hän elää. (Laine 2011, 28 – 29.)

Viime aikoina sosiaalityötä on kritisoitu liian vahvasta lakikeskeisyydestä ja viranomaishenkisydestä. Sosiaalityöhön vaikuttaa kuitenkin myös toimintaan osallistuvien ihmisten kokemus ja heidän sosiaalinen toiminta ryhmässä. Tulkitsen että lait ja asetukset ovat vain yksi ulottuvuus, jossa sosiaalityötä tehdään. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee lastensuojelutarpeen arviointeja, koska hän on lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Se kuuluu hänen ammatillisen elämismaailmansa työkuvaan, ja lastensuojelutarpeen arviointi on juridisesti sekä lapsen oikeus että lastensuojelun velvollisuus.

4.2 Goffmanilainen kehysanalyysi

Erving Goffman on interaktionistisen koulukunnan tunnetuimpia sosiologeja (Rantalaiho 2010, 94). Goffman tunnetaan sekä vuorovaikutuksen järjestyksen tutkijana että kehysanalyyttikkona. Kehysanalyysin avulla Goffman määrittelee erilaiset sosiaaliset tilanteet. Kehys tässä on väistämättömän (sosiaalisen) suhteen merkityksen ulottuvuus, joka toimii erilaisten sosiaalisten tilanteiden tapahtumien määrittäjänä, kontekstina ja kielellisenä ilmaisijana, niiden selittäjänä. (Berger 1985, xiii.)

Goffmanin ensimmäisessä painetussa teoksessa ”The presentation of Self in Everyday Life” (1959) painopiste on sosiaalisen vuorovaikutuksen säännöissä, niiden havaitsemisessa ja erittelyssä. Lukijaa ohjataan tarkastelemaan maailmaa esiintymisenä ja esittämisenä, performanssina. Goffmanilainen performanssinen näkökulma keskittyy siihen, miten ihmiset esittävät itsensä toisille ihmisille tavallisissa työ- ja arkitilanteissa. Tässä performanssissa ohjataan ja säädellään toisten saamaa vaikutelmaa itsestään ja niitä vihjeitä, joista vaikutelma syntyy. Performanssi luo myös mahdollisuuden säädellä niitä asioita, mitä tulee välttää jos haluaa kätkeä jotakin muilta. Sosiaalisissa tilanteissa kaikki ovat yhtä aikaa yleisönä ja esittäjinä. Goffmanin mukaan performanssin esiintyjät eivät kuitenkaan esitä ”rooleja” vaan he pelkästään esittävät.

Erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin osallistuvat henkilöt pyrkivät yhteisymmärrykseen siitä, mistä vuorovaikutustilanteissa on kyse. Performanssissa on sekä näyttämön etuala että tausta, jotka soveltuvat organisaatioiden ja instituutioiden arkitoiminnan analyysiin. Näyttämön etualalla tapahtuu varsinainen esitys, kun taas näyttämön taustalla voidaan toimia vapautuneemmin. Organisaation toimintaa analysoidessa, näyttämön etualalla ovat

tilanteet, joissa ammattilaiset ja asiakkaat kohtaavat. Näissä tilanteissa tapahtuu esityksiä, joissa luodaan molemminpuolista kuvaa siitä, mistä tilanteesta on kyse ja millaiset henkilöt kohtaavat toisensa. Näyttämön taustalla ammattilaiset käyvät keskinäistä vuorovaikutusta silloin, kun asiakkaat eivät ole kuulemassa tai näkemässä. (Rantalaiho 2010, 94 – 97.)

Teoksessa *Frame Analysis, an essay on the organization of experience* (1974/1986) Goffman ei käsittele faktoja, vaan ihmisten tapoja nähdä maailmaa. Goffman pyrkii teoksessa selvittämään ihmisten käsityksiä siitä, miten tapahtumia tulkitaan kysymällä mitä on tapahtumassa, ”What is going on here?” Teoksessa Goffman pyrkii osoittamaan, kuinka samanlaiset tilanteet voidaan kokea eri tavalla ja kuinka erilaiset arkiset tilanteet voivat olla haavoittuvia vääränlaisille tulkinnoille ja erilaisten yksityiskohtien paljastumiselle. Myös samaan tilanteeseen osallistuvilla voi olla erilaiset roolit ja siten myös erilainen käsitys siitä, mitä on tapahtumassa. (Goffman 1974/1986, 8, 10.) Kehyksen luonne ei aina ole kuitenkaan selvä, ja vaikka se olisikin, niin tilanteeseen osallistuvat henkilöt saattavat tilanteessa huijata ja hämätä (Berger 1974/1986, xiii). Myös tilanteen jälkeen tehtyjen eri henkilöiden tulkinnat samasta tapahtumasta voivat vaihdella paljon. Goffman pyrkii erittelemään niitä peruskehyksiä, millä ihmiset pyrkivät selvittämään eri tapahtumia. (Goffman 1974/1986, 8, 10.)

Sosiaaliseen toimintaan liittyy kaksi peruskehystä, luonnollinen ja sosiaalinen. Luonnollisella kehyksellä Goffman tarkoittaa tapahtuman konkreettista kehystä, kuten esimerkiksi huonetta ja huoneen järjestystä. Sosiaalisella kehyksellä ajatellaan esimerkiksi sattumaa, erehdystä, väärinymmärrystä tai huijausta. Analyysin perusyksikkö on sosiaalinen tilanne, jota ihmiset tulkitsevat erilaisten kehysten kautta. Suomalaisissa terveystutkimuksissa kehysanalyysia on käytetty ennen kaikkea metodologisena lähtökohtana, kun kysytään miten ihmiset tulkitsevat tilanteita ja mitä merkitystä tilanteiden tulkinnoilla on. (Rantalaiho 2010, 107 – 109.)

4.3 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi on yleisnimi tutkimussuuntauksille, joiden taustaoletuksena on tiedon ja käsitteiden rakentuminen sosiaalisesti kielellisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen konstruktionismi tarkastelee sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten

rakentumista. Tässä sosiaalisessa todellisuudessa ei ole olemassa absoluuttisia totuuksia, ainoastaan erilaisia selitystapoja ja kertomuksia. (Yhteiskuntatieteellinen tiedearkisto)

Bennett Bergerin ja Peter Luckmanin teos *The social construction of reality* (1966) on länsimaissa hyvin paljon käytetty sosiaalisen konstruktionismin tieteellinen teos. Sosiaalinen konstruktionismi pyrkii tarkastelemaan kriittisesti tietoa ja sellaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, joita pidetään itsestäänselvyyksinä. Sosiaalinen konstruktionismi suhtautuu myös kriittisesti siihen, miten ymmärrämme omaa itseämme. (Burr 1995, 2 – 3, Hacking 1999, 2)

Berger ja Luckmanin teoksessa “*The social construction of reality*” (1966) sosiaalinen konstruktionismi ja sosiaalinen vuorovaikutus selitetään seuraavalla kappaleella: *”Man is biologically predestined to construct and to inhabit a world with others. This world becomes for him the dominant and definite reality. Its limits are set by nature, but, once constructed, this world acts back upon nature. In the dialectic between nature and the socially constructed world the human organism itself is transformed. In this same dialectic man produces reality and thereby produces himself”* (Berger & Luckman 1966, 204). Sosiaalisen konstruktionismin teoria perustuu tähän luonnon ja ihmisen vuorovaikutussuhteeseen.

Sosiaalinen konstruktionismi on kasvattanut suosiotaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen lähestymistapana parin viime vuosikymmenen aikana. Sosiaalisessa konstruktionismissa on kyse tieteen peruskysymyksistä, eli siitä, miten tietoa voi saada ja mitä on totuus. Teoksessa *The Social construction of what?* (Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? 1999/2009) filosofian professori Ian Hackingin kysyy, mitä konstruoidaan. Onko se tosiasioita, todellisuutta, sukupuolta vai todellisuuden pieniä osia, ”kvarkkeja”? Hacking listaa teoksessaan (1999/2009, 13) osan sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdasta kehitettyjä käsitteitä, joista mainitsen muutaman, jotka mielestäni liittyvät tämän tutkimuksen empiirisen aineistoon ja tutkimusmenetelmään. Hackingin mukaan sosiaalisesti konstruoituja käsitteitä ovat esimerkiksi asiantuntijuus (Savage 1996), emootiot (Harré 1986), faktat (Latour & Woolgar 1979), jaettu vanhemmuus (Dienhart 1998), lapsikatsoja (Luke 1990) ja yhteisöt (Suttles 1972).

Sosiaalinen konstruktio esittyy tässä tutkimuksessa Hackingin teoksessa (1999/2009) mainittujen konstruktio-nimikkeiden kautta. Tulkiten, että tämän tutkimuksen empiirinen aineisto on kerätty hyödyntämällä sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta tutkittavasta aiheesta. Sosiaalityöntekijöiden käsitykset ja kokemukset lastensuojelutarpeen arvioinnista tulkiten sosiaalisiksi tiedoksi, ryhmässä konstruoiduiksi faktoiksi, olettamalla että sosiaalityöntekijöillä on kokemusta tutkittavasta aiheesta. Ryhmähaastattelussa keskusteltiin myös tutkittavan aiheen (lastensuojelutarpeen arviointiprosessi) herättämistä tunteista (emootiot) sekä sosiaalityöntekijöissä että asiakkaisissa.

Sosiaalikonstruktivisella tutkimusotteella asetun tarkastelemaan aineistoa kriittisesti. Kerätty aineisto ei ole faktaa, joka kertoisi miten asia oikeasti on. Sosiaalisesti rakentuneet ilmiöt eivät ole kiinteitä, tai staattisia. Ne ovat historiallisten tapahtumien, yhteiskunnallisten voimien ja erilaisten ideologioiden tuote, aikakaudelleen ominaisia ja ajankohtaisia. (Hacking 1999/2009, 14 – 15.) ”*The idea of social construction has been wonderfully liberating*” Hacking toteaa, tarkoittaen juuri eri ilmiöiden ymmärtämistä tämän määritelmän kautta (Hacking 1999, 2). Esimerkiksi lastensuojelutyön lapsinäkökulma on korostunut kahden viime vuosikymmenen aikana, mikä on nykyiselle aikakaudelle ominaista ja lastensuojelutyössä hyvin ajankohtaista. Hackingin mukaan sosiaalikonstruktioissa ei kysytä merkitystä, vaan siinä kysytään mikä on asian ydin (1999/2009, 19). Tämän tutkimuksen tutkimustehtävän lähtökohta on lapsinäkökulma, jonka myötä lapsesta on tullut lastensuojelussa subjekti ja jonka perusteella lastensuojelutarpeen arviointimenetelmiä on ryhdytty kehittämään.

4.4 Sosiaalisesti konstruoinut kokemus ryhmässä

Juha Perttulan mukaan (2008, 116 – 117, 119) kokemus on ontologinen kysymys, ja kokemusta voi kutsua erityiseksi suhteeksi, kuten merkityssuhteeksi. Fenomenologiassa suhtaudutaan kriittisesti sellaisen kokemuksen tutkimiseen, jossa kokemuksen rakenteessa huomioidaan vain kokevaa subjektia tai koettua kohdetta. Tutkijan on myös huomioitava ja kurkistettava erilaisten elämäntilanteiden taakse, millaisissa sosiaalisissa todellisuuksissa eri elämäntilanteet esittävät. Ajattelen siten, että kokemus on ihmistoimintaa, ja Perttulan (2008) mukaan todellisuus merkityksellistyy vasta silloin kun se sisältyy elämäntilanteeseen, eli kun ihminen asettuu suhteeseen todellisuuden kanssa. Koska

tutkimuksessani haluan selvittää sosiaalityöntekijöiden kokemuksia, jotka liittyvät sosiaalityöntekijän ammattirooliin, ajattelen, että Perttulan kuvaama elämäntilanne voi olla verrattavissa työtilanteeseen, jossa sosiaalityöntekijä on ammattiroolissaan. Perttulan mukaan (2008, 123) ihmisen erilaiset kokemukset voidaan jakaa neljään erilaiseen kokemuslaatuun, jotka ovat tunne, intuitio, tieto ja usko. Kokemuksen edellytyksenä on elävä sidos arkeen (Perttula, 2008, 119). Sosiaalityöntekijän oma kokemus tutkittavasta aiheesta, tässä tutkimuksessa lastensuojelutarpeen arvioinnista, on olennaisen tärkeitä.

Teoksessa Sosiaalisen toiminnan perusta (Kotiranta ym. 2011, 52) pohditaan sitä, että ymmärrys ihmisen sosiaalisuudesta on kaikkien sosiaalitieteiden perusta. Teoksessa viitataan Weberin sosiaalisen toiminnan käsitteeseen, joka erottaa ihmisen käyttäytymisen, toiminnan ja sosiaalisen toiminnan toisistaan. Sosiaalisella toiminnalla ajatellaan ihmisen toisiin suuntautumista, mikä Weberin käsitteen mukaan on suhteellisen pieni osa kaikkea inhimillistä käyttäytymistä. Tulkitsen, että fokusryhmähaastattelut (5.3) ja käytännössä toteutettu lastensuojelutarpeen arviointiprosessi (6.1) ovat sosiaalista toimintaa. Molemmissa suuntaudutaan muihin ihmisiin, osittain ryhmähaastatteluihin osallistuviin, mutta myös niihin ihmisiin, jotka osallistuvat käytännön lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin.

Tuija Kotiranta ym. (2011, 52) viittaa Habermasin käsitteisiin sosiaalisesta toiminnasta. Habermasin näkemyksen mukaan sosiaalisen toiminnan yksi muoto on kommunikatiivinen toiminta, jossa toiminta suuntautuu eri toimijoiden yhteisymmärryksen muodostumiseen. Tällainen tulkinta sosiaalisesta toiminnasta liittyy tutkimukseni ryhmähaastatteluihin, jotka saivat ryhmäkeskustelun piirteen. Haastattelut olivat kommunikatiivista toimintaa, jossa yhteisymmärryksen pääsemisen tavoite johti keskustelun syntymiseen. Yhteisymmärryksen muodostuminen ei kuitenkaan aina onnistunut. Tämän tulkitsen sosiaalikonstruktiivisen teorian kautta siten, että tieto on sosiaalisesti rakennettua, se ei ole absoluuttinen totuus.

Kotirannan teoksessa (Kotiranta, 2011, 8) sosiaalisuudella viitataan ryhmässä toimimiseen, vaikka se ei takaa, että ryhmän osallistujilla on ryhmässä toimimisen taitoja. Ihmisen sosiaalisuuden juuret ovat syvällä, ihminen haluaa auttaa, tehdä yhteistyötä ja jakaa asioita muiden kanssa. Tämä näkökulma sosiaalisuudesta puoltaa fokusryhmähaastattelua

tutkimusmenetelmänä, kun halutaan selvittää tietyn ryhmän kokemuksia ja toimintatapoja. Ryhmän sosiaalisella pääomalla ajatellaan myös sitä, että ryhmä tukee jäseniään (Kotiranta ym. 2011, 8). Ryhmässä tietynlainen toimintatapa voi vahvistua, kuten esimerkiksi lastensuojelutarpeen arviointiprosessin käytäntöjen kohdalla.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Sosiaalityön tutkimuksen ja sosiaalityön opinnäytetyön yleisenä tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen ja sosiaalisten ongelmien parempi hallinta (Jyväskylän Yliopisto, 2013). Tämän opinnäytetyön tavoite on tuoda esiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa lastensuojelutyön työmenetelmästä. Tavoitteenani on selvittää, minkälainen lastensuojelutarpeen arviointiprosessi voi olla, minkälaisia haasteita ja mahdollisuuksia prosessin aikana ilmenee ja minkälaiset tekijät siihen vaikuttavat.

Lastensuojelulain soveltamisoppaan mukaan (Taskinen 2007) lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja oikeus mahdollisuuteen tavata sosiaalityöntekijää yksin ilman läsnä olevia muita aikuisia. Lastensuojelutyön velvollisuus on, yhteistyössä muiden kuntasektoreiden kanssa, tehdä ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Lastensuojelun ja muiden kuntasektoreiden on myös puututtava syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten tilanteeseen. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessi luo yksilötasolla mahdollisuuden ennaltaehkäistä ja puuttua syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten tilanteeseen. Yleisemmällä tasolla lastensuojelu ei pysty tähän yksin, vaan tarvitsee siihen ylisektorillista yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.

Lastensuojelun Keskusliitto ry:n ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n tekemässä selvityksessä (2008), hieman yli puolet kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä eivät ehtineet tehdä lastensuojelutarpeen arviointeja lain asettamassa määräajassa. Kuntien lastensuojelun tilanteen keskiarvoksi sosiaalityöntekijät antoivat arvosanan kuusi, eli tyydyttävä.

Standardisoidummalla lastensuojelutarpeen arviointimenetelmän tavoitteena on tukea suunnitelmallisuutta, lapsilähtöisyyttä ja yhtenäisen arvioinnin toteutumista lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheesta lähtien. Kuitenkaan arviointia ei tule käyttää kaavamaisesti samalla tavalla jokaisen lapsen kohdalla, vaan joustavasti ja tarpeen asettamassa laajuudessa. (Horwath 2001, 29 – 31.) Arviointiprosessin aikana tulisi kuitenkin selvittää lapsen näkökulmasta, toteutuvatko lapsen kehitykselliset tarpeet, sekä vanhempien kyky

vastata lapsen tarpeisiin. Arvioinnilla pyritään myös selvittämään mahdolliset muut perhe- ja ympäristötekijät, jotka vaikuttavat lapsen tilanteeseen.

Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa, miten sosiaalityöntekijät kokevat arviointityön luomia mahdollisuuksia ja haasteita. Tutkimus tuo myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ääntä ja näkökulmia esille.

Käytännön tason sosiaalityötä ja työmenetelmiä tulisi jatkuvasti arvioida ja kehittää. Palveluiden arviointi ja kehittäminen on ajankohtaista siitäkin näkökulmasta, että useat kunnat ovat palvelu- ja rakenneuudistuksen myötä muodostaneet, tai ovat muodostamassa, sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueita. Tällöin nousee esille kysymys palveluiden yhteneväisyydestä. Saman yhteistyöalueen sosiaalityöntekijät saattavat käsittää ja tehdä lastensuojelutarpeen arviointeja eri tavalla. Koska tutkimukseen osallistuu sosiaalityöntekijöitä yhteistyöalueen eri kunnista, tutkimus voikin avata tietoa siitä, miten yhteneväiset lastensuojelutarpeen arvioinnit ovat tietyn sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueella. Tutkimuksen päätavoite ei kuitenkaan ole eri sosiaalitoimistojen mahdollisten eroavaisuuksien tutkiminen. Aihe saattaa kuitenkin olla kiinnostava kuntien ajankohtaisen palvelurakenneuudistuksen (PARAS) näkökulmasta.

5.1 Tutkimuskysymys ja keskeiset käsitteet

Tutkimus kohdistuu lastensuojelun tarpeen arviointiin. Tutkimukseni asettuu siihen tilaan, jossa sosiaalityöntekijä arvioi sitä, tarvitseeko lapsi ja perhe ulkopuolista tukea ja tulisiko lapsen ja perheen asiakkuus lastensuojelussa jatkua. Kysyn tutkimuksessani, *miten sosiaalityöntekijät kokevat lastensuojelutarpeen arviointien laatimisen*. Olen kiinnostunut heidän kokemuksistaan lastensuojelutarpeen arviointiprosessin yhteydessä.

Keskeisimmät käsitteet tutkimuksessani ovat lastensuojelu, lastensuojelutarpeen arviointi, juridisuus, rakenteellisuus, työyhteisön työkäytännöt sekä sosiaalityöntekijän ammatillisuus ja asenteet.

Juridisen käsitteen mukaan lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotista henkilöä ja nuorella tarkoitetaan 18–20-vuotiasta henkilöä (Lastensuojelulaki 2007/417). Lastensuojelutyön konteksti muodostuu lastensuojelulaista ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3.

artiklasta. Lastensuojelutyön tärkeimpänä periaatteena on lapsen etu. Lastensuojelutyön asiakkaina ovat kautta aikojen olleet turvattomat lapset ja heidän perheet. (Kananaja ym. 2011, 173, 176.) Lasten ja perheiden turvattomuuteen ja pahoinvointiin ovat vaikuttamassa monet eri tekijät, sekä yhteiskunnallisella että yksilötasolla, mutta myös globaalisella tasolla.

Lastensuojelulla ymmärretään riittävän hoivan, huolenpidon ja turvan varmistamista lapselle. Yhteiskunnan suhtautuminen lapseen ja lapsen asemaan, sekä lapsen suojeluun on vaihdellut eri aikakausina. Nykypäivänä ajatellaan, että varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu edistävät ongelmien ratkaisua ja estävät niiden kasaantumista. Kananajan, Lähteisen ja Marjamäen (2011, 153) mukaan varhaisella puuttumisella viitataan asiakkaan osallisuuteen ja avoimuuteen yhteistoiminnassa, jonka painopisteenä on varhainen vastuun ottaminen omasta toiminnastaan toisten tukemiseksi. Yleensä varhainen puuttuminen liittyy lapsiin, nuoriin ja perheisiin suuntautuneeseen toimintaan. Käytännössä varhainen puuttuminen voi tarkoittaa lasten ja nuorten varhaista auttamista ja rajojen asettamista, jonka tavoitteena on syrjäytymisen ehkäisy. Varhainen puuttuminen ei ole pelkästään sosiaalityön tehtävä. Varhaista puuttumista tulee harjoittaa jo kouluissa, esimerkiksi oppimisvaikeuksien tunnistamisessa. Myös muilla kentillä, joissa eri ammattilaiset ovat yhteydessä lapsiin ja perheisiin, on opittava tunnistamaan varhaisen puuttumisen mahdollisuudet. Esimerkiksi päiväkodin henkilökunnan huolen esiin tuominen vanhemmille riittävän ajoissa ja kunnioittavasti on varhaista puuttumista. Tällaisella käytännöllä voidaan estää lapsen ja perheen ongelmien kasvua. Myös sektorirajojen ylitse tehtävä yhteistyö on tärkeätä varhaisessa puuttumisessa.

Lastensuojelutyössä puututaan ihmisten yksityisyyteen, kun lapsen etu on vaarantumassa, tai jos vanhemmat itse hakevat apua. Lastensuojelutyössä korostuu kaiken ikäisten lasten, heidän vanhempiansa, ja muiden läheisten kanssa tehtävä vuorovaikutus. Lastensuojelun työntekijä joutuu jatkuvasti arvioimaan omaa työtään ja omia arvojaan. (Kananaja ym. 2011, 174.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet, kuten lastensuojelutarpeen arviointi, kuuluvat perhe- ja yksilökohtaiseen lastensuojeluun. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan erilaisissa kehyksissä arvioimalla lapsen lastensuojelun tarvetta. Arvioinnin perusteella, mikäli lastensuojeluasiakkuus jatkuu selvityksen jälkeen, lapselle tehdään

asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelmaan kirjataan lapselle tai perheelle järjestettävät avohuollon tukitoimet. Nämä lastensuojelutyön käytännöt määrittyvät juridisen, rakenteellisen, ammatillisen ja asenteen kehysten kautta.

Sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus määrittyy sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetuin lain (272/2005) mukaan. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön mukaan (www.stm.fi) sosiaalityö kuuluu kuntien sosiaalipalveluihin, jolla tuetaan vaikeuksissa olevia henkilöitä ja perheitä. Kunnan päätöksenteossa ja toiminnan suunnittelussa on edistettävä kuntalaisten sosiaalista hyvinvointia ja yhteisöjen toimivuutta. Päätöksenteossa tulisi hyödyntää työn vaikuttavuuden arviointia ja asiakastyöstä saatuja kokemuksia. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu ohjaus, neuvonta, sosiaalisten ongelmien selvittäminen ja erilaisten tukitoimien järjestäminen. Sosiaalityön tavoitteena on ehkäistä syrjäytymistä ja ratkaista sosiaalisia ongelmia.

5.2 Empiirinen aineisto

Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluita. Fokusryhmähaastatteluja kutsutaan myös fokusryhmäkeskusteluiksi silloin, kun ryhmähaastattelu kehittyi keskusteluksi osallistujien välillä. Ryhmähaastatteluja olen tehnyt yhteensä kolme, joihin on osallistunut yhteensä kymmenen sosiaalityöntekijää. Ensimmäisen ja toisen ryhmähaastattelun osallistujat koostuivat eri osallistujista. Kolmanteen ryhmähaastatteluun osallistui molemmista aikaisemmista ryhmistä yhteensä neljä osallistujaa. Kolmannessa haastattelutilaisuudessa pyrin saamaan tarkennusta tiettyihin asioihin, joita aikaisimmissa ryhmäkeskusteluissa oli tullut esiin.

Fokusryhmän ohjaajien oppaan (Kaskiharju ym. 2006) mukaan suositeltava ryhmäkoko on neljästä kahdeksaan henkilöä. Koska osa tutkimukseen osallistuneet sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueen sosiaalitoimistot ovat pienikokoisia, yhdistin pienempien kuntien sosiaalityöntekijät yhdeksi haastatteluryhmäksi. Tällä tavalla pystyy myös huomioimaan mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia yhteistyöalueen eri kuntien sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa ja lastensuojelutarpeen arviointiprosesseissa.

5.3 Fokusryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä

Fokusryhmän ohjaajien oppaan (Kaskiharju ym. 2006) mukaan fokusryhmähaastattelua on menestyksellisesti käytetty muun muassa terveystalveluiden arvioinnissa ja niiden suunnittelussa. Oppaan (2006) mukaan fokusryhmähaastattelulla on mahdollista tuottaa tietoa myös arkaluonteisista aiheista. Monique M. Henninkin mukaan (2007, 7) fokusryhmähaastattelun rajoituksia on muun muassa se, että sitä ei voi käyttää henkilökohtaisten tai arkojen aiheiden tutkimiseen. Menetelmää pidetään kuitenkin toimivampana kuin yksilöhaastatteluja, koska osallistujilla on mahdollisuus innostaa toisiaan keskustelemaan ja siten tuottamaan monipuolisempaa tietoa tutkimuksen kannalta. Henninkin mukaan (2007, 4) fokusryhmähaastattelu erottuu muista kvalitatiivisista tutkimusmenetelmistä sen tarkoituksellisuuden, luonteen ja tiedonkeruumenetelmän vuoksi. Olennaista fokusryhmähaastattelussa on sen antama mahdollisuus tunnistaa monta erilaista näkökulmaa tutkittavasta aiheesta. Fokusryhmähaastattelun vahvuutena on myös tutkimusongelman ymmärtäminen haastateltavien omasta näkökulmasta. Jo yhdellä ryhmähaastattelulla voi saada laajempaa tietoa tutkittavasta aiheesta kuin yksilöhaastattelulla. Fokusryhmähaastattelu mahdollistaa spontaanin keskustelun syntymisen haastateltavien kesken, koska painopiste ei ole tutkijassa, vaan tavoitteena on synnyttää keskustelua ryhmäläisten kesken. (Hennink 2007, 4 – 5.) Onnistuneen fokusryhmähaastattelun edellytys on osallistujien yhteinen mielenkiinto keskusteltavasta kohteesta (Kaskiharju ym. 2006, 10).

Tutkimukseni ryhmähaastatteluun osallistuvilta toivoin, että he olisivat kaikki osallistuneet johonkin lastensuojelutarpeen selvityksen koulutukseen. Halusin myös, että heillä on jonkinasteista kokemusta lastensuojelutarpeen arvioinneista. Haastatteluihin osallistuneet henkilöt olivat haastattelujen tekohetkellä töissä sosiaalityöntekijöinä lastensuojelussa. Siten voin olettaa, että osallistujilla on yhteisenä mielenkiinnon kohteena juuri lastensuojelutarpeen selvitykset. Nykypäivän realiteetti lastensuojelutyössä on se, että lastensuojelulain vaatimus muodollisesti pätevistä sosiaalityöntekijöistä ei välttämättä toteudu jokaisessa kunnassa. Tutkimuksen osallistujia en siten pysty rajaamaan sosiaalityöntekijän pätevyyden perusteella. Tärkeimpänä pidän kuitenkin sitä, että ryhmähaastatteluun osallistuvilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta, eli lastensuojelutarpeen arvioinnista. Haastatteluihin osallistuvista puolella, eli viidellä, oli sosiaalityöntekijän muodollinen pätevyys.

Fokusryhmähaastattelua ohjaa moderaattori (tutkija), joka vie keskustelua eteenpäin etukäteen laaditun haastattelu- ja teemaoppaan avulla. Moderaattorin tehtävänä on myös huolehtia siitä, että kaikkia teemoja käsitellään. Kysymykset voidaan jakaa avauskysymyksiin, johdantokysymyksiin, ylimenokysymyksiin, avainkysymyksiin sekä lopettaviin kysymyksiin. Fokusryhmähaastattelu saattaa myös saada enemmän keskustelun piirteitä, jolloin puhutaan fokusryhmäkeskustelusta. Tärkeintä on kuitenkin se, että keskustelun fokus on edelleen yhteisessä teemassa. (Kaskiharju ym. 2006, 10.) Tutkimukseni kaikki kolme fokusryhmähaastattelua saivat keskustelun piirteitä, mutta oman arvioni mukaan keskustelun fokus säilyi kuitenkin suurimman osan ajasta lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

Tutkimuksen ryhmähaastattelujen eri teemakysymykset liittyvät lastensuojelutarpeen arviointiprosessin kehikseen. Fokusryhmähaastattelulla pystyy seuraamaan ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta tietyn keskusteluteeman kautta, verrattuna tavalliseen ryhmähaastatteluun, joka keskittyy enemmän haastattelumutoiseen kysymyksenasetteluun, avoimemman keskustelun sijaan. Fokusryhmähaastattelun osallistujien eriävät mielipiteet erottuvat toisistaan, mikä käy ilmi keskustelun aikana. Jotta keskustelua pystyy analysoimaan jälkikäteen, ryhmähaastattelut nauhoitetaan. Mikäli ryhmähaastattelujen analysointivaiheessa osoittautuu, että haastattelyryhmien välillä ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa on paljon eroavaisuuksia, on mahdollista tehdä vielä kolmas fokusryhmähaastattelu, jonka osallistajat muodostuvat molemmista aikaisemmista ryhmistä. Tämän keskustelun teemana voi olla juuri ne erilaisuudet, jotka ovat nousseet esiin aikaisemmissa keskustelutilaisuuksissa. Tällä tavalla tutkittavasta aiheesta voi saada vielä enemmän relevanttia ja mielenkiintoista tietoa. Fokusryhmähaastatteluja järjestettäessä pidin tärkeänä sitä, että ryhmähaastatteluun osallistuvilla on realistiset mahdollisuudet varata riittävästi aikaa haastatteluista varten.

5.3.1 Fokusryhmähaastattelun runko

Fokusryhmähaastattelun keskusteluopas toimii moderaattorin apuvälineenä. Sen avulla moderaattori pystyy seuraamaan keskustelun kulkua. Opas tukee myös sitä, että kaikki aiheet käsitellään ryhmähaastattelun aikana, riippumatta siitä, miten keskustelu etenee ja kehittyy haastateltavien kesken. (Hennink 2007, 45.) Keskusteluoppaan voi myös kehittää

kyselyreitiksi, jonka avulla on helpompaa tehdä vertailuja eri haastatteluryhmien kesken. Keskusteluopas toimii nimenomaan oppaana, josta haastattelun aikana voi poiketa sivuraiteille. Keskusteluopas ei ole jäykkä opas, jota tulee seurata suunnitelmallisesti alusta loppuun. (Hennink 2007, 48 – 49.) Fokusryhmähaastatteluissa käytetyt kyselyreitit ovat liitteenä (liite 1 ja 2) tutkimuksen lopussa.

Fokusryhmähaastattelun avauksessa kerroin osallistujille, että tutkimuksessani olen kiinnostunut heidän kokemuksistaan lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessista. Tarkensin myös osallistujille, että lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessilla tarkoitan sitä tilannetta, jossa sosiaalityöntekijä on saanut lastensuojeluilmoituksen lapsesta ja päättää, onko lastensuojeluilmoitus aiheellinen ja vaatiiko se tarkempaa selvitystä. Haluan tietää minkälainen tämä selvitys on, ja miten sosiaalityöntekijät kokevat sen. Ryhmähaastatteluun osallistuvilla oli myös koko haastattelun ajan mahdollisuus esittää omia kysymyksiä ja kommentteja.

5.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen kaikissa eri vaiheissa on pohdittava eettisyyden merkitystä (esim. Kvale 1997). Tutkimuksen tarkoituksena ei ole pelkästään sen tieteellinen merkitys, vaan tavoitteena tulisi myös olla tutkittavien ihmisryhmien tilanteen kohentaminen. Tutkimuksellani pyrin saamaan tietoa lastensuojelutarpeen selvitystyöstä, mikä myös voi vaikuttaa niiden perheiden tilanteeseen, joille selvityksiä tehdään. Tutkimustulokset saattavat myös kohentaa sosiaalityöntekijöiden työtilannetta, mikäli tutkimusta voidaan hyödyntää myös lastensuojelutyön kehittämisessä. Tutkimukseni hyödyt koen siksi suurempana kuin mahdolliset haitat tai riskit tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kannalta ja heidän edustamalle organisaatiolle.

Tutkijan on tutkijan roolissaan huomioitava kolme eri näkökantaa: tutkijan tieteellinen vastuu, tutkijan suhde tutkittaviin henkilöihin, sekä tutkijan riippumattomuus (esim. Kvale 1997). Olen tietoinen siitä, että oma työtehtäväni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä saattaa vaikuttaa minuun tutkijana ja tutkittaviin henkilöihin. Koska itselläni on omaa kokemusta lastensuojelutarpeen arviointiprosessista, tiedostan sen, että minulla on jonkinlainen ennakkokäsitys arviointityöstä. Tämä saattaa olla ongelma objektiivisuuteni kannalta toimiessani tutkijana. Koska kerään tutkimusaineistoa asiantuntijoiden

haastatteluilla, katson kuitenkin, että oma kokemukseni auttaa houkuttelemaan esiin faktoja haastattelutilanteessa. Kokemukseni voi toimia esityönä, jota tutkija joutuu tekemään ennen haastattelua. Minun tehtäväni tutkijana onkin kyseenalaistaa omat tosiasiansi (Alastalo & Åkerman 2010, 391). Teoksessa ”Haastattelun analyysi” Pirjo Nikander (2010, 442) toteaa, että ”*epätäydellisyyden hyväksyminen ja oman aineiston esittämistä koskevien teoreettisten, eettisten ja käytännöllisten valintojen pohtiminen ja eksplisiittinen avaaminen lukijalle useimmiten riittävät hyvän laadullisen tutkimuksen tunnuspiirteiksi*”.

Tutkimuksen teon aikana pyrin jatkuvasti tiedostamaan oman yhteyteni haastateltaviin, sekä siihen organisaatioon, jossa tutkimukseni teen. Tämä yhteys saattaa aiheuttaa sen, että tutkijana jotkut asiat jäävät minulta huomioimatta ja jotkut asiat taas korostuvat liikaa. Tutkijana joudun jatkuvasti pohtimaan sitä, että tutkimuksen puolueettomuus ja täydellisyys eivät kärsi omasta suhteestani tutkittaviin.

Koska tutkimuksessani haastattelen sosiaalityöntekijöitä, en asiakkaita, olen hakenut tutkimusluvan sosiaalityön johdolta. Riskinä on kuitenkin se, että johdon tai esimiehen antama suostumus saatetaan kokea painostuksena siten, että alaisena on pakko osallistua haastatteluun. Minulla oli myös mahdollisuus kertoa tutkimuksestani, sen tavoitteesta, riskeistä ja hyödyistä, suoraan kaikille haastateltaville samalla kun sovin haastatteluajankohdista. Tällä tavalla vahvistuu haastateltavien tietoon perustuva suostumus osallistua tutkimukseen.

Haastateltavien yksityisyys on turvattu siten, että en missään vaiheessa tutkimuksen tekoa mainitse haastateltavien työpistettä tai sitä, minkä kunnan sosiaalitoimistossa he ovat töissä, enkä myöskään haastateltavien nimiä. Sosiaalityöntekijöiden omien nimien sijaan olen litteroinnissa käyttänyt osallistujien kohdalla lyhenteitä O1, O2 ja niin edelleen. Arvioin, että tutkimukseen osallistuville sosiaalityöntekijöille ei ole aiheutunut erityisiä kielteisiä seurauksia tutkimukseni takia.

Haastattelut olen tallentanut omalle tietokoneelleni niiden litterointia ja analysointia varten. Haastattelut ovat siten olleet salasanan takana tutkimuksen teon aikana. Tutkimuksen valmistumisen ja hyväksymisen jälkeen poistan haastattelut tietokoneeltani

asianmukaisella tavalla. Haastatteluissa esiin tulleita, hyvin yksityiskohtaisia asioita, en ole lainkaan ottanut mukaan tutkimusraporttiin, mikäli niillä ei ole ollut suoranaista merkitystä tutkittavaan aiheeseen. Olen myös muokannut sellaisia lauseita, jotka ovat olleet hyvin henkilökohtaisia ja tyypillisiä puhujalle, pyrkimyksenä kuitenkin olla muuttamatta asiasisällön merkitystä tai sen tulkintaa. Tällä tavalla tutkimusmateriaalin tulisi kuitenkin säilyä luotettavana ja vahvistettuna. Tutkimusraportissa olen merkinnyt ne puheenvuorot, jotka liittyvät laajempaan keskusteluun lauseella ”ote haastattelusta X”. Tällä tavalla pyrin avaamaan lukijalle sen, ovatko ne toisistaan irrallisia otteita eri haastatteluista, vai osa keskustelua.

5.4.1 Eettisyys tutkimustulosten raportoinnissa

Henninkin (2007, 33) mukaan fokusryhmähaastattelun dynaaminen ja joustava luonne voi johtaa keskustelun suuntaa odottamattomiin aiheisiin. Haastateltavat saattavat myös jakaa hyvin henkilökohtaisia kokemuksia ryhmän kanssa. Raportointivaiheessa olen kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että haastateltavien mielipiteet, kokemukset ja ajatukset eivät ole yhdistettävissä tiettyyn henkilöön. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että suorissa sitaateissa en ole merkinnyt puhujaa edes numerolla. Tällä tavalla osallistujan mielipidettä ei pystytä tunnistamaan senkään perusteella, missä kohdassa hän istui haastattelun aikana. Myös mahdolliset asiakastapaukset, joita on mainittu haastattelujen aikana, olen muokannut siten, että niistä ei voi tunnistaa puhujaa, tai kenestä niissä on kyse. Jos arvioin, että tutkimuksen luotettavuus kärsii muokkaamalla tunnistettavuutta, olen yhteydessä haastateltaviin saadakseni hyväksynnän julistaa kyseinen tieto. Suorissa sitaateissa olen poistanut mahdollisen henkilön tunnistettavuuden. Arvioin, että tutkimuksen seuraukset haastateltaville tai heidän edustamalle organisaatiolle tai ammattiryhmälle eivät aiheuta tutkimuseettistä ongelmaa. Tarkoituksena on selvittää koko ammattikunnalle laissa säädetyn tehtävän aiheuttamia työntekijöiden tunteita ja kokemuksia.

6 AINEISTON ANALYYSI

Olen hyödyntänyt ryhmähaastattelujen analyysissa sekä sisällönanalyysia että kehysanalyysia. Sisällönanalyysissa asiantuntijahaastattelun kiinnostuksen kohteena on se tieto, jota haastateltavalla henkilöllä oletetaan olevan. Asiantuntijahaastateltavien valinta voi perustua heidän institutionaaliseen asemaansa. (Alastalo & Åkerman 2010, 373 – 374.) Tutkimukseni ryhmähaastatteluihin osallistuvat henkilöt ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, lukuun ottamatta yhtä osallistujaa, joka haastatteluhetkellä toimi perheohjaajana.

Tutkimusaineiston analyysi on kaksivaiheinen ja etenee siten, että ensin tuon sisällönanalyysin avulla esiin lastensuojelutarpeen alkuarviointia prosessina, sekä haastateltavien kuvaamaa yleisempää näkökulmaa lastensuojelutarpeen arviointiprosessista (alaluku 6.1). Jakamalla analyysivaiheen kahteen osaan pystyn myös paremmin ottamaan haltuun kerätyn aineiston ja jäsentämään sitä ennen varsinaiseen kehysanalyysiin siirtymistä. Seuraavissa alakappaleissa (6.1.1 – 6.1.3) tuon aineiston perusteella esiin lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana rakentuvaa yhteistyön mahdollisuuksia ja tarkastelen lastensuojelutarpeen arviointiprosessin haasteita, kehittämistarpeita ja arviointiprosessin avainkäsitteitä. Päätän sisällönanalyysiin perustuvan luvun yhteenvedolla (6.1.4). Tämän jälkeen analyysivaihe etenee lastensuojelutarpeen arvioinnin kehyksien esittelyyn (alaluku 6.2).

Asiantuntijahaastattelujen analyysin tavoitteena on houkutella esiin faktoja. Faktat tuotetaan yhdessä haastateltavan kanssa, ne eivät odota löytäjänsä kerätyssä aineistossa. Analyysin on myös oltava systemaattista ja läpinäkyvää, ja tutkijan on avattava oma näkemysensä siitä, mitä hän tarkoittaa faktalla. (Alastalo & Åkerman 2010, 389 – 390.)

Tutkimustulosten analysoinnissa ei voi poimia kerätyn aineiston parhaita paloja tutkimusraporttiin, vaan kerätylle aineistolle on asetettava analyttiset kysymykset. Tällä tavalla tutkija saa vastaukset tutkijaa kiinnostaviin kysymyksiin. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 9 – 10.) Tutkimuksen kokonaisuuden näkökulmasta, tutkijan on tutustuttava haastattelujen perusteella kerättyyn aineistoon, jota on järjesteltävä ja luokiteltava (koodattava). Tutkija käy läpi aineiston analysointiprosessia ja tulkintaa sekä

keskustelee aineiston kanssa. Kerätyn aineiston analyysia ei voi tehdä ennen kuin tutkija on tutustunut, järjestänyt ja luokitellut aineiston. Keskustelu ja löydösten tulkitseminen aineistosta mahdollistaa tulosten suhteuttamista aiempiin tutkimustuloksiin sekä teoreettisiin keskusteluihin. Tutkijan on kuitenkin myös muistettava kunnioittaa aineiston itsenäisyyttä ja tyhjentämättömyyttä. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 10.)

Analyysivaiheeseen siirtymistä voi helpottaa tutustumalla aineistoon ja tekemällä alustavia analyysejä rinnakkaisesti aineistokeruuvaiheen aikana. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja sen käsittely ovat kietoutuneet tiiviimmin yhteen kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Pelkkä luokittelu ei vielä tarkoita sitä, että aineistoa olisi analysoitu. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 10 – 11.)

Ryhmähaastattelujen aikana tietyt aiheet toistuivat jatkuvasti, joten muistiinpanojen kirjaaminen haastattelujen aikana oli välttämätöntä, jotta pystyisin huomioimaan toistuneet asiat myös analyysivaiheeseen siirryttäessä. Haastattelujen jälkeen alkoi kerätyn aineiston työstäminen tutustumalla siihen kokonaisuutena. Kuuntelin kaikki kolme nauhoitettua haastattelua läpi ja samalla tein myös lisää muistiinpanoja. Johanna Ruusu vuoren, Pirjo Nikanderin ja Matti Hyvärisen (2010, 424) mukaan kovin yksityiskohtainen litterointi ei ole tarpeen ryhmähaastattelujen kohdalla. Päätin kuitenkin litteroida haastattelut kokonaisuudessaan sana sanalta keskustelujen mukaan, koska haastatteluja litteroidessa aineistoa samalla myös tulkitaan. Laadullisessa haastattelussa on yleistä, että analyysi tehdään litteroidusta tekstistä. Litteroitua aineistoa kertyi rivivälillä 1 ja fonttikoolla 12 yhteensä 105 sivua. Keskustelun nauhoite toimii tutkimuksessa aina ensisijaisena aineistona, jossa litterointi toimii muistivälineenä, joka auttaa jäsentämään keskustelua ja havaitsemaan yksityiskohtia. (Ruusu vuori 2010, 427.)

Haastattelutilanteet nimesin Ryhmähaastattelu 1, Ryhmähaastattelu 2 ja Ryhmähaastattelu 3. Koodasin kaikki haastattelutilaisuuteen osallistuneet merkein O1, O2, O3, O4 ja O5. Aineiston analysointiin siirtyminen litteroinnin jälkeen olikin haastavaa, ja jouduin pitämään muutaman päivän taukoa ennen kuin koin, että voin taas jatkaa aineiston työstämistä.

Tauon jälkeen ryhdyin lukemaan läpi litteroitua tekstiä. Kaksi ensimmäiset haastattelutilanteet kestivät vajaa puolitoista tuntia, ja kolmas haastattelutilaisuus kesti

reilun tunnin. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä noin sata sivua. Aineiston lukemisen jälkeen tutustuin uudestaan haastattelutilanteissa käyttämäni kyselyreittiin. Koodasin kyselyreitit kysymykset (aihepiirit) numeroilla 1, 2, 3, 3.1, 3.2, 4, 4.1, 4.2, 4.3, 5, 6 ja 7. Tämän jälkeen ryhdyin uudestaan lukemaan aineistoa läpi, ja koodasin keskustelussa kyselyreittiä vastaavat aihepiirit samoilla numeroilla kuin kyselyreitinkin.

Tässä vaiheessa keskusteluista alkoi myös avautua erilaisia toistuvia teemoja, jotka olivat yhtenäisiä kaikissa keskusteluryhmissä. Tutkijana koin, että en voi ohittaa tällaisia selvästi avautuvia, osallistujien antamia merkityksiä tutkittavalle aiheelle. Lukiessani aineistoa yhä uudelleen, sieltä avautui osallistujien erilaisia avainsanoja, teemoja, lastensuojelutarpeen arviointiprosessista. Aineistosta tulkitsin sellaisia teemoja kuten yhteistyö, avoimuus, selkeys, oikeudenmukaisuus, kokonaisuuden hahmottaminen, työyhteisön tuen merkitys ja kerätyn tiedon tulkinnan ongelmat. Näiden merkitysten avautuminen aineistosta vaati analysoinnissa uuden numeroidun koodauksen ja tutkimusraporttiin oman erillisen kappaleen. Esittelen osan teemoista tarkemmin alakappaleessa 6.1.3.

6.1 Arviointi prosessina

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessi on väline, jonka avulla voidaan hankkia ja yhdistää tietoa. Hankitun tiedon avulla ammattilaiset voivat päättää ja suunnitella lapselle ja perheelle tarvittavia tukitoimenpiteitä huomioimalla lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhempien kyky vastata niihin ja lapsen ja perheen verkosto ja lähiympäristö, jotka mahdollisesti voivat vanhempien tilalla vastata lapsen tarpeisiin. (Adcock 2001, 77)

Arviointiprosessin suunnitelmallisuus ja lopputulos ovat erottamattomia, mikä vaatii arviointityön tarkkaa suunnittelua. Arviointityön aikana on jatkuvasti pidettävä huomio prosessin tarkoituksenmukaisuudessa, sekä huomioitava arviointiprosessin vaikutus lapseen ja perheeseen. Arviointiprosessin toimintaperiaate perustuu seuraaviin neljään eri tekijöihin: 1) Arviointiprosessin tarkoitus on auttaa lasta ja perhettä. 2) Arviointityön tulisi aiheuttaa mahdollisimman vähän sekaantumista lapsen ja perheen elämään. 3) Perheen näkökulmasta arviointiprosessit eivät ole miellyttäviä, eivätkä he halua altistua toistuville arvioinneille. 4) Mikäli lapsen turvallisuus on uhattuna jossain vaiheessa arviointiprosessia, lapsi on saatettava turvaan ennen arviointiprosessin jatkumista. (Adcock 2001, 77)

Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana tulisi pyrkiä luottamukselliseen asiakassuhteen luomiseen, jossa kuunnellaan ja osallistetaan asiakasta arvioimaan sekä lapsen että omaa tilannettaan. Selvitys tulee tehdä, vaikka lapsi tai vanhemmat vastustaisivat sen tekemistä. Mikäli joku taho vastustaa selvittämistä, tietoja voidaan saada lapsen tilanteen tuntevilta muilta viranomaisilta tai läheisverkostolta. Jos lapsi tai vanhemmat eivät halua osallistua selvitystyöskentelyyn, heihin pidetään kuitenkin yhteyttä ja ilmoitetaan työskentelyn etenemisestä ja sen yhteenvedosta. Lapsen läheisverkosto tulee aina kartoittaa selvityksen yhteydessä eikä huoltaja voi kieltää kartoituksen tekemistä. (Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityön asiakkuuden alussa käytettävää systemaattista mallia kutsutaan lastensuojelutyön alkuvaiheen tilannearvioksi. Tilannearvion tavoitteena on lapsen arjen ja elämäntilanteen selvittäminen sekä lapsen lastensuojelun asiakkuuden tarpeen määrittäminen. Lastensuojelutarpeen selvitys voidaan tehdä alkuvaiheen tilannearviomallia käyttäen. Lastensuojelutarpeen alkuvaiheen tilannearvioprosessi alkaa alkutapaamisella jossa on läsnä sekä lapsi että vanhemmat. Alkutapaamisen teemana on esittäytyminen, tutustuminen, asiakkuuden syyn nimeäminen, lapsen arjen selvittämisen aloittaminen sekä tilannearvion kulusta sopiminen. Alkutapaamisessa tulisi myös huomioida mahdollista yhteistyöverkostoa ja jo aikaisemmin perheelle tarjottua apua ja tukitoimenpiteitä. Alkutapaamisessa sovitaan myös sosiaalityöntekijän ja lapsen väliset tapaamiset, jotka voivat olla yhdestä kolmeen tapaamista tarpeen mukaan. Näissä tapaamisissa tulisi käydä läpi lapsen kotitilanne, koulu/päiväkoti, vapaa-aika ja lapsen oma käsitys itsestään, tunteistaan ja omasta tilanteestaan. Arvioinnin aikana sosiaalityöntekijä tapaa myös vanhempia erikseen vähintään kerran. Vanhempien tapaamisissa teemoina ovat lapsi, lapsen arki, lapsen tarpeet ja vanhemmuus. Lapsen tai vanhempien tapaamisten yhteydessä sosiaalityöntekijä tekee myös kotikäynnin. Tapaamisten jälkeen tehdään kirjallinen yhteenveto sekä lapselle että vanhemmille. Yhteenvedossa kuvataan selvitystyön eteneminen, tapaamisissa esiin tulleita asioita, vanhempien ja yhteistyötahojen näkemys lapsen tilanteesta sekä sosiaalityöntekijöiden näkemys lapsen lastensuojelun tarpeesta. Arviointiprosessi päättyy yhteenvetotapaamiseen jossa ovat läsnä sekä lapsi että vanhemmat. Tapaamisessa keskustellaan kirjallisesta yhteenvedosta ja lastensuojelun asiakkuuden mahdollisesta jatkosta. (Lastensuojelun käsikirja.)

Lapsen ja vanhempien tapaamisia varten on kehitetty erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja välineitä tukemaan asiakkaan ilmaisu- ja lapsiystävällistä työtappaa. Alkuvaiheen

tilannearvion prosessi ja sen menetelmät sopivat soveltaen kaikille lastensuojelun sosiaalityön asiakkaille, mutta aina on kuitenkin huomioitava myös asiakaskohtaisia eroja. Sosiaalityöntekijän on otettava kantaa muun muassa siihen, kuinka monta tapaamista ja millä kokoonpanolla arviointi tehdään ja ketkä siihen osallistuvat. Myös asiakasperheen ongelman luonne ja mahdolliset kulttuuriset erot on huomioitava arviointiprosessia suunniteltaessa. (Lastensuojelun käsikirja.)

Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että alkutapaamiseen liittyy monta erilaista riskiä, mutta siihen kuuluu myös mahdollisuuksia. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän tulevan yhteistyön kannalta alkutapaamisella on suuri merkitys. Lastensuojelutarpeen arvioinnin alkutapaamisessa sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus luoda perusta hyvälle yhteistyölle perheen kanssa. Alkutapaamisessa on kuitenkin myös suuri epäonnistumisen riski, joka pahimmassa tapauksessa estää mahdollisuudet kokonaisvaltaiselle ja rakentavalle lastensuojelutarpeen kartoitukselle. Ryhmähaastattelun osallistuja selitti asian näin:

”... jos ne (asiakkaat) tulevat oikein kielteisellä asenteella, se vaatii sosiaalityöntekijältä enemmän, jotta sen saa käännettyä niin, että se tapaaminen kuitenkin päättyy myönteisesti... koska niitten mielestä ne joutuu kuitenkin käymään täällä (sosiaalitoimistossa) niin usein...”

Haastateltavien mukaan vanhempien vastahakoisuus tulla sosiaalitoimistoon perustuu vanhempien omiin epäluuloihin ja epävarmuuteen lastensuojelua kohtaan. Käytännössä vanhempien vastahakoisuus ilmenee siinä, että yhteistä aikaa tapaamiselle ei löydy, sovittu aika perutaan tai jätetään kokonaan tulematta. Sosiaalityöntekijät tulkitsevat tällaisen käyttäytymisen vanhempien suojelumekanismiksi. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että oma joustaminen voi olla tässä merkityksellistä hyvän yhteistyön luomiseksi. Alla muutama ote kolmannelta ryhmäkeskustelusta:

”... sitten kun soittaa niille (vanhemmille) ne ei halua tulla, eikä ne halu ottaa töistä vapaata, pakottamalla saat ne tulemaan sosiaalitoimistoon kolmelta iltapäivällä, ja ne joutuu ottamaan vapaata, ja niitten mielestä se ei ole tärkeätä, ne kokee sen turhauttavana... että mites paljon meidän (sosiaalityöntekijöiden) pitäisi tulla vastaan jotta se alku olis mahdollisimman hyvä...” (haastattelusta 3)

”...meillä on nyt kyllä paljon juuri sitä, että kyllä ne (vanhemmat) ehkä haluaa tulla, ei ne kokonaan vetäydy... mutta... vasta kello neljän jälkeen... että okei, teen itse sitten ylitöitä, jotta saadaan se eka kontakti luotua...” (haastattelusta 3)

”... täytyyhän meidän joustaa, jos me halutaan saada jotain aikaiseksi.”
(haastattelusta 3)

Ryhmähaastatteluissa nousi esiin paljon erilaisia käsityksiä ja kokemuksia alkutapaamisen kokoonpanosta. Haastateltavien mukaan ei ole itsestään selvää, kenen tulisi osallistua alkutapaamiseen. Lastensuojelutarpeen arviointikoulutuksessa ohjeistettiin kuitenkin siten, että lähtökohtaisesti kutsutaan lapsi, jota ilmoitus koskee ja koko hänen perheensä. Haastateltavien mukaan alkutapaamisen kokoonpanoon vaikuttaa kuitenkin lastensuojeluilmoituksen luonne, ilmoitusta koskevan lapsen ikä ja sisarusten lukumäärä. Mikäli ilmoitus koskee alle kolmevuotiasta lasta, jonka vanhempi on esimerkiksi ajanut päihtyneenä, lapsen ei tulisi osallistua alkutapaamiseen. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa puhujat toteavat, että jokaisen osallistujan on jollain tavalla hyödyttävä tapaamisesta:

”... mites sitte jos on joku oikein... kolme, neljävuotias lapsi ja... vaikka että isä on jäänyt kiinni rattijuopumuksesta ja se (lapsi) ei tiedä siitä, ne (vanhemmat) ei oo kertonu sitä ja kokee sen ihan kauheana, että ei hän (vanhempi) oo ikään tämmöistä tehny, tää oli eka kerta... niin mites, voiko siinä sit aatella sitä lasta, että ei otettais mukaan...”(haastattelusta 1)

”... siis ei mitään palavereita, jos ei niistä oo mitään niinku hyötyä, se hyöty pitää niinku yrittää jo etukäteen miettiä, että mikä hyöty tässä on asiakkaalle... lapselle...”(haastattelusta 1)

”... mitä hyötyä siitä olis... että ottais kolmevuotiaan lapsen... pitää niinku tilanteen mukaan...”(haastattelusta 1)

Myös alkutapaamisen fyysisellä tilalla on merkitystä. Jos lastensuojeluilmoitus on tehty esimerkiksi lapsen koulusta, haastateltavat pitävät tärkeänä että alkutapaaminenkin järjestetään koulun tiloissa. Tällainen käytäntö lisää myös avoimuutta ja suoraa vuorovaikutusta ilmoituksen tekijän ja perheen välillä:

”Olen monesti todennut sen hyväksi, että jos ilmoitus tehdään koululta, että se tapaaminen pidetään koulussa... että sillä tavalla saa suoran kommunikaation... että miks ne on tehny ilmoituksen... siinä pääsee niinku heti yhden askeleen eteenpäin, kun ei (perheen) tarvitse miettiä, miksi ne (koulun henkilökunta) ei voinu sanoa suoraan...” (haastattelusta 1)

Haastatteluissa todettiin kuitenkin, että käytännön työssä ilmoituksen tekijä jätetään usein pois alkutapaamisesta. Tämä harmittaa myös sosiaalityöntekijöitä.

”... ja sitten myös, mitä me ei käytännössä usein... minä en ainakaan kovin usein, mutta pitäis kuitenkin ottaa mukaan se, joka on tehnyt ilmoituksen, jos se vaan on mahdollista... että on heti alusta sellanen kissa pöydälle... ettei siitä tuu niin salaperäistä...” (haastattelusta 1)

Lastensuojelutarpeen arvioinnin runko koetaan toimivaksi työvälineeksi lapsen ja perheen kokonaisuutta arvioidessa, sekä erilaisten kasvu- ja ympäristötekijöiden osa-alueiden huomioimisessa. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana käsiteltyjä eri osa-alueita kutsutaan teematapaamisiksi. Sosiaalityöntekijät kokevat teematapaamiset tärkeinä, mutta aikaa vievinä.

Teematapaamisten haasteena on ajanpuute. Sosiaalityöntekijät kokevat tärkeäksi tavata lasta suositusten mukaan vähintään kolme kertaa, mutta yleinen käytäntö tuntuu olevan se, että lasta tavataan keskimäärin kaksi kertaa. Useamman osa-alueen käsittelyt yhdistetään ajanpuutteen takia yhdeksi tai kahdeksi tapaamiseksi. Nuorten kanssa työskenneltäessä eri teemojen käsittelyt yhdistetään toisiinsa kuitenkin lähinnä nuoresta johtuvista syistä. Mikäli kyseessä on vähäpuheinen nuori, kolme tapaamista on liian monta, koska yhdellä tapaamisella voidaan käsitellä useampia osa-alueita.

”... nuorten kanssa varsinkin, niin kyllä ne helposti sitte laittaa niinku useamman teeman yhteen, koska monesti se on... jos esimerkiksi sitä verkostoa alkaa selvittää, niin se on kyllä hyvin nopeesti se verkostokartta tehty... että papereihin niitä nimiä...” (haastattelusta 1)

Sosiaalityöntekijää kuitenkin harmittaa jälkeenpäin, mikäli joitakin osa-alueita tai tehtäviä on jäänyt selvittämättä. Varsinkin yhteenvedoa kirjoitettaessa huomataan, mikäli tapaamisia on ollut liian vähän. Yhteenvedoa ei kuitenkaan kirjoiteta, mikäli arviointi on jotenkin kesken, tai jokin asia on edelleen epäselvä. Yhteenvedoa kirjoittaessa pitäisi jo olla jonkunlainen käsitys lapsen tilanteesta ja pystyä määrittelemään oma huoli lapsesta.

”... siinä vaiheessa sitten kun sitä yhteenvedoa tekee ja kirjoittaa, niin pitää olla itellä jo sellanen selvä tuntuma, että tässä nyt ei oo hätää... tai on huolta jostakin...” (haastattelusta 1)

Haastateltavien mukaan arviointiprosessin viimeinen tapaaminen perheen kanssa on merkittävä. Tapaamista kutsutaan yleensä yhteenvetotapaamiseksi, koska silloin käydään läpi eri teematapaamisissa käsiteltyjä asioita. Yhteenvetotapaaminen on myös merkittävä

lapsen lastensuojeluasiakkuuden jatkumisen kannalta. Haastateltavat arvioivat yhteenvetotapaamisen myönteiseksi asiakkaiden kannalta, koska sen avulla asiakasprosessin jatkuminen tai päättyminen selkiytyy. Yhteenvetotapaamisessa on myös mahdollisuus lisäkeskusteluihin, mikä koetaan myönteisenä. Haastateltavien mukaan yhteenvetotapaamisessa esiin tulleet asiat voivat herättää keskustelua, esimerkiksi vanhempien omasta käyttäytymisestä. Yhteenvetotapaaminen luo vielä mahdollisuuden keskustella ongelmasta avoimesti ja antaa tilaa vanhempien muutostyölle, kuten ensimmäisen ryhmähaastattelun puhujat asian ilmaisevat:

”... ja sitte vielä semmoista, että kun ne (vanhemmat) on sanonu, ne on halunnu, että kirjoita se ihan sinne ylös, että ne on mukana niinku siinä... ja sitte vielä on tullut semmoistakin, että ne on sanonut, että kirjoittakaa nyt se sitte ylös sinne, että nyt määhaluun ja määh teen näin, että ne on ihan mukana siinä...” (haastattelusta 1)

”... se on tosi tärkeä tuo loppu, että pannan paperiksi... siitä on hyötyä...” (haastattelusta 1)

Yhteenvetotapaaminen luo myös mahdollisuuden ohjata perhettä muunlaisen avun ja tuen piiriin silloinkin, kun lastensuojeluasiakkuus päättyy yhteenvetotapaamiseen.

”...mutta joskus on myös sillee, että vaikka on niinku päätyne siihen ajatukseen, että ei aloiteta asiakkuutta, niin on kuitenkin sitten suositellut jotaki, että ei oo kuitenkaan niinku syytä lastensuojeluun, niin mun mielestä vanhemmat on ottanut nekin kauheen hyvin vastaan...” (haastattelusta 1)

”... ne semmoset suositukset... sittenhän se jää heidän omaksi asiakseen päättää tekeekö he niin, mutta jotkut on ainakin niinku sanonu, että hyvä...” (haastattelusta 1)

Otteista voi tulkita sen, että lastensuojelutarpeen arviointiprosessin huolellinen suunnittelu, toteuttaminen ja lopussa pidetty yhteenvetotapaaminen saattaa jo itsessään auttaa lasta ja perhettä, vaikka asiakkuus lastensuojelussa ei jatkuisikaan.

6.1.1 Arviointiprosessin aikana rakentuva vuorovaikutus ja luottamus lapseen ja perheeseen

Haastatteluissa oli usein puhetta resursseista ja henkilökunnan määrästä, ja sosiaalityötä jatkuvasti kiusaava resurssipula vaatisi oman tutkimuksen. En kuitenkaan lähde avaamaan resurssipulaa sen kummemmin tässä raportissa, koska haluan keskittyä nimenomaan lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin liittyviin kysymyksiin. Sitä ei voi kuitenkaan vähätellä, etteivätkö suuremmat resurssit ja laajempi henkilöstömäärä vaikuttaisi myös lastensuojelutarpeen arviointeihin. Tässä tutkimuksessa haluan kuitenkin nostaa esiin sosiaalityöntekijöiden kokemia, arviointityötä koskevia muita ongelmia ja haasteita. Näitä ovat esimerkiksi syyllistämisen tunne, lapsen tapaamiseen liittyvät haasteet ja tapaamisissa hankitun tiedon tulkinnan ongelmat. Myös työyhteisön ja esimiesten antama, tai puuttuva, tuki vaikuttaa arviointiprosessiin.

Tässä alaluvussa esittelen ryhmähaastattelujen puheenvuoroja lastensuojelutarpeen arviointiprosessista ja siihen liittyvää asiakkaan ja sosiaalityöntekijän yhteistyösuhteen mahdollisuuksia. Esitän ensin otteita haastatteluista ja sen jälkeen tuon esiin omaa tulkintaani puheenvuorojen perusteella. Haastateltavat kuvaavat lastensuojelutarpeen arviointiprosessin lapsinäkökulmaa yleisellä tasolla seuraavilla puheenvuoroilla:

”Se on yhteistyön mahdollisuus.”

” Se on sitä, että joka näkökulmasta katotaan sitä asiaa... arvioidaan voimavarojakin”

” Se on sitä, että nähdään se asiakas jollain muullakin, että niinku ei vain siinä sen ongelman keskellä...”

” ... että se lapsi on siinä keskiössä, tavallaan sen lapsen näkökulmasta pitää hänen, niinku elämää hänen silmin vähän yrittää kattoo, hänen sitä maailmaa.”

”... lapshan siinä on tietysti keskiössä... vaikka mikä on, että eihän tätä muuten tehdä, näitä arviointeja..”

”Lapsesta on oikeesti tullut subjekti, niin ei ollut ennen, silloin saattoi tehdä lastensuojelutyötä tapaamatta lasta, melkein jopa huostaanotettiin lapsi, ilman että oli tavannut...”

Haastateltavien mukaan lastensuojelutarpeen arviointiprosessi luo hyvän mahdollisuuden yhteistyöhön sekä perheen että muiden toimijoiden kanssa. Lastensuojelutarpeen sosiaalityöntekijät kokevat arviointiprosessin mittavana työnä, joka luo mahdollisuuden selvittää perheen tuen ja avun tarvetta, mutta myös perheen omia voimavaroja. Lastensuojelutarpeen arviointityön he näkevät lapsikeskeiseksi, jonka avulla voi saada laajemman näkökulman perheen tilanteesta. He myös näkevät, että arviointiprosessin aikana perheellä on mahdollisuus osallisuuteen itseään koskevassa asiassa. Sosiaalityöntekijät painottavat lapsinäkökulmaa arviointiprosessin aikana, mikä on ollut myös uudistetun lastensuojelulain (417/2007) tavoite. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa lapsinäkökulma tulee myös esiin siinä, miten haastateltavat tiedostavat oman roolinsa ja suhtautuvat siihen arvioinnin aikana:

”... että ei liikaa tuo sitä semmoista niinku, mitä minä ajattelen, että on hyvä, vaan niinku oikeesti ajatella sitä, että mikä... semmoinen riittävän hyvä... jos vois käyttää semmoista käsitettä kuin suhteellinen hyvä, että se mikä ehkä voi näyttää niinku... että on niinku mahdottoman huono tilanne ei välttämättä sitten niinku tarkoittakaan sitä lapsen kannalta...” (haastattelusta 1)

”Ajattelen sitä, että se lapsen arki, miltä se näyttää kotona ja koulussa, tai päiväkodissa, ja sen vapaa-aikaa, sitä halutaan selvittää ja arvioida.” (haastattelusta 1)

Haastateltavat ovat varovaisia astumaan asiantuntijan rooliin, jossa he tietävät enemmän perheen liittyvistä asioista ja ongelmista. Haastateltavat tiedostavat sen, että arviointia ei voi tehdä omista lähtökohdista käsin, vaan arvioinnin lähtökohtana on perhe, jonka tilannetta arvioidaan suhteessa lapsen tarpeisiin. (vrt. esim. Horwath ym. 2001, Möller 2005, Oranen 2006.) Tällainen suhtautuminen edesauttaa yhteistyön luomista sosiaalityöntekijän ja perheen välille, joka taas on yhteydessä siihen, saako lapsi tarvittavaa apua ja tukea omaan tilanteensa. Edellytykset onnistuneelle yhteistyölle ovat olemassa, ja myös oikeanlaisen intervention tarjoamisen mahdollisuus on suuri tällaisella suhtautumisella. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin konkreettinen tavoite on selvittää lapsen arki kotona, koulussa, päiväkodissa ja vapaa-aikana. Arviointiprosessin aikana sosiaalityöntekijän on koko ajan huomioitava perheen ainutlaatuisuus ja se, mikä on perheen riittävä hyvä. Sosiaalityöntekijä ei voi itse määrittää mikä on hyvä, vaan hän joutuu arvioimaan perheen ”suhteellisen hyvän” vuorovaikutuksessa perheen kanssa. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa asiasta keskusteltiin seuraavin lausein:

”Pienen lapsen kohdalla se on niinku luonnollista, että tottakai otetaan se perhe kokonaisuudessaan, ehkä se korostuu siinä nuoren kohdalla sitten se...” (haastattelusta 1)

”Mutta sitten pitää tietysti mennä sinne, niitten vanhempienkin ajatusmaailmaan päästä, että miks ne toimii miten ne toimii... luoda hienotunteisesti luottamuksellinen suhde...” (haastattelusta 1)

”... että otetaan se perhe huomioon sieltä myöskin...” (haastattelusta 1)

”... että pystyis niinku vanhempien kanssa yhdessä tutkiin ongelmaa, ei niin, että me istutaan kokoa ajan vastakkain ja, ja tavallaan syyllistettäis... ne kokee että me syyllistetään... se on haaste, erittäin iso haaste.” (haastattelusta 1)

Jos selvitys koskee pienemmästä lapsesta tehtyä lastensuojeluilmoitusta, perhe otetaan itsestään mukaan arviointiprosessiin. Haastateltavat kokevat kuitenkin haasteelliseksi luoda luottamuksellisen suhteen vanhempiin. Lastensuojelutyössä kohtaamisella ja sosiaalityöntekijän nöyrällä asenteella on suuri merkitys luottamussuhteen syntymiselle. Haastateltavien mukaan lastensuojelutyössä astutaan perheen reviirille, jopa loukataan heidän oikeuksiaan. (vrt. Kanaoja ym. 2011).

Seuraavat puheenvuorot ensimmäisestä ryhmähaastattelusta selittävät edelleen haastateltavien kokemuksia lastensuojelutarpeen arvioinnista työmenetelmänä:

”Ne on aika vaihtelevia... joskus yksi tapaaminen riittää ja voi todeta, että ei ole syytä jatkaa arviointia, se voidaan päätää, mutta sitten taas jotkut vaativat useamman tapaamisen, ja siltikään ei oikein ole sitä kokonaiskuvaa perheestä ja lapsesta...” (haastattelusta 1)

”...se joko selviää niinku ihan heti, tai sitten siihen tarvitaan se pidempi aika... liian usein siinä käy ehkä niin, että se kestääkin liian kauan...” (haastattelusta 1)

”Semmonen selkee aika, jona se tehdään, niin on kyllä kauheen tärkeä.” (haastattelusta 1)

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessit voivat olla hyvinkin vaihtelevia, mutta usein sosiaalityöntekijälle selviää jo ensimmäisellä tapaamisella, onko aihetta jatkaa lastensuojelutarpeen selvittämistä. Haastateltavien mukaan prosessin jatkuminen tai päättyminen riippuu paljon vanhemmista, ja siitä, miten he suhtautuvat ilmoitukseen ja

lastensuojelutyöhön. Haastateltavat kokevat, että lastensuojelutarpeen arviointiprosessilla voidaan selvittää perheen avun ja tuen tarve, mutta arviointiprosessin aikarajassa ei pysytä. Haastateltavien mukaan selkeä aikaväli arvioinnille on kuitenkin tärkeää. Haastateltavien mukaan arviointityön painopiste on lapsen oma mielipide ja hänen omat kokemuksensa omasta tilanteesta. (vrt. esim. Hurtig, 2003.)

Koska aineisto perustuu eri sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluihin, keskusteluissa nousee myös esiin haastateltavien kokemuksia erilaisista arviointiin liittyvistä työkäytännöistä eri työnantajien (kuntien) välillä. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa asiasta keskusteltiin seuraavasti:

”On olemassa eri käytäntöjä eri kaupungeissa, että kuka näitä arviointeja tekee... ainahan täytyy olla asioista vastaava sosiaalityöntekijä, mutta hän voi sitten ostaa tämän palvelun muualta.” (haastattelusta 1)

”... niin useimmissa kunnissa saattaa olla (perhetyöntekijä) työparina sosiaalityöntekijälle...” (haastattelusta 1)

”Melkein kaikissa suuremmissa, tai melkein kaikissa kunnissa melkeinpä on työparina perhetyöntekijä, tai joku A-klinikan työntekijä, tai joku mielenterveystyöntekijä.” (haastattelusta 1)

”... se on mun mielestä niinkuin iso ero kuinka se XXX:ssa oli se prosessi selkeä, täällä se on ollu aika sekavaa... ja ei niinku oo selvää, että kun tulee lastensuojeluilmoitus, niin tehdään kyllä alkuarviointi, mutta jotenki siin on niinku hirvee laaja se skaala, että miten tehdään ja vähän jokainen tekee niinku eri tavalla...” (haastattelusta 1)

Ryhmäkeskusteluissa nousi esiin eri kaupunkien ja kuntien eriävät arviointityön käytännöt. Jotkut kunnat ja kaupungit saattavat ostaa lastensuojelutarpeen arviointeja yksityiseltä sektorilta, tai perhetyöltä. Haastateltavat pitivät kuitenkin tärkeänä sitä, että lastensuojelutarpeen arviointiprosessista on aina vastuussa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijällä on arviointiprosessin aikana oltava työpari. Ihanteellisena pidettiin sellaista tilannetta, jossa työpari oli toisen sektorin ammattilainen. Myös arviointiprosessin koulutustilanteissa on painotettu työparin välttämättömyyttä. Työparina voi olla esimerkiksi toinen sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä, koulukuraattori, mielenterveystyöntekijä tai esimerkiksi A-neuvolan sosiaaliterapeutti. (vrt. Kananoja ym. 2011.)

Lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana yhteistyö perheen kanssa on avainasemassa. Mikäli yhteistyösuhde syntyy, myös arvioinnin aikana tehty kotikäynti koetaan myönteisenä lapsen kannalta, kuten toisessa ryhmähaastattelussa ilmenee:

”Kotikäynnillä näkee kyllä paljon, se kertoo paljon perheestä, mitä niille kuuluu... miten lapsi toimii...” (haastattelusta 2)

”Kotikäynnillä voi luoda yhteyden lapseen sen omalla alueella” (haastattelusta 2)

”Yksi kotikäynti voi vastata useampaa tapaamista.” (haastattelusta 2)

Haastateltavat kokevat, että arviointiprosessin aikana tehdyllä kotikäynnillä on tärkeä merkitys. Jo yksi kotikäynti antaa paljon tärkeää tietoa lapsesta ja perheestä. Kotikäynti koetaan myös lapsen ja sosiaalityöntekijän yhteistyösuhteen kannalta tärkeäksi. Myöhemmin käydyssä keskustelussa lapsen kanssa sosiaalityöntekijä voi keskustelussa palata johonkin konkreettiseen asiaan lapsen omassa kodissa.

Haastateltavien mukaan nykyinen lastensuojelutarpeen arviointiprosessi on täysin uudenlainen tapa kohdata lasta. Menetelmää verrataan noin kaksikymmentä vuotta sitten tehtävään lastensuojelutyöhön, jolloin sosiaalityöntekijän työnimikekin oli sosiaalitarkkaaja. Sosiaalitarkkaajan rooli oli tarkkailla, mikäli perheessä oli jokin asia, mikä perheen itse tulisi pyrkiä muuttamaan. Sosiaalitarkkaaja ei ehdottanut, eikä tarjonnut perheille mitään tukitoimenpiteitä. Nykyisen lastensuojelutyön painopisteenä on sekä tarjottu tuki että kontrolli. (esim. Kanaoja ym. 2011.) Haastatteluun osallistuva sosiaalityöntekijä ilmaisi perheen ensimmäiseen tapaamiseen liittyvää tunnetta näin:

”... nyt tuntuu aivan ihanalta... nyt on niin kuin täysin erilainen alku...”

Myös nykypäivän erilaiset työvälineet koetaan hyviksi, esimerkiksi kortit ja tehtäväarkit. Työvälineet edesauttavat keskustelun avaamista ja suhteen luomista erityisesti lapseen, mutta myös nuoren kanssa työskenneltäessä työvälineet koetaan tärkeiksi. Myös avoimuus lastensuojelutyössä on haastateltavien mukaan lisääntynyt. Pidemmän työkokemuksen omaavat sosiaalityöntekijät muistelevat kauhulla sellaisia tilanteita, joissa perhe saattoi tietämättä ”roikkua” useamman vuoden lastensuojelun asiakkaana. (vrt. esim. Kivinen 1994.) Myös huostaanottoja on aikaisemmin tehty tapaamatta lasta. Toki tänäkin päivänä

sosiaalityöntekijä saattaa joutua kiireellisesti sijoittamaan lapsen tai nuoren, tapaamatta häntä ensin. Uusi lastensuojelulaki ja arviointiprosessin strukturoitu työmenetelmä on kuitenkin systematisoinut lastensuojelutarpeen selvittämistyötä siten, että korkeintaan 30 päivää kestävä kiireellisen sijoituksen aikana on ryhdytty selvittämään lapsen, tai nuoren, tilannetta. Haastateltavat kokevat kuitenkin, että arviointeja voisi tehdä perusteellisemmin, jos siihen olisi enemmän resursseja. Alla muutama keskustelun ote ensimmäisestä ryhmähaastattelusta:

”... jos ei olisi niin paljon mitä meillä on, niin pystyisi laadukkaampaan työhön... siitä mennään mistä aita on matalin, just sen takia, kun on niin paljon..” (haastattelusta 1)

”...niin, ajanpuute ja kiire ohjaa työtä.” (haastattelusta 1)

”... mitä useammin tapaat perheettä, sen suurempi mahdollisuus on saada oikeampi käsitys perheestä... siihen pitäisi tietty pyrkiä, mutta se ei aina toimi, mutta silloin saat paremman yhteyden ja syntyy enemmän luottamusta...” (haastattelusta 1)

”... se jokainen tapaaminen vie sitä perheen tilannetta myös niinku eteenpäin, että aina siinä keskustelussa tapahtuu jotain.” (haastattelusta 1)

”... sitten taas jos ajattelee sitä, että se arviointi on tehty... kunnolla... niin silloin myöskin osaa kohdistaa niitä tukitoimia, jos asiakkuus alkaa, niin tietää niinku oikeesti ajatella, että mitä tämä perhe tarvitsee, mitä tämä lapsi tarvitsee, mikä tukee sitä... heidän... selviytymistä arjessa paremmin tai... siinä mä näkisin niinku yhteyden ehkä huostaanottoihin... emmä osaa sanoa mitään suoraan, mutta jos se avoimuuden tukitoimi on siinä alkuvaiheessa kohdennettu oikein, niin kyllähän se siltä niinku on perheen etu ja lapsen etu.” (haastattelusta 3)

Haastateltavien mukaan perusteellisesti ja huolella tehty lastensuojelutarpeen arviointi saattaa vaikuttaa jopa huostaanoton välttymiseen. Mikäli arviointiprosessi on perusteellisesti tehty, myös perheelle suunnatut tukitoimenpiteet osataan jo heti alkuvaiheessa kohdistaa oikein. (vrt. Kananoja ym. 2011: Sundell ym. 2007.) Tieto on tärkeää lapsen ja perheen kannalta, koska lastensuojelun puuttuminen jonkun elämään on vakava asia. Vaikka nykypäivän lastensuojelun painopisteenä on yhteistyö ja tuki, lastensuojelu on edelleen valta-asemassa suhteessa perheeseen. Olisi reilumpaa lasta ja perhettä kohtaan, jos arvioinnin aikana sosiaalityöntekijät oikeasti pystyisivät keskittymään ja panostamaan ajankohtaiseen työhön. Ajanpuutteen takia mahdollisesti aiheutuneet virheet ja väärät päätökset ovat vaikeasti osoitettavissa. Perheen ja lapsen oikeudenturvan

kannalta sosiaalityöntekijöillä tulisi olla täydet mahdollisuudet panostaa lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin, ettei tehtyjä päätöksiä ja ratkaisuja tarvitse sen takia puida hallinto-oikeudessa.

Arviointiprosessi ei itsessään ole ajateltu apuvälineeksi perheen tukemiseen, tai vastaamaan perheen tuen ja avun tarpeisiin. Haastateltavien mukaan perhe saattaa kuitenkin saada lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana ”ahaa-elämyksiä” omasta tilanteesta, mikä sinällään voi edesauttaa perheen muutosprosessia ja lapsen tilannetta.

Turvallisen suhteen luominen lapseen on haastavaa. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin koulutuksessa suositellaan vähintään kolme yhteistä tapaamista sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä. Haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijä on edelleen vieras henkilö lapselle, vaikka hän tapaisi lasta kolme kertaa. Haastateltavat pohtivatkin sitä, että hyvin harva lapsi ryhtyisi kertomaan itsestään ja puhumaan vaikeista asioista vieraan henkilön kanssa. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että aikuisena ihmisenä sosiaalityöntekijä on valta-asemassa ja vaikka sosiaalityöntekijä ja lapsi ovat tavanneet myös alkutapaamisen yhteydessä, turvallisen suhteen luominen vie aikansa. Lapsen kanssa tulisi olla mahdollisuus luonnolliseen ja luottamukselliseen suhteeseen, jossa sosiaalityöntekijä ja lapsi voivat olla yhdessä lapsen ehdoilla. Sosiaalityöntekijän tulisi päästä oikeasti perheen sisään. (esim. Hurtig, 2003.)

Haastateltavat kokevat monesti nuoren kanssa tehtävän lastensuojelutarpeen arvioinnin haastavaksi. Haastateltavista kolme sosiaalityöntekijää oli osallistunut BAROfi arviointimenetelmän koulutuksen. BAROfi menetelmä perustuu asiakkaan vastausten perusteella tehtävään pisteilyyn. Siten lastensuojeluasiakkuuden jatkuminen, tai sen päättyminen, ei ole riippuvainen sosiaalityöntekijän tulkinnasta, vaan vastausten perusteella kerättyjen pisteiden määrästä. BAROfi – arviointimenetelmä koetaan toimivana juuri nuorten kohdalla, mutta menetelmässä kauhistuttaa sen laaja kysymyspatteristo. Osa BAROfi:n kysymyksistä koetaan liian suoriksi ja vaikeiksi esittää. Haastateltavien mukaan BAROfi arviointimenetelmä ei vaadi yhtä terapeuttista työtettä, kuin esimerkiksi Pesäpuu ry:n kehittämä arviointiprosessi. Haastateltavat ehdottivat, että BAROfi menetelmää voisi yhdistää laajempaan arviointiprosessiin, jossa BAROfi:n kysymykset voisi käydä enemmän keskustellen läpi.

Haastateltavien mukaan BAROfi menetelmä ei edellytä suhteen luomista asiakkaaseen, mikä koetaan sekä myönteisenä että kielteisenä. Tämä herättikin keskustelua siitä, tuleeko sosiaalityöntekijän luoda suhde asiakkaaseen, vai pitäisikö hänen olla etäämpi ja vieras henkilö? Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että suhteen luominen sosiaalityössä on tärkeää ja että suhde asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä on kaiken sosiaalityön perusta. Jos pystyy luomaan hyvän yhteistyösuhteen asiakkaaseen, voi myös kutsua itseään ”perheen sosiaalityöntekijäksi”.

Yllämainituissa puheenvuoroissa ilmenee, että nykypäivän lastensuojelutyössä lapsi on subjekti (vrt. Kananoja ym. 2011). Lastensuojelulaissa on selkeästi ilmaistu, että sosiaalityöntekijän on tavattava lasta. Se on myös lapsen oikeus, että hänelle luodaan mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijää. Arviointiprosessin vahva lapsikeskeisyys edesauttaa myös myönteisemmän suhteen luomisen sosiaalityöntekijän ja vanhempien välille. Sosiaalityöntekijät kokevat, että lasta voidaan auttaa lastensuojelutarpeen arvioinnilla, vaikka se ei ole mikään konkreettinen tukimuoto.

Myös erilaiset työvälineet koetaan myönteisiksi, koska niiden avulla on helpompaa puhua lapsen kanssa. Lapsen tilanteen kartoittamiseksi kehitetyt työvälineet auttavat myös sosiaalityöntekijää huomioimaan lapsen tilanteeseen vaikuttavia erilaisia tekijöitä. Työvälineet auttavat myös kokonaisuuden ja konkreettisten asioiden hahmottamisessa. Haastateltavien kokemus on, että lapset osaavat hienosti työskennellä esimerkiksi nallekorttien kanssa. Myös lapsen vanhemmat pystyvät monesti tunnistamaan itsensä, tai lapsen tilanteen, hänen valitsemastaan kortista. Myös sosiaalityöntekijät saattavat tunnistaa tiettyjä piirteitä lapsessa hänen valitsemien korttien perusteella. Erilaiset kortit edesauttavat keskustelun syntymistä ja korttien avulla myös vanhemmat voivat vahvistaa tiettyjä asioita lapsen tilanteesta.

Haastateltavat kokevat, että systemaattinen arviointiprosessi luo lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi asioissa, jotka koskevat lapsen omia kokemuksia ja tilannetta. Arviointiprosessi luo myös mahdollisuuden tuoda esiin lapsen kertomia vaikeita asioita hänen vanhemmille, mikä voi myös helpottaa lapsen tilannetta.

Haastateltavat painottivat, että arviointiprosessin aikana täytyy olla tosi avoin, ja ”nostaa kaikki kortit pöydälle”. Haastateltavat kokevat, että arviointiprosessi luo mahdollisuuden

kertoa perheelle, miksi heiltä kysytään asioita. Arviointiprosessin aikana voidaan myös keskustella siitä, että jotkut asiat saattavat loukata, tai vihastuttaa, mutta ne on kuitenkin käytävä läpi. Haastateltavat kokevat, että strukturoidumman lastensuojelutarpeen arviointiprosessin avulla pystytään paremmin perustelemaan perheelle, miksi lastensuojelutarpeen kartoitus tehdään. Perheelle voidaan selittää mitä arvioidaan ja miten arviointiprosessi etenee, mikä myös lisää sosiaalityöntekijöiden ammatillisuutta.

Ryhmähaastatteluissa keskusteltiin myös lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin liittyvistä ongelmista, haasteista ja kehittämistarpeista. Seuraavissa ensimmäisen ryhmähaastattelun puheenvuoroissa tulee esiin haastateltavien kokemia haasteita ja ongelmia lastensuojelutarpeen arviointiin liittyen:

”... olen myös kokenut, että ilmapiiri muuttuu myönteisemmäksi, kun fokus siirretään lapseen...” (haastattelusta 1)

”... se voi olla pikkasen hankalaa vanhemmille, asiakkuus..., että he haluavat kyllä avohuollon tukitoimia, mutta he eivät halua olla lastensuojelussa asiakkaina... silloin niinku selittää, että ei voi poimia rusinat kakusta, että täytyy tulla asiakkaaksi, jos haluaa että me maksetaan joku lasku, tai jotain muuta...” (haastattelusta 1)

”ne soosaa niin paljon... nää kaikki mummu ja muffa ja fammu ja faffa, ne tekee tästä sen niinku ... sotkuseks... ja mahdottomaks, sen tilanteen...” (haastattelusta 1)

”... ne oikein pienet lapset, 0-3 vuotiaat... silloin täytyy kyllä työskennellä eri tavalla... puhua vanhempien kanssa vuorovaikutuksesta... jos lapsi on päiväkodissa, niin jutella henkilökunnan kanssa...” (haastattelusta 1)

”... oikein pieniä lapsiahan videokuvataan...” (haastattelusta 1)

Ryhmäkeskusteluissa sosiaalityöntekijät nostivat esiin syyllisyyden tunteen ja sen, että vanhemmat saattavat kokea, että heitä syyllistetään. Fokuksen siirtäminen lapseen ja hänen tarpeisiin kuitenkin vähensi syyllistämisen tunnetta.

Sosiaalityöntekijöiden kokemus on myös se, että perheet mielellään ottaisivat vastaan lastensuojelun erilaisia tukitoimenpiteitä, mutta he eivät halua olla osallisina lastensuojelutyön prosessissa, eikä lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelutarpeen selvitysprosessin haasteena voi myös olla lapsen ja perheen sukulaiset ja muu verkosto.

Sosiaalityöntekijät kokevat myös, että sukulaisten ja muun verkoston osallistuminen vireillä olevaan arviointiprosessiin saattaa tehdä selvitystyöstä sotkuisen ja sekavan.

Pienten lasten lastensuojelutarpeen selvittäminen ja nuorten kanssa keskusteleminen koetaan myös haasteelliseksi. Pienen lapsen arviointityön kohdalla korostuukin lapsen ja vanhemman vuorovaikutus, sekä sosiaalityöntekijän yhteistyö eri tahojen kanssa, kuten esimerkiksi neuvolan ja päiväkodin kanssa. Myös lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen videokuvaaminen koettiin toimivana lastensuojelutarpeen arvioinnin työvälineenä silloin, kun kyseessä on alle kolmevuotias lapsi.

Nuoren kanssa tehtävät arvioinnit koetaan haastaviksi. Silloin erilaisten työvälineiden merkitys korostuu, ja sosiaalityöntekijät kokevat, että työvälineet auttavat nuorta fokusoimaan ja keskittymään omaan tilanteeseen. Kuten seuraavista puheenvuoroista ilmenee, sosiaalityöntekijät kokevat yhteistyösuhteen luomisen vanhempiin teini-ikäisiin haastavana ja siihen kaivataan myös enemmän materiaalia ja apuvälineitä:

”... niinku nämä ylemmässä teini-ikässä olevat... toivoisin niiden työskentelyyn enemmän materiaalia, niihin on melkein vaikeinta luoda yhteys...”
(haastattelusta 2)

”... nallekortteja ei voi nuorten kanssa...” (haastattelusta 1)

Erilaisten työvälineiden ja materiaalien ongelmana koetaan se, miten sosiaalityöntekijöiden tulisi tulkita kerättyä aineistoa, esimerkiksi pienemmän lapsen kanssa käytettyjä nallekortteja. Sosiaalityöntekijät kokevat itsensä riittämättömiksi tulkita esimerkiksi lapsen valitsemia nalle-kortteja, ja avoimeksi jää se, mitä kaikella kerätyllä materiaalilla tulisi tehdä auttaakseen lasta. Arviointiprosessin koulutuksessa painotettiin myös sitä, että lapsen valitsemia kortteja ei tulisi tulkita, vaan niitä käytetään lähinnä laajemman keskustelun perustana. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa nousikin erityisesti esiin kysymys siitä, pitäisikö lapsen valitsemat kortit antaa jollekin asiantuntijalle tulkittavaksi, esimerkiksi terapeutille:

”... kun siinä koulutuksessa painotettiin monesti sitä, ettei me saada tulkita...” (haastattelusta 1)

”... voisko ne antaa jolleki tulkittavaksi... joka tämmöistä tekee, niinku terapeuttisesti, että mitä niinku vois ajatella...” (haastattelusta 1)

”... onhan se hirmun vaikeaa, niinku...” (haastattelusta 1)

Lastensuojelun käsikirjan mukaan lasten ja vanhempien tapaamisissa suositellaan toiminnallisia menetelmiä ja välineitä, jotka tukevat asiakkaan itseilmaisua ja mahdollistavat lapsiystävällisen työtavan. Käsikirjan mukaan menetelmien käyttö on mahdollista myös ilman erillistä koulutusta, olennaista on rohkeus käyttää niitä. Haastattelujen perusteella tulkitsen sosiaalityöntekijöiden rohkeuden käyttää menetelmiä ja välineitä riittäväksi, mutta käytön jälkeinen tulkinta luo epävarmuutta. Saako sosiaalityöntekijä tulkita jotain esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa lapsi valitsee vihaisen nallen kuvaamaan vanhempaa? Käytännössä kuitenkin kyseinen tilanne antaa hyvät puitteet jatkokysymyksiä ja keskusteluja varten, mikä voi johtaa lapsen omaan kertomukseen vanhemmasta ilman, että sosiaalityöntekijän tarvitsee tulkita lapsen valitsemaa nalle korttia.

6.1.2 Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin haasteet ja kehittämistarpeet

Tutkimusaineiston perusteella voin todeta, että arviointiprosessin merkitys on suuri sekä lastensuojelun asiakkuuden kannalta että oikein kohdistettujen interventoiden näkökulmasta. Suuri haaste on myös sosiaalityöntekijöiden oma jaksaminen ja heidän kokema tuen saanti. Sosiaalityöntekijä vastaa lastensuojelutarpeen arviointiprosessin etenemisestä. On tärkeitä huomioida haastatteluissa esiin nousseita sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. Haastateltavat kokivat muun muassa sen, että kollegojen ja työyhteisön resurssit eivät välttämättä riitä toisten tukemiseen. Huolenaiheena on kollegojen jaksaminen, jo oman työtaakan alle uupuneen kollegan resurssit ja mahdollisuus paneutua aidosti toisen sosiaalityöntekijän tapaukseen. Kuitenkin työyhteisön ja kollegojen tuki koetaan hyvinkin tärkeäksi, koska heidän kanssa voi yhdessä pohtia erilaisia ongelmatapauksia. Kyse on mielestäni vertaistukiryhmätoiminnasta, jonka avulla voi ylläpitää omaa jaksamista ja saada omaa asiaa taas eteenpäin. Työyhteisön vertaistukiryhmä on työnantajan kannalta halpa ja toimiva tapa ylläpitää työntekijöiden jaksamista ja motivaatiota. Pohdittavaksi jääkin se, millä tavalla näihin ryhmiin voisi rakenteellisella tasolla panostaa, jotta ne täyttäisivät tehtävänsä auttaa ja tukea muita

työyhteisön jäseniä. Loppupäässä sekin on keino auttaa tukea ja apua tarvitsevaa lasta ja perhettä, joita varten lastensuojelutyötä tehdään.

Puheenvuoroissa ilmeni myös lapselta kerätyn tiedon tulkintaan liittyviä haasteita. Ensimmäisen ja toisen ryhmähaastattelujen puheenvuorot selittävät sitä epävarmuutta, mitä haastateltavat kokevat arviointiprosessin aikana kerätyn tiedon tulkinnan suhteen:

”Sosiaalityöntekijä joutuu olemaan tosi monitaitava, pitäisi edustaa useampaa ammattiryhmää” (haastattelusta 2)

”Lasten kanssa jutteleminen on niin laaja ja erikoinen alue... se miten otat asioita puheeksi lapsen kanssa... on paljon kirjoja aiheesta, mutta sitten on niitä jotka ovat koulutettuja tällaista varten, tarkoitan että sosiaalityön koulutuksessa ei käsitelty lapsen kanssa käytävää dialogia, kuten psykologiassa, jos lukee psykologiaa, niin siinä käsitellään.. mutta jos se on vain sivuaineena eikä silloin fokus ole just siinä...” (haastattelusta 2)

”... niin, sitä pitää osata keskustella lapsen kanssa sekä lapsen ongelmista, että lapsen ongelmista vanhempien kanssa...” (haastattelusta 2)

”... mutta just nää eri kortit, mitä käytetään, että miten niitä tulisi tulkita...” (haastattelusta 2)

”... mikä minä olen sanomaan, mitä tämä lapsi tarkoittaa näillä...” (haastattelusta 1)

”Mutta koulutuksessa (lastensuojelutarpeen arviointikoulutuksessa) painotettiin sitä, että meidän ei tulisi tulkita...” (haastattelusta 1)

”Voisko ne antaa jollekin tulkittavaksi, joka tämmöistä tekee, niinku terapeuttisesti...” (haastattelusta 1)

Haastateltavat kokevat lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana kerätyn tiedon tulkinnan haasteellisena. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin koulutuksessa painotettiin kuitenkin sitä, että tuloksia ei tulisi tulkita. Toisaalta koetaan epäeettisenä se, että lapselta kerätään paljon sellaista tietoa, millä periaatteessa ei ole mitään merkitystä ilman tulkintaa. Sosiaalityöntekijä voi tuoda vanhemmille esiin lapsen kanssa käsiteltyjä asioita ja kertoa, mitä lapsi on sanonut. Haastateltavien mukaan tiedon käsitteleminen jää jotenkin keskeneräiseksi ilman tulkintaa. Haastatteluissa nousi esiin sellainen ehdotus, että kerätyn aineiston voisi antaa jollekin toiselle tulkittavaksi, esimerkiksi lasten parissa työskentelevälle terapeutille.

Tiedon käsittelemisessä koettiin myös hyvin tärkeäksi se, että sosiaalityöntekijällä on työpari, jonka kanssa voi yhdessä käydä läpi kerättyä aineistoa. Parityöllä voidaan myös rajoittaa sosiaalityöntekijöiden omien asenteiden ja ennakkoluulojen vaikutusta lastensuojelutyöhön. Ryhmähaastatteluihin osallistuvista suuri osa kuitenkin teki työtä yksin lapsen ja perheen kanssa, vaikka lain mukaan tarkoitus on tehdä lastensuojelutyötä pareittain. Tässä korostuu myös yhteistyön merkitys siten, että sosiaalityöntekijän työparina arviointiprosessin aikana voi hyvin olla jonkun muun sektorin edustaja.

Haastatteluissa nousi myös esiin sosiaalityöntekijälle asetettuja vaatimuksia monitaitajuudesta. Haastateltavat kokevat, että sosiaalityöntekijän tulisi myös pystyä toimimaan terapeutina, varsinkin silloin, kun täytyy tulkita lapsen tapaamisten perusteella kerättyä aineistoa. Haastateltavien mukaan heillä ei ole riittäviä valmiuksia kohdata asiakkaita terapeutisesti. Haastateltavat arvioivat myös sosiaalityön koulutuksesta puuttuvan riittävää terapeutista näkökulmaa, eivätkä he koe, että sivuaineena opiskeltu psykologia antaa riittäviä valmiuksia terapeutiseen työöteeseen. Ryhmäkeskustelujen perusteella voidaan todeta, että sosiaalityöntekijä ei ole terapeutti. Pohdittavaksi jääkin se, tulisiko sosiaalityöntekijän olla terapeutti, mikä on terapeutin ja sosiaalityöntekijän ero? Tulkitsen asian siten, että sosiaalityöntekijän ammattikuva on laajempi ja enemmän asiakkaan kokonaistilannetta ja ympäristötekijöitä huomioiva, kun taas terapeutin osaamisalue liittyy enemmän vain asiakkaaseen ja hänen vointiinsa. Sosiaalityöntekijöiden tulisi ehkä luottaa enemmän omaan ammattitaitoonsa ja kykyyn käsitellä arviointiprosessin aikana kerättyä aineistoa.

6.1.3 Lastensuojelutarpeen arviointityön avainkäsitteitä

Ryhmähaastatteluun osallistuvat sosiaalityöntekijät ovat asiantuntijaroolissa tutkittavan aiheen kannalta. Marja Alastalo ja Maria Åkerman (2010, 373) tulkitsevat asiantuntijahaastattelun erityispiirteiksi sen, että prosessikuvaukseen tähtäävässä tutkimuksessa aineiston keruu ja analyysi kietoutuvat usein yhteen. Analyysivaihe ei tällöin erotu erilliseksi työvaiheeksi. Tutkimuksen ryhmähaastatteluja on ollut useampi, johon on osallistunut tutkittavan aiheen asiantuntijoita. Näissä eri haastattelutilaisuuksissa on keskusteltu samoista asioista, ja jokaisen ryhmän haastateltavat ovat tuoneet esiin tiettyjä samoja käsitteitä tutkittavasta aiheesta. Tulkitsen haastateltavien esiin tuodut

käsitteet nykypäivän lastensuojelutarpeen arviointityötä selittäviksi, jossa haastateltavat ovat asiantuntijuutensa ja työkokemuksensa perusteella tehneet vertailuja aikaisempiin työmenetelmiin. Haastatteluja kuunnellessa ja litteroituja haastatteluja lukiessani, nämä samankaltaiset käsitteet, käsiteltyjen aiheiden selitykset ja tulkinnat, ovat nousseet esiin. Koska käsitteet ovat tulleet esiin kaikissa haastattelutilanteissa, olen nimennyt nämä käsitteet avainkäsitteiksi. Avainkäsitteet olen erottanut tutustumalla aineistoon sekä kuuntelemalla että lukemalla sitä yhä uudelleen. Avainkäsitteet olen erottanut, jotta tutkittavaa aihetta ja sen erityispiirteitä voisi paremmin ottaa haltuun, tulkita ja selittää. Avainkäsitteitä, joita olen aineistosta erottanut, ovat: yhteistyö, selkeys, avoimuus, oikeudenmukaisuus ja työyhteisön tuki.

Sosiaalityöntekijät kokevat, että systemaattinen arviointityö luo hyvät mahdollisuudet yhteistyöhön ja se myös selkiyttää arviointityön ja lastensuojelun asiakkuuden kulkua. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana on myös hyviä edellytyksiä avoimeen työskentelyyn perheen kanssa. Lastensuojelutarpeen systemaattisella arviointityöllä pystytään myös hahmottamaan lapsen kokonaistilannetta oikeudenmukaisemmin. Haastateltavat kokevat myös tarvetta kehittää omaa terapeutista työtettä aineiston tulkitsemista varten. Kehitystarpeita koetaan myös lastensuojelutyön herättämien tunteiden käsittelemisessä ja arviointityön tiedon tulkitsemisessä. Seuraavissa kappaleissa hyödynnän aineisto-otteita avaamaan avainkäsitteitä laajemmin.

Yhteistyö

Sosiaalityöntekijän ja perheen välinen yhteistyö on merkittävässä asemassa lapsen parasta ajatellen. Sosiaalityöntekijän on pyrittävä yhteistyöhön vanhempien kanssa, jotta lapsen tilanne voisi kohentua ja lapsen kehitys ja hyvinvointi etenee myönteisellä tavalla. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessi vaatii myös ylisektorillista yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Alla olevista puheenvuoroista ensimmäisessä ja toisessa ryhmähaastattelussa nousee esiin näkemyksiä hyvän yhteistyön merkityksestä ja sen haasteista:

”... eikä vain yhteistyötä vanhempien kanssa, vaan myös muiden viranomaisten, ja niitten kans, jotka ovat myös tavanneet perhettä ja joihin perhe on yhteydessä...” (haastattelusta 2)

”Ihannemaailmassa pystyisi eri tavalla lähestymään lasta, luonnollisemmin...” (haastattelusta 1)

”Kuinka paljon sosiaalityöntekijän pitäisi kulkea mukana ja suostua asiakkaiden vaatimukseen, jotta saisi luotua sen ekan kontaktin...” (haastattelusta 2)

”...pitäisi ehkä olla enemmän koulutusta, niinku miten suhtautua niihin omiin tunteisiin, tai työnohjausta... toki yrittää olla yhteydessä niihin (perheeseen),

”...lastensuojelutyötä on aivan mahdotonta tehdä silloin...” (haastattelusta 2)

”Ei sitä voi olla liian hyökkääväkään, silloin ei ainakaan synny mitään yhteistyötä... mieluummin sitten peruuttaa vähäksi aikaa... ettei polta kaikkia siltoja...” (haastattelusta 2)

Haastateltavien mukaan yhteistyön kulmakiviä ovat vanhempien pelko ja epävarmuus lastensuojelua kohtaan, vanhempien asenteet perheessä esiintyviä ongelmia kohtaan ja sosiaalityöntekijöiden omat asenteet ja ennakkoluulot. Myös sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät ja siitä johtuva kiire vaikuttaa yhteistyösuhteeseen. Kunnan suhteen luomiseen tarvittaisiin enemmän aikaa ja mahdollisuus tavata lasta muualla kuin sosiaalitoimistossa. Lapsen kanssa pitäisi olla ja tehdä asioita yhdessä, jotta luottamus- ja yhteistyösuhde syntyisi. Silloin sosiaalityöntekijät voisivat kutsua itseään perheen sosiaalityöntekijäksi. Sosiaalityöntekijät kokevat turhautumista ja avuttomuutta, mikäli yhteistyö ei suju perheen kanssa, eikä sille ole edellytyksiä. Sosiaalityöntekijät kokevat haastavaksi sen, miten edetä kyseessä olevan lapsen asioissa. Sosiaalityöntekijät kaipaavat jonkinlaista lisäkoulutusta tilanteisiin, joissa yhteistyösuhdetta perheen kanssa ei synny.

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessissa sosiaalityöntekijä tekee yhteistyötä myös muiden tahojen kanssa, esimerkiksi neuvolan, koulun tai yksityisen palveluntuottajan kanssa. Erilaiset yhteistyökumppanit ovat avainasemassa varsinkin silloin, kun vanhempien ja sosiaalityöntekijän välillä ei synny yhteistyö- tai vuorovaikutussuhdetta. Kolmannen osapuolen mukaantulo voidaan kokea kultaisena keskitienä, jossa sosiaalityöntekijä voi väliaikaisesti tavallaan luopua asiakkaasta jollekin muulle taholle, jolla ei ole lastensuojelun päätösvaltaa. Esimerkiksi kouluikäisen lapsen kohdalla, koulukuraattori voi olla taho, jonka vanhemmat hyväksyvät ja jonka kautta lapsi voi saada tukea ja apua.

Arviointiprosessin avoimuus, selkeys ja oikeudenmukaisuus

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin systemaattisuus koetaan asiakkaan kannalta avoimeksi, selkeäksi ja oikeudenmukaiseksi. Myös sosiaalityöntekijöille arviointityön kulku on selkeämpää ja selitettävissä asianomaisille, mikä lisää myös sosiaalityöntekijöiden ammattimaisuuden tunnetta, kuten alla olevissa otteissa tulee esille:

”Ja voi aika selkeesti selittää perheelle miten edetään, ennen ei tiennyt... oli jotain keskustelua, mutta mitäs sitten sen jälkeen... ei tietty” (haastattelusta 1)

”... tuntuu enemmän ammattimaiselta ja oikeudenmukaiselta... että voi selittää, että tähän kuuluu se ja se, ja se koskee kaikkia, joiden kanssa teemme yhteistyötä.” (haastattelusta 1)

”Mutta varmaan nyt se korostuu enempi niin, että pystyy nyt jo heti siinä, kun aloittaa tätä arviointia, että tässä on se tuki, mutta myös sitten, että tässä on kyllä se kontrollikin mukana, että se on niinku, nuo on nyt yhdistettävissä.” (haastattelusta 1)

”Mutta se on se prosessi, se ehkä kylvee jonkun siemenen vanhemmille, kun joutuvat käsittelemään asioita, mitä me kysytään...” (haastattelusta 2)

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessi on lisännyt sosiaalityöntekijän ja asiakkaiden välistä avoimuutta. Haastateltavat arvioivat, että asiakas kokee nykyisen arviointityön läpinäkyvämmäksi kuin ennen. Myös lastensuojelutarpeen arvioinnin selkeä alku ja loppu on lisännyt yhteistyön avoimuutta. Systemaattisella arvioinnilla pystytään myös jo alkuvaiheessa kertomaan asiakkaalle, miten prosessi etenee, ja asiakkaalla on mahdollisuus esittää myös omia arviointiin ja lastensuojelutyöhön liittyviä pohdintoja. Systemaattinen arviointiprosessi on selkeyttänyt lastensuojeluasiakkuuden jatkumista tai sen päättymistä. Arviointiprosessin yhteenvedossa pystytään tuomaan esiin lapsen näkökulmaa. Joissakin tapauksissa koetaan myös, että viimeistään yhteenvetotapaamisessa vanhemmat voivat havahtua käsiteltyihin asioihin ja perheen ongelmiin. Tulkitsen myös asian niin, että perheen suhtautumisen kannalta arviointiprosessin selkeä alku ja loppu ovat tärkeitä. Arviointiprosessin aikana sosiaalityöntekijällä on useampi mahdollisuus luoda yhteyttä ja luottamusta perheeseen ja lapseen. Yhteenvetotapaamisessa sosiaalityöntekijä tuo konkreettisesti esille mahdollisia muutosehdotuksia, jotka perustuvat arviointiprosessin eri teematapaamisiin sekä lapsen että vanhempien kanssa. Sosiaalityöntekijä ei ”tempaise

hatusta” joitakin omia mielipiteitä, vaan pystyy perustelevaan näkökantansa joko lapsen tai vanhempien näkökulmasta. Tällaisen menettelytavan tulkitsen oikeudenmukaiseksi ja selkeäksi.

Työyhteisön ja kollegojen tuki

Ryhmäkeskusteluissa tuli myös esiin työyhteisön vertaistuen merkitys. Varsinkin sellaisissa tilanteissa, joissa kollegoiden työmäärä oli suuri, koettiin että muut työyhteisön jäsenet jäävät vaille vertaistukea. Ensimmäisen ryhmähaastattelun haastateltavat kokivat, että työyhteisön jäsenet eivät aina olleet oikeasti läsnä niissä tilanteissa, joissa kollegat kaipasivat vertaistukea, kuten alla olevista otteista tulee esille:

”... kun osais niinku pysähtyä sillai, että ajattelee nyt, nyt huomio on pelkästään tässä...” (haastattelusta 1)

”...ja se, että se asiakas, joka on nyt tässä, se on se tärkeä ja se on nyt se, joka on mun fokuksessa... ja mä väitän, että sitä pystyy harjoittelemaan.” (haastattelusta 1)

”Tuossakin tulee nyt sitten se esimiesten tuki sosiaalityöntekijöille, me tarvitaan siihen sitä tukea...” (haastattelusta 1)

”... ja sitte niinku, jos ajattelee, että annetaan arvoa sille työntekijälle, joka niitä omia asioita tuo siinä tilanteessa...” (haastattelusta 1)

Lastensuojelutyön kiireellisen arjen keskellä myös sosiaalityöntekijöiden tunteet saattavat nousta pinnalle. Työyhteisön tukikaan ei ole aina riittävää. Haastateltavat pohtivat tilanteita, joissa sosiaalityöntekijällä on kollegojen tuen ja ohjauksen tarve. Työyhteisön kokoukseen arviointia ja ohjausta varten tuotu tapaus saatetaan kuitenkin kiireiden takia ohittaa mitättömänä. Haastateltavat peräänkuuluttivat enemmän toisten kollegojen kunnioittamista, arvostelematta toisen sosiaalityöntekijän tapausta omasta näkökulmasta.

Myös esimiesten tuki koetaan merkittävänä tekijänä arviointityön etenemisen ja tarvittavan tuen kannalta. Haastateltavat nostivat esiin sen, että asiakkaiden määrä ei välttämättä kerro työtaakasta oikeastaan mitään. Muutama asiakas saattaa teettää työtä monta kuukautta eteenpäin, mikäli lastensuojelutarpeen arviointityöhön ei pystytä panostamaan kunnolla alusta alkaen.

Ryhmähaastattelussa pohdittiin myös sitä, minkälaisia ominaisuuksia lastensuojelutarpeen arviointiprosessin haasteet vaativat sosiaalityöntekijältä. Seuraavat puheenvuorot avaavat erilaisia näkökulmia asiaan:

”Sosiaalityöntekijän pitää olla monitaituri.” (haastattelusta 3)

”... se kuinka laaja se skaala on, missä työtä tehdään, että kuinka laaja se osaamiskenttä on... miten sun pitää osata olla...” (haastattelusta 3)

”Sun pitää olla aika herkkäkuuloinen... ei ole kahta samanlaista arviointia...” (haastattelusta 3)

”Pitkäjänteisyyttä, sitä tarvitaan, se on tosi kurjaa, kun sitä on usein niin ylikierroksilla ja sitten on niin kiire koko ajan...työympäristön pitäisi olla tosi rauhallinen.” (haastattelusta 3)

Puheenvuoroista ilmenee, että sosiaalityöntekijät kokevat omat henkilökohtaiset ominaisuudet tärkeänä työvälineenä. Lastensuojelutarpeen arvioinnin erilaisia haasteita ei voi aina kohdata samalla tavalla, vaan on pystyttävä tilanteiden mukaan huomioimaan ongelman luonne ja asiakkaiden ja perheiden ainutlaatuisuus. Tämä vaatii sosiaalityöntekijältä sekä pitkäjänteisyyttä, joustavuutta ja herkkäkuuloisuutta.

6.1.4 Yhteenveto

Lastensuojelutarpeen systemaattista arviointiprosessia pidetään toimivana työvälineenä kun on kyse lapsen ja perheen tilanteen kartoittamisesta. Arviointiprosessin toimintaperiaate on lasta ja perhettä huomioiva, jättämättä kuitenkaan lasta vaille apua niissäkään tilanteissa, joissa yhteistyösuhdetta ei synny vanhempien tai lapsen ja sosiaalityöntekijän välille. Lastensuojelulaki määrittää sen, että lapsen tilannetta on kartoitettava vanhempien mielipiteestä huolimatta. Kyseiset tilanteet vaativat sosiaalityöntekijältä joustavuutta ja myönteistä suhtautumista. Bergin ja De Jongin (2003) mukaan asiakas on asiantuntija ja sosiaalityöntekijän tulisi luottaa asiakkaan omaan näkemykseen tilanteestaan. Luodakseen ja ylläpitääkseen vuorovaikutuksellista suhdetta vanhempiin, sosiaalityöntekijät saattavat kuitenkin joutua välttelemään esiinnousseita moraalisia ulottuvuuksia vanhempien kanssa käydyssä keskustelussa. (Hurtig 2003, 168 – 169.) Bergin ja Jongin (2003, 37 – 48) mukaan moralisointia ja syyttävien kysymysten asettaminen vaikeuttaa yhteistyösuhdetta. Haastatteluissa nousi esiin sosiaalityöntekijöiden

tunne toivottomuudesta niissä tapauksissa, joissa yhteys vanhempiin oli mitätön, eikä saatu aikaan edes alkutapaamista. Bergin ja De Jongin (2003, 97 – 98, 152 – 153) mukaan tilannetta kutsutaan ”vierailusuhteeksi” kun yhtenevää näkemystä ongelmasta ei synny yhdessä asiakkaan kanssa. Tällöin tulisi kuitenkin välttää luokittelemasta asiakkaita yhteistyöhaluttomiksi (Berg & De Jong 2003, 83). Haastatteluissa nousi esiin vanhempien erilaisia selityksiä, miksi he ovat jättäneet tulematta sosiaalityöntekijän tapaamiseen. Tällöin sosiaalityöntekijän tulisi hyväksyä ajatus siitä, että työtä täytyy jatkaa asiakkaan kanssa löytääkseen ne tekijät asiakkaan elämässä, mitkä hän toivoisi muuttuvan (Berg & De Jong 2003, 152).

Alkutapaamiseen liittyy erilaisia haasteita. Sosiaalityöntekijän harkittavaksi jää se, kenet kutsutaan alkutapaamiseen ja missä alkutapaaminen pidetään. Sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojeluilmoituksen tekijä jätetään usein pois alkutapaamisesta, vaikka haastateltavat olivat sitä mieltä, että se olisi tärkeätä, että ilmoituksen tekijä olisi mukana ensimmäisessä tapaamisessa. Tässä ilmeni selvä arviointityön käytännön kehittämistarve. Myös teematapaamisten lukumäärää tulisi lisätä, koska suhteen luominen lapseen koetaan haasteelliseksi, eikä kaikkia osa-alueita aina tule käsiteltyä lapsen kanssa jos tapaamisia on vain yksi.

Arviointiprosessin viimeinen tapaaminen, yhteenvetotapaaminen, on merkittävässä asemassa. Arviointityön perusteella tehty yhteenveto luo hyvät puitteet jatkotyölle, mikäli lapsen lastensuojeluasiakkuus jatkuu. Jos asiakkuus päättyy, sosiaalityöntekijät kuitenkin kokevat, että perhe ja lapsi on arvioinnin aikana saanut jonkinlaista tukea, ja yhteenvetotapaamisessa perhe pystytään tarvittaessa myös ohjaamaan muiden tukipalvelujen piiriin. Mikäli perhe on ollut yhteistyöhaluinen arviointiprosessin aikana, myös oikeanlaisen intervention tarjoamisen mahdollisuus koetaan hyvänä. Haastateltavien mukaan yhteistyö sosiaalityöntekijän ja vanhempien välillä on avainasemassa, jotta lapsen tilanne muuttuisi myönteisemmäksi.

6.2 Lastensuojelutarpeen arvioinnin kehukset

Tässä tutkimuksessa käytän Erving Goffmanin (1974/1986) tulkintaa performanssista analysoidessani lastensuojelutarpeen arviointiprosessia. Arviointiprosessin aikana tapahtuu erilaisia vuorovaikutustilanteita yhdessä asiakkaan kanssa näyttämön etualalla, kuin myös näyttämön taka-alalla, ilman asiakasta. Noudatan tutkimuksessani aineistolähtöisyyttä, päämääränä löytää lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin vaikuttavat kehukset. Valintojani on ohjannut tavoite tuoda näkyväksi sitä institutionaalista yhteyttä, jossa lastensuojelutyötä tehdään. Esittämällä analyttiset kysymykset aineistolle, yritän löytää kehyksiä niistä arviointiprosessiin liittyvistä tilanteista, mitä haastateltavat kuvaavat ryhmäkeskustelujen aikana. Tavoitteenani on löytää arviointiprosessia ympäröivät kehukset, eli mitkä kehukset ovat määrittämässä sen, minkälaisissa puitteissa arviointeja tehdään. Pyrin myös tekemään näistä kehyksistä johtopäätöksiä ja kontekstoimaan ne ajankohtaiseen lastensuojelutyön yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kehykset toimivat välineinä, joiden avulla institutionaalinen toiminta tulee näkyväksi sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta katsottuna. Kehysten avulla käsitteellistän sosiaalityöntekijöiden työympäristölleen antamia merkityksiä. Kehykset tuovat esille sosiaalityöntekijöiden tulkintoja siitä, millaisista tapahtumista kulloinkin on kyse, ja miten näissä tapahtumissa tulisi toimia. Lastensuojelutyön institutionaalisten kehysten voi nähdä ohjaavan ammattilaisten toimintaa lastensuojelutarpeen arviointityössä. Samalla ne vaikuttavat sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. Institutionaalisissa kehyksissä määräytyy se, kuinka usein sosiaalityöntekijä ja asiakas kohtaavat ja mitä asioita kohtaamisessa käsitellään. Institutionaaliset kehukset vaikuttavat siten myös asiakkaan kokemukseen vuorovaikutustilanteesta.

Asiakkuuden jatkuminen tai päättyminen lastensuojelutarpeen arvioinnin jälkeen määrittäytyy myös juridisen kehyksen kautta, mutta aineiston perusteella tulkitse sen siten, että siihen on vaikuttamassa myös muut kehukset, kuten ammatillinen ja käytännön kehys. Kuten Goffmanin selittää teoksessa *Frame Analyzis*, eri kehukset liittyvät toisiinsa, ja ne esiintyvät myös limittäin.

Tutkimuksen analyysia varten olen luokitellut keskustelut pääaiheiksi fokusryhmähaastattelun kyselyreitien mukaan, tulkinnut keskusteluissa toistuvat aihepiirit ja

niiden perusteella pyrkinyt tunnistamaan eri kehyksiä tutkimuksen taustateorian perusteella. Lukiessani tutkimusaineistoa yhä uudelleen Goffmanin kehyskäsitteen kautta, aineistosta avautuu erilaisia aihepiirejä, kehyksiä, sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Kuten Goffmanin (1974/1986) toteaa, että kehykset esiintyvät vierekkäin, myös aineistossa esiintulleet aihepiirit ovat yhteydessä toisiinsa. Kehykset, joihin olen aineistoni luokitellut, ovat yleisluontoisia kokonaisuuksia jotka tarjoavat raamit, joiden sisällä voidaan käsitellä mitä moninaisimpia tekijöitä lastensuojelutyön kannalta. Kehysten avulla voidaan kuvata sosiaalityöntekijöiden haastatteluista tulkittavissa olevat rajat lastensuojelutarpeen selvitystyössä.

Löysin aineistosta kaikkiaan viisi eri kehystä, joista neljä on selvästi institutionaaliseen kehykseen kuuluvia lastensuojelutyön ruohonjuuritason alakehyksiä. Olen nimennyt kehykset *juridiseksi, rakenteelliseksi, ammatilliseksi sekä työkäytännön ja asenteen kehyksiksi*. Asenteen kehys ei mielestäni ole itsestään selvä institutionaalinen kehys, vaan lähinnä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuva arviointiprosessin raja. Eri asiakkaiden kohdalla näihin ominaisuuksiin ja asenteisiin vaikuttavat erilaiset tekijät, kuten esimerkiksi omat kokemukset, tilanne ja elinympäristö. Toisaalta näihin asiakkaan omiin asenteisiin vaikuttavat myös kaikki neljä institutionaalista kehystä, joten ne myös limittyvät toisiinsa.

Seuraavissa alakappaleissa (6.2.1 – 6.2.5) esittelen kaikki viisi kehystä ja tarkastelen niitä lastensuojelutarpeen arviointiprosessin näkökulmasta. Pohdin myös kehysten keskinäisiä suhteita sosiaalikonstruktiiivisella tutkimusotteella, asettumalla tarkastelemaan aineistoa kriittisesti. Päätän luvun yhteenvetokappaleeseen (6.2.6).

6.2.1 Juridinen kehys

Juridisen kehyksen vaikutusta lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin voidaan määritellä ensimmäisen ryhmähaastattelun puheenvuorojen kautta:

”Ja sitten tavallaan se, miten mitataan mielipidettä, mikä on oikea, ja onko sitä oikeaa... koska lakikaan... laki on... teksti, joka... se ei... sitä ei voi totuutena lukea, koska sitä niinku tulkitaan...” (ote haastattelusta 1)

”... vielä tästä asiantuntijuudesta, sehän on lastensuojelulain mukaan mitä toimitaan, se on siis se, joka ohjaa meidän työtä, ja me tehdään sen mukaan ja me osataan sitä...” (haastattelusta 1)

”... se on totta, että lastensuojelussa toimitaan sen lain puitteissa ja sen lain mukaan ja se on se, mikä ohjaa meidän työtä... mutta sitten kuitenkin siinä käytännön työssä joo, niin meidän pitää mennä niinku by the book ja lain mukaan, mutta loppujen lopuksi siinä sitten niinku asiakkaan, perheen kanssa työskentelyssä, niin se on loppujen lopuksi semmoinen aika pikku juttu, että lopulta sitten se kaikki muu on kuitenkin niinkuin olennaista...” (haastattelusta 1)

”Lain mukaan pitää olla kaks työntekijää” (haastattelusta 1)

Sosiaalityön järjestämistä ja toteuttamista ohjaa useampi laki, kuten sosiaalihuoltolaki (710/1982), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812), laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), hallintolaki (434/2003) ja perhehoitajalaki (312/1992). Lastensuojelulaki (417/2007) ohjaa sosiaalityöhön kuuluvaa lastensuojelutyötä ja lastensuojelutarpeen arviointityötä. Lastensuojelulain neljännessä luvussa käsitellään lapsen osallisuutta ja lapsen mielipiteen selvittämistä. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai, jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Lastensuojelulain luvussa viisi mainitaan sosiaalityöntekijän velvollisuudesta ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen, mikäli asia ei ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin. Lastensuojelulain 27§ ohjaa lastensuojelutarpeen selvitystyötä ja sen etenemistä. Sen mukaan selvitys on tehtävä viivytyksettä ja sen on valmistuttava kolmen kuukauden sisällä. Asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä on ilmoitettava huoltajalle ja lapselle, ottaen huomioon myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 11§. Sen mukaan alaikäinen voi kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen lapsen edun vastaista. Tietojen antamisen kieltä on kuitenkin punnittava suhteessa lapsen ikään, kehitystasoon ja asian luonteesta johtuvista painavista syistä.

Tulkitsen sosiaalityöntekijöiden kuvaavan lastensuojeluarviointia juridisen kehyksen kautta. Lastensuojelutyön juridinen kehys muodostuu sosiaalityön erilaisista laeista ja asetuksista. Ryhmähaastatteluissa sosiaalityöntekijät kuvaavat lastensuojelutarpeen arviointiprosessia ja sen vaikutuksia omaan työhön juridisen kehyksen kautta, kuitenkin mainitsematta lakia kovinkaan usein. Juridinen kehys voidaan nähdä koko lastensuojelutarpeen arvioinnin pääkehyksenä, joka ohjaa itse prosessia. Juridinen kehys

vaikuttaa myös toisiin kehyksiin, tavallaan itsestään selvänä lastensuojelutyön ohjaajana. Sosiaalityöntekijät puhuvat juridisen kehyksen *kautta*, koska lain mukaan arviointityöhön on tietyn perusteiden ryhdyttävä, se on aloitettava tietyssä ajassa, mutta sen on myös valmistuttava tietyn määräajan sisällä.

Tulkitsen lastensuojelutarpeen arvioinnin juridisen kehyksen kautta sen perusteella, miten sosiaalityöntekijät kuvasivat arviointiprosessia. Juridinen kehys ohjaa sosiaalityöntekijöiden toimintaa arviointiprosessin aikana:

”Lastensuojelutarpeen selvitys on sitä työtä, mitä me tehdään kun saadaan lastensuojeluilmoitus.” (haastattelusta 1)

”Nykyään voidaan selkeästi selittää, minkälaisesta prosessista on kyse.” (haastattelusta 2)

”Eri kaupungeissa tehdään eri tavalla, mutta ainahan on oltava selvityksestä vastaava sosiaalityöntekijä.” (haastattelusta 1)

”Ei ennen ollut mitään puhetta siitä, että pitäisi tavata lasta...” (haastattelusta 1)

Lastensuojelulaissa mainitaan lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aloittamisen silloin, kun lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Laki määrittää myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän nimeämisen ja sen, että lapselle on varattava mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijät nostavat haastatteluissa esiin myös lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhteen luomiseen liittyviä haasteita, sekä työhön liittyvän dokumentoinnin. Lapsen lähiverkoston kartoittaminen ja tapaamisten dokumentointi on myös lakiin kirjattu määritelmä lastensuojelutarpeen selvitystyölle.

6.2.2 Rakenteellinen kehys

Rakenteellisen kehyksen, kuten myös juridisen kehyksen kautta, määrittyy lastensuojelutarpeen selvityksen aikana tehtävät eri tapaamiset perheen ja lapsen kanssa. Rakenteellisessa kehyksessä toimitaan silloin, kun on kyse sosiaalityöntekijän ja perheen vuorovaikutuksen mahdollistamisesta. Alla olevista puheenvuoroista ilmenee sosiaalityöntekijöiden kokemuksia rakenteelliseen kehykseen liittyvistä tekijöistä:

”... ja vanhempien täytyy ottaa vapaata omasta työstään, jotta ne voisivat tulla ennen neljää sosiaalitoimistoon... heidän mielestä se on turhaa tulla sosiaalitoimistoon kahdenkymmenen minuutin tapaamiseen, ne ajattelevat, että nyt olen ottanut töistä tunnin vapaata tämän takia...” (haastattelusta 2)

”...kuinka paljon pitäisi joustaa omista ajoista ja vapaa-ajasta, vai vaadimme, että on tultava jo kolmelta sillä riskillä, että vanhemmat suuttuvat ja tulevat kielteisellä asenteella tapaamiseen... en haluaisi, eikä aina ole mahdollistakaan jäädä töihin neljän jälkeen, kun toisaalta taas haluaisi selvitystyölle niin hyvän alun kuin mahdollista...” (haastattelusta 2)

”...sosiaalityöntekijällä on suuret vaatimukset luoda myönteinen ensimmäinen tapaaminen...” (haastattelusta 2)

... tällä hetkellä meille on kyllä tärkeintä se aika, tietenkin enemmän henkilökuntaa, jotta voisimme tehdä perusteellisia selvityksiä, koska nyt ne tehdään kyllä liian kiireisesti ja pintapuolisesti...” (haastattelusta 3)

”... monesti koen, että olisi niin paljon enemmän annettavaa, jos vain pystyisi kunnolla paneutumaan asiaan...” (haastattelusta 3)

Tulkitsen lastensuojelutyön rakenteellisen kehityksen määräytyvän alueellisen sosiaalihuollon toiminta-ajatuksesta ja organisaation rakenteesta. Rakenteelliseen kehitykseen vaikuttaa sosiaalihuollon johtotasolla tehdyt päätökset, mitkä taas liittyvät sosiaalihuollon juridiseen kehitykseen. Rakenteellisessa kehityksessä vaikuttavat sosiaalihuollon johdon ymmärrys ja toimintavalmius, sosiaalihuollolle myönnettyt resurssit ja talousarvio, sekä päättäjien sitoutuminen tukea muun muassa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Rakenteellinen kehitys liittyy esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden työaikoihin ja heidän kokemaan työn kuormitukseen. Rakenteellinen kehitys vaikuttaa myös ylityöhön liittyviin tekijöihin ja sosiaalityöntekijöiden kokemiin mahdollisuuksiin joustavuuteen oman työnsä kannalta. Myös sosiaalityöntekijöiden kokemat mahdollisuudet tehdä perusteellista ja hyvää lastensuojelutyötä liittyvät tähän rakenteelliseen kehitykseen.

Lastensuojelutarpeen selvitystyössä rakenteellinen kehitys vaikuttaa muun muassa sosiaalityöntekijöiden työaikoihin, mahdollisuuden työaikaan joustavuuteen sekä ylityökorvausten mahdollisuuteen. Rakenteellisen kehityksen vaikutus ruohonjuuritason lastensuojelutyölle nousee esiin niissä puheenvuoroissa, joissa keskustellaan työajoista ja sosiaalitoimistojen aukioloajoista.

Haastateltavat tuovat esiin ristiriitaisia tunteita siitä, miten joustava täytyisi olla asiakkaita kohtaan, jotta arviointityö voidaan aloittaa. Sosiaalityöntekijät pohtivat jopa sitä, kuinka paljon täytyy tinkiä omasta ajastaan ja perheestä, jotta alkutapaaminen onnistuisi mahdollisimman hyvin. Myös esimiesten mahdollisuus tukea ja ymmärtää sosiaalityöntekijöitä liittyy rakenteelliseen kehykseen. Sosiaalityöntekijät toivat haastattelussa esiin esimiehen tuen merkityksen oman työnsä kannalta, varsinkin silloin kun on kyse haastavista asiakastilanteista. Myös toisten kollegojen tuki koetaan tärkeäksi, mikä liittyy sekä rakenteelliseen että ammatilliseen kehykseen. Rakenteellinen kehys vaikuttaa kuitenkin esimiehen ja kollegojen mahdollisuuteen tukea toisiaan, esimerkiksi henkilökunnan määrän ja työnjaon kautta. Rakenteellisessa kehyksessä määrittyy ja mahdollistuu työyhteisössä järjestetyt erilaiset ohjaustilanteet. Myös työkäytännön kehys vaikuttaa näihin järjestelyihin. Tulkitsen asian niin, että rakenteelliset tekijät vaikuttavat työyhteisön ilmapiiriin, mikä vuorostaan vaikuttaa kollegojen keskinäiseen vuorovaikutukseen ja koettuun kollegiaaliseen tukeen. Sosiaalityöntekijöiden kokema esimiehen ja johtajien tuki liittyy rakenteelliseen kehykseen, koska siinä määrittyy esimiesten ja johtajien mahdollisuudet tukemiseen ja läsnäoloon. Rakenteellinen kehys vaikuttaa siihen, miten sekä sosiaalityöntekijöiden että asiakkaiden asioita voidaan viedä eteenpäin.

Rakenteellisen kehyksen vaikutus perheen yhteistyösuhteeseen on myös oleellinen osa lastensuojelutarpeen arviointiprosessia. Sosiaalityöntekijän on pystyttävä hahmottamaan lapsen ja perheen laajemman kokonaisuuden lastensuojelutarpeen arvioinnin avulla. Kuten yllämainitussa kappaleessa tuli esiin, perusteellisesti tehtyyn lastensuojelutarpeen arviointiin vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden työmäärä ja henkilökunnan määrä. Myös erilaisten interventioiden tarjoaminen selvityksen aikana tai sen jälkeen liittyy rakenteelliseen kehykseen. Onko perheelle tarjolla oikeanlaisia interventioita ja onko sosiaalityöntekijä pystynyt tekemään perusteellisen selvityksen voidakseen tarjota oikein kohdistetun intervention ajoissa? Toisaalta sosiaalityöntekijän mahdollisuus hahmottaa perheen kokonaisuus ja tuen tarve liittyy myös ammatilliseen kehykseen.

6.2.3 Ammatillinen kehys

Lastensuojelutyön ammatillinen kehys liittyy sosiaalityöntekijöiden omiin valmiuksiin ja koulutukseen. Sosiaalityöntekijän ammatillinen koulutus määrittyy myös juridisen kehyksen kautta. Ammatillisen kehyksen tulkitsen seuraavista puheenvuoroista:

”Tällainen strukturoidumpi menetelmä, se tuntuu kyllä hyvältä, että voidaan ammattilaisena näyttää mitä me tehdään, ettei se ole niin huojuvaa...” (haastattelusta 2)

”Kaikkien pitäisi saada sama koulutus, jotta voidaan käyttää uutta työmenetelmää.” (haastattelusta 2)

”Sosiaalityöntekijä joutuu olemaan tosi monitaitava, pitäisi edustaa useampaa ammattiryhmää...” (haastattelusta 2)

”Lasten kanssa jutteleminen on niin laaja ja erikoinen alue... se, miten otat asioita puheeksi lapsen kanssa... on paljon kirjoja aiheesta, mutta sitten on niitä, jotka ovat koulutettuja tällaista varten, tarkoitan että sosiaalityön koulutuksessa ei käsitelty lapsen kanssa käytävää dialogia, kuten psykologiassa, jos lukee psykologiaa, niin siinä käsitellään.. mutta jos se on vain sivuaineena, eikä silloin fokus ole just siinä...” (haastattelusta 2)

Puheenvuoroista ilmenee systemaattisen arviointiprosessin myönteisyys, mutta myös siihen liittyviä ongelmia. Tulkitsen puheenvuorojen perusteella sosiaalityöntekijöiden ammatillisuuden muovautuvan systemaattisen arviointiprosessin kautta siten, että yhteneväisemmät ja enemmän läpinäkyvät työmenetelmät ovat paremmin selitettävissä ja perusteltavissa asiakkaille. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että kaikki lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät ole osallistuneet samaan koulutukseen. Haastattelujen perusteella asian voi tulkita niin, että arviointiprosessin koulutuksen puuttuminen voi jopa heikentää sosiaalityöntekijöiden kokemaa ammatillisuutta. Myös eri tilanteiden herättämät tunteet luovat epävarmuutta arviointityön kannalta:

”... miten parhaalla tavalla ilmaisee itseään tietyissä tilanteissa, se ei ole mitään, mitä voit oppia kirjaa lukemalla...” (haastattelusta 2)

”...pitäisi ehkä olla enemmän koulutusta niinku, miten suhtautua niihin omiin tunteisiin...” (haastattelusta 2)

”... jos sitä yhteistyötä ei oikein synny perheen kanssa, ja miten sinä sosiaalityöntekijänä käsittelet sellaista tilannetta ja tunteita...” (haastattelusta 2)

”... miten saisin kaiken mahdollisen hyödyn irti siitä tapaamisesta... en koe oloani turvalliseksi, tarkoitan siis, että eihän meillä ole mitään koulutusta, että miten puhua lasten kanssa, vain joku pieni lyhyt kurssi ehkä...” (haastattelusta 3)

” Mutta sitten jossain vaiheessa, kun on tehnyt pitkään töitä kuitenkin ja tota niin, tota... kyllä sitä pitää toisaalta jollain tavalla siihen omaan asiantuntijuuteenkin niinkuin luottaa...” (haastattelusta 3)

Pidemmän työkokemuksen omaavat sosiaalityöntekijät näyttävät luottavan enemmän omaan ammattitaitoonsa kuin lyhyemmän työkokemuksen omaavat sosiaalityöntekijät. Puheenvuoroista ilmenee myös, että kaivataan enemmän koulutusta erilaisten tunteiden käsittelyyn, mikä myös kuitenkin saattaa liittyä työkokemuksen pituuteen.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oltava sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Ryhmähaastatteluihin osallistuvilla kymmenestä sosiaalityöntekijästä neljällä oli lainmukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Ammatilliseen kehykseen liittyy myös sosiaalityöntekijöiden motivaatio ja mahdollisuudet osallistua täydennyskoulutukseen. Myös ajankohtaisten ja tuoreimpien tutkimustulosten saatavuus omalla työpaikalla, tai työnantajan kautta, tulisi olla mahdollista jokaiselle lastensuojelutarpeen arviointeja tekevälle sosiaalityöntekijälle.

Ammatillinen kehys ulottuu myös sosiaalityöntekijöiden motivaatioon kehittyä omassa työssään ja siihen, millä tavalla sosiaalityöntekijöiden kiinnostus lastensuojelutyötä kohtaan voidaan ylläpitää. Ammatillinen kehys on yhteydessä myös rakenteelliseen ja työkäytännön kehykseen. Erilaiset täydennyskoulutuksen mahdollisuudet ja ajankohtaisen tutkimustiedon saatavuus määrittyy työyhteisön sääntöjen ja johdon suhtautumisen kautta. Vallitseeko johtotasolla ja työyhteisössä myönteinen ilmapiiri täydennyskoulutusta ja lisätiedon hankintaa kohtaan?

Lastensuojelutarpeen selvitys ammatillisessa kehyksessä liittyy lähinnä sosiaalityöntekijöiden omaan koulutukseen ja ammattitaitoon. Ammatillinen kehys liittyy rakenteelliseen kehykseen, jossa sosiaalityöntekijöille luodaan mahdollisuus jatko- ja täydennyskoulutukseen, sekä moniammatilliseen asiantuntijuuteen. Tämän tutkimuksen teoreettisessa taustakeskustelussa mainitsin myös oikeanlaisen intervention tarjoamisen

merkityksen ajoissa (kts. esim. Sundell, Kananoja ja Horwath). Ammatillisessa kehyksessä sosiaalityöntekijän koulutus ja ammatillisuus vaikuttaa lastensuojelutarpeiden selvityksiin ja niiden perusteella tehtyihin erilaisiin ratkaisuihin. Myös ryhmähaastatteluissa sosiaalityöntekijöiden mainitsema kerätyn tiedon tulkinta ja terapeutisempi työote liittyy ammatilliseen kehukseen. Sosiaalityöntekijät kokivat, että varsinkin lapsen esiin tuomia asioita olisi hyvä antaa jollekin, esimerkiksi terapeutille, tulkittavaksi. Itse tulkitseen myös sen, että ammatillinen kehys muodostuu myös osittain sosiaalityöntekijän henkilökohtaisista ominaisuuksista. Ryhmähaastatteluissa nostettiin esiin pitkäjänteisyys yhtenä sosiaalityöntekijän tärkeänä ominaisuutena muuten rauhattomassa työympäristössä.

6.2.4 Työkäytäntöjen kehys

Työkäytäntöjen kehys liittyy myös rakenteelliseen kehukseen, mutta sosiaalityöntekijöiden vaikutusvalta työkäytäntöjen kehyksessä on suurempi. Työkäytäntöjen kehukseen liittyy pohdintoja ja päätöksiä siitä, mitä tehdään, missä tehdään ja milloin. Sosiaalityöntekijät pystyvät myös tietyssä määrin vaikuttamaan siihen fyysiseen tilaan, missä arviointiprosessia tehdään. Sosiaalityöntekijä voi sopia tapaamiset sosiaalitoimistoon omaan työhuoneeseen, kokoushuoneeseen, perheen kotiin tai jonnekin muualle. Seuraavat puheenvuorot kuvaavat työkäytäntöjen kehystä lähemmin:

” Meillä (viittaa tiettyyn sosiaalitoimistoon) on tosiaankin ollut sellainen työtilanne, että, että me ollaan kyllä tavattu (perhettä) ainakin kerran, eikä me koskaan olla lähetetty pelkkää kirjettä lastensuojeluilmoituksesta, vaan meillä on ollut mahdollisuus tavata ainakin kerran, vaikka se onkin voinut olla lyhyt tapaaminen.” (haastattelusta 3)

”... täällä (viittaa tiettyyn sosiaalitoimistoon) on tiedän ollut ainakin sellainen ajatus, että just sillai, kun sitä kiirettä on kauheesti ollu, että jos tulee niinku ensimmäinen ilmoitus niin, ettei oo niinku aikaisempaa, niin silloin on tehty se, että, että lähetetty se kirje...” (haastattelusta 3)

”Koulutuksessakin painotettiin, että ei ole mitään teema-alueita, mitä voisi jättää käsittelemättä, kaikki ovat tarpeen.” (haastattelusta 2)

”... pitäisi pystyä enemmän kenttätyöskentelyyn, ja mennä niille kotikäynneille ja saada parempi kontakti perheeseen...” (haastattelusta 2)

”... silloin kaikki muu työ jää, ja siitä tulee aika lyhyttä ja intensiivistä, ja silloin alkaa tuntua siltä, että kiireen ja resurssipulan takia ei voi tehdä

hyvää työtä, ei tunnu siltä, että on pystynyt tekemään parhaansa...”
(haastattelusta 2)

Työkäytäntöjen kehyksessä on eroja eri sosiaalitoimistojen välillä. Eroavaisuudet ilmenevät esimerkiksi työpisteen omissa työkäytännöissä ja siinä, miten kollegat pystyvät, tai ovat tottuneet tukemaan toisiaan. Työkäytäntöjen kehyksessä sosiaalityöntekijät voivat myös päättää, millä tavalla he toteuttavat omia työnohjaustilanteita työyhteisön sisällä. Työkäytäntöjen kehyksessä sosiaalityöntekijöillä on myös tietynlainen vaikutusvalta ajankäyttöön, mutta ajankäytön suunnittelemista rajoittaa sekä juridinen että rakenteellinen kehys. Työkäytäntöjen kehyksessä määrittyy työtapa, miten lastensuojelutarpeen arvioinnit tehdään käytännössä. Ryhmähaastattelujen perusteella tulkitsen, että saman yhteistoiminta-alueen sosiaalitoimistojen välillä on eroja, sekä työkäytännöissä että lastensuojelutarpeiden arviointityössä. Eroja on myös sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa lastensuojelutarpeiden arvioinneista. Osa sosiaalityöntekijöistä kokee systemaattisen lastensuojelutarpeen arviointiprosessin toimivana työvälineenä, mitä hyödynnetään kokonaisuudessaan suurimmassa osassa selvityksiä. Osa sosiaalityöntekijöistä hyödyntää taas joitakin arviointiprosessin osia, muodostaen niistä erilaisia asiakastyölle toimivia kokonaisuuksia.

Työkäytäntöjen kehyksessä määrittyy myös arviointityön avoimuus ja selkeys. Tulkitsen työkäytäntöjen kehysten kehukseksi, joka vaikuttaa eniten asiakkaaseen. Työkäytäntöjen kehys määrittelee myös arvioinnin aikana tehdyt tapaamiset, sekä sosiaalityöntekijän mahdollisuudet joustavaan työotteeseen. Erilaisiin työkäytäntöihin voi vaikuttaa esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden oma työkokemus ja sen hetkisen työn määrä. Myös eri lastensuojelutapausten luonne määrittelee arviointiprosessin etenemisen.

Sosiaalityöntekijät kokevat systemaattisen lastensuojelutarpeen arviointiprosessin ajallisesti haastavana ja laajana kokonaisuutena. Tästä johtuen arviointiin ei välttämättä aina pystytä panostamaan toivotulla tavalla, vaikka sosiaalityöntekijät ovat yksimielisesti sitä mieltä, että arviointeihin tulisi ja pitäisi paneutua kunnolla. Sosiaalityöntekijät haluavat tehdä perusteellisimpia lastensuojelutarpeen selvityksiä, mikäli heillä olisi siihen realistiset mahdollisuudet. Työkäytäntöjen kehys ja rakenteellinen kehys esiintyvät tässä limittäin, mutta aineiston perusteella tulkitsen, että myös asenteen kehys vaikuttaa lastensuojelutarpeiden selvityksiin. Millä asenteella sosiaalityöntekijä ja asiakas tulevat lastensuojelutarpeen selvityksen tapaamiseen?

6.2.5 Asenteen kehys

Lastensuojelutyötä tehdään asiakkaan kanssa, asiakkaan vieressä ja jossakin määrin myös ilman asiakasta. Asenteen kehys liittyy asiakkaiden omiin asenteisiin ja odotuksiin lastensuojelua kohtaan. Asiakkaan omat asenteet vaikuttavat siten myös sosiaalityöntekijän tekemiin käytännön päätöksiin (työkäytännön kehys) lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana. Asenteen kehys muodostuu asiakkaan omasta asenteesta sosiaalityötä, sosiaalityöntekijää ja lastensuojelutyötä kohtaan. Myös asiakkaan oma epävarmuus, yhteistyövalmius, muutosvalmius ja vanhemman kohdalla hänen oma lapsinäkökulma muodostavat asenteen kehyksen. Ryhmähaastattelussa haastateltavat keskustelivat yleistämällä ja osittain myös kategorisoimalla tietynlaisia asiakkaiden asenteita, huomioiden kuitenkin jokaisen asiakkaan yksilöllisyys. Tulkitsen nämä kaksi eri tapaa puhua asiakkaiden asenteista siten, että sosiaalityöntekijät tiedostavat sen, että kaikki ihmiset ovat yksilöllisiä ja uniikkeja. Kuitenkin kategorisoimalla erilaisia asenteita, nämä asenteet ovat paremmin hallittavissa ja ymmärrettävissä. Kielteisille asenteille löytyy tällä tavalla hyväksyttävä selitys, jotta ne voidaan ottaa haltuun, etteivät ne ole esteenä lastensuojelutarpeen arviointityölle:

”Jos asiakas tulee oikein kielteisellä asenteella, se vaatii kyllä paljon enemmän sosiaalityöntekijältä.” (haastattelusta 2)

”Mutta se ei tunnu hyvältä, kun joskus täytyy olla tosi kova, että saat ne (vanhemmat) tulemaan tapaamiseen, moni pääsee myös livahtamaan ohi, ne eivät tule... ja pitää taas... joudut olemaan aika kova... ja sitten ne ehkä tulevat, mutta silloin se alku on jotenkin... siitä tulee huono alku selvitykselle” (haastattelusta 2)

”... niin kyllähän ne (asenteet) voi olla siinä taustalla, ja miettiä, että näin mä tekisin, mutta sitte kun pitää mennä sen asiakkaan tilanteeseen ja miettiä, että mikä siellä on, kaikki sen asiakkaan... kokonaisuus...” (haastattelusta 1)

Asenteen kehyksessä määrittäyty sekä lastensuojelutarpeen selvityksen eteneminen että lapsen saama apu ja tuki. Asenteen kehyksessä muodostuu myös perheelle tarjottava interventio selvitystyön etenemisen mukaan. Asenteen kehyksessä myös lapsinäkökulma on avainasemassa. Miten lapsinäkökulmaa voidaan ylläpitää asiakkaan (lapsen vanhempien) kielteisistä asenteista huolimatta? Asenteen kehyksessä muodostuu myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhde. Mikäli asenne on hyvin kielteinen,

suhde saattaa jäädä täysin luomatta. Tällaisessa tapauksessa lapsikin jää vaille apua, jolloin sosiaalityöntekijän ammatillisuus heijastuu selvitystyön jatkuon. Asenteen kehykseen ulottuu myös ammatillisen kehyksen tekijät.

Tulkitsen asenteen kehyksen vaikuttavan erityisesti lastensuojelutarpeen selvitystyön alkuun. Sosiaalityöntekijöiden mukaan ensimmäinen alkutapaaminen on haasteellisinta, mikäli vanhempien asenne on kielteinen ja he ovat haluttomia tulemaan tapaamiseen. Kun ensimmäisen kerran on tavattu ja prosessin eteneminen on käyty läpi, sosiaalityöntekijät kokevat, että jatkotyön mahdollisuudet ovat paremmat.

”... alkutapaaminen on hyvin tärkeä... että se menee alusta asti oikein... kun tuota, ne (vanhemmat) saa paikan päälle, niin sitten menee yleensä ihan hyvin...” (haastattelusta 2)

”... ja käydään läpi miten asia etenee... ja ne (vanhemmat) tietävät miten jatkossa toimitaan...” (haastattelusta 2)

”Ne tietävät miksi he ovat siellä ja tietävät meidän roolin ja miten jatketaan, se on se tärkein” (haastattelusta 2)

Koen, että sosiaalityöntekijöiden näkemys alkutapaamisesta luo hyvän perustan perheen yhteistyösuhteelle. Arviointityön läpinäkyvyys ja selitettävyys on myös asiakkaan itsemääräämisoikeuden kannalta tärkeitä. Sekä Horwathin (2001) teos että Lastensuojelun käsikirja painottavat asiakkaan osallistamista ja kuulemista häntä koskevissa asioissa. Myös esimerkiksi Bergin ja De Jongin teoksessa ”Att bygga lösningar” (2003) painotetaan sitä, että asiakas on oman elämänsä asiantuntija ja ratkaisuja ongelmiin tulisi hakea yhteistyössä asiakkaan kanssa. Teoksessa painotetaan myös sitä, että asiakkaan omaa asiantuntijuutta tulisi hyödyntää silloin, kun pyritään auttamaan asiakasta ilmaisemaan toivottuja muutoksia ja vahvistamaan jo toimivia ratkaisuja.

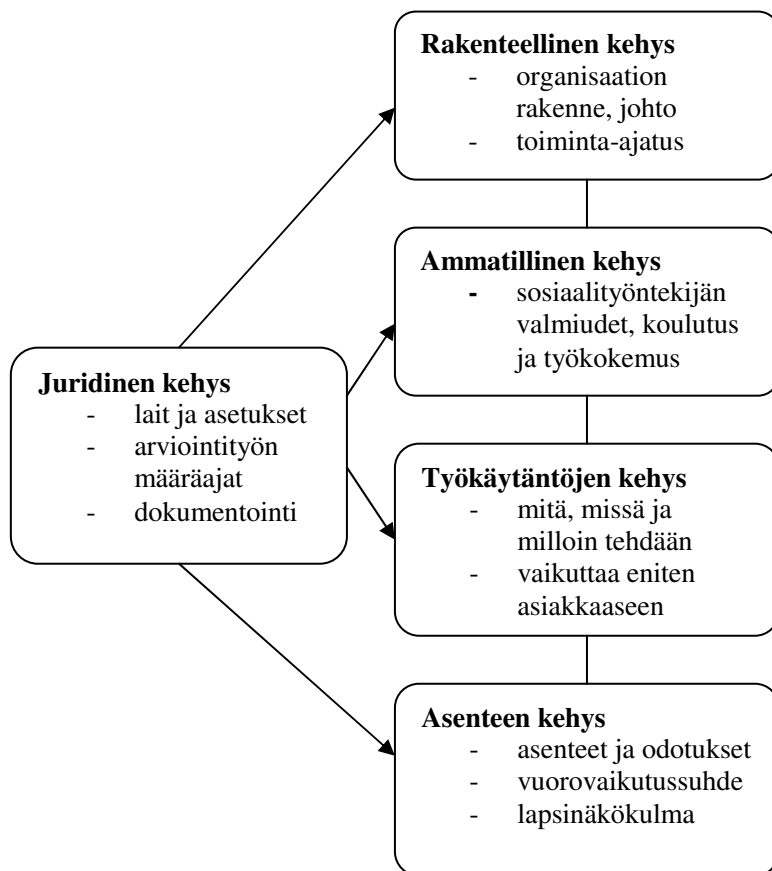
6.2.6 Yhteenveto

Lastensuojelutyötä tehdään juridisessa ympäristössä, johon on vaikuttamassa myös moni muu tekijä. Haastateltavien puheenvuorojen perusteella voidaan todeta, että lastensuojelutyötä ei voi tehdä yksin, hiljaa, suljettujen ovien takana. Lastensuojelutyötä kehystävät lait, rakenteelliset tekijät, työkäytännöt, sosiaalityöntekijöiden koulutus tai sen

puute sekä lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin osallistuvien erilaiset asenteet arviointia kohtaan. Työkokemuksella on myös vaikutus siihen, miten sosiaalityöntekijä luottaa omaan ammattitaitoonsa.

Kuten yllä olevista kappaleista ilmenee, lastensuojelutarpeen arviointiprosessia toteutetaan erilaisissa institutionaalisissa kehyksissä. Arviointiprosessi on altis useammalle eri tekijöille ja siihen liittyy sekä mahdollisuuksia että suuri epäonnistumisen vaara. Lapsen ja perheen kannalta olisi kuitenkin tärkeää saavuttaa jonkinlainen yhteistyösuhde lastensuojelutyössä. Vain yhteistyöllä voidaan vaikuttaa avohuollon tukitoimien kautta lapsen tilanteen kohentumiseen.

Eri kehysten vaikutus arviointiprosessiin on tarkoituksenmukaista ymmärtää, koska lastensuojelutyötä tehdään usein kiireisessä ja strukturoimattomassa ympäristössä. Seuraavalla kuviolla (kuvio 1) pyrin havainnollistamaan eri kehysten erityispiirteitä ja keskinäistä vaikutusta lastensuojelutarpeen arviointiprosessiin:

Kuvio 1. Lastensuojelutarpeen arvioinnin kehykset ja niiden keskeiset piirteet.

Goffmanilainen kehys on väistämättömän suhteen merkityksen ulottuvuus, joka toimii erilaisten sosiaalisten tilanteiden ja tapahtumien määrittäjänä, niiden selittäjänä. Käsitteellä ”goffmanilainen” selitetään erilaisten rutiininomaisten liikkeiden merkitystä tapahtumiin. Lastensuojelutarpeiden arvioinneissa on monta erilaista ”rutiininomaista liikettä,” jotka vaikuttavat prosessin etenemiseen. Nämä ovat esimerkiksi alkutapaaminen, teematapaamiset ja yhteenvetotapaaminen. Prosessilla ymmärretään sarja jatkuvia, ajallisesti toisiaan seuraavia tapahtumia. Sosiaalihuollon ydinprosessin tehtävänä on tuottaa asiakkaalle hänen tarvitsemansa hyöty. (vrt. Berger 1985, Sundell ym. 2007, Rousu & Holma 2004.)

Lastensuojelutyössä on vain harvoin sellaisia tilanteita, jolloin lapsen tilanteen kartoittamiseen ei tarvitse ryhtyä. Kokonaistilanne tulisi arvioida kiireellistenkin toimenpiteiden yhteydessä. (vrt. Kananoja ym. 2011) Haastateltavien mukaan aika ja työkiireet määrittelevät sen, kuinka laajaan arviointiin ryhdytään. Puheenvuoroista ilmeni, että osa sosiaalityöntekijöistä saattaa lähettää kirjeen perheelle ja lapselle, osa pyrkii tapaamaan perhettä henkilökohtaisesti ainakin kerran. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että juridinen kehys ohjaa teoreettisella tasolla arviointiprosessia, mutta työkäytäntöjen, ammatilliset ja rakenteelliset kehykset ohjaavat arviointityötä käytännössä. Voidaankin kysyä sitä, pystytäänkö käytännön työssä tuottamaan asiakkaalle hänen tarvitsemansa hyöty.

Haastatteluissa ilmeni, että sosiaalityöntekijät eivät pidä itseään asiakkaan tai hänen elämänsä asiantuntijoina. Lastensuojelutyö keskittyy kuitenkin usein perheen heikkouksiin ja ongelmiin. (vrt. Horwath 2001, Berg & De Jong 2003.) Työkäytäntöjen kehyksessä tulisi jatkuvasti pohtia ja reflektoida vallitsevia työkäytäntöjä, jotta vältetään asiantuntijahenkisestä ilmapiiristä.

Aineiston perusteella voidaan tulkita, että asenteen kehys vaikuttaa sosiaalityöntekijän ja vanhempien väliseen yhteistyösuhteeseen, mikä vaikuttaa myös lapsinäkökulman säilymiseen. Juridisessa ja työkäytäntöjen kehyksessä lapsinäkökulman säilyminen arviointiprosessin aikana on mahdollista. Rakenteellisessa, ammatillisessa ja asenteen kehyksissä lapsinäkökulman säilyminen tuntuu olevan haastavampaa. Lapsinäkökulma voidaan säilyttää tapaamalla lasta tarpeeksi usein, ja lapsen on tiedettävä miksi hän tapaa

sosiaalityöntekijää. Lapsen on oltava ensisijainen asiakas, joka on fyysisestikin läsnä arviointiprosessin aikana. (vrt. Päckilä 2008, Hurtig 2003, Ervast & Tulensalo 2006.)

Lastensuojelutarpeen arviointiprosessi voidaan kuvata goffmanilaisena performanssina, missä ihmiset esittävät itsensä toisilleen. Performanssissa ohjataan ja säädellään toisten saamaa vaikutelmaa itsestään ja niitä vihjeitä, joista vaikutelma syntyy. Performanssi luo myös mahdollisuuden säädellä niitä asioita, mitä tulee välttää jos haluaa kätkeä jotakin muilta. Myös lastensuojelutarpeen arviointiprosessissa on monta esitykseen osallistujaa, jotka haluavat luoda tietyn kuvan itsestään muille. Myös haastatteluissa tuli esiin, että sosiaalityöntekijät joutuvat esittämään, pidättäytymään ja olemaan joustavia pyrkiessään yhteistyöhön vanhempien kanssa. Esityksessä he joutuvat myös sivuuttamaan vanhempien omia mielipiteitä ja näkökulmia, varsinkin silloin, kun vanhempien omat näkemykset ovat sosiaalityöntekijän tulkinnan mukaan ristiriidassa lapsen edun kanssa. Lapsinäkökulma tulisi ulottua koko arviointiprosessin laajalle kentälle, jossa arviointityön jokainen vaihe etenee lapsen tilanteen ja tarpeiden mukaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Horwathin (2001) mukaan systemaattisemman arvioinnin vaikutukset on nähty parhaimmillaan varsin tärkeinä lastensuojelutyön kehittymiselle, koska se on vaikuttanut lastensuojelutarpeiden selvitysten laatuun. Aineiston perusteella nykypäivän arvioinneissa pystytään paremmin huomioimaan myös palveluohjauksen aikataulut ja kulttuurisia eroja edellyttäen, että perusteelliselle arviointiprosessille on realistiset mahdollisuudet. Myös lastensuojelutyön dokumentointi ja siitä tiedottaminen on systemaattisemman arviointiprosessin myötä vahvistunut. (vrt. Horwath 2001, Kääriäinen 2006, Möller 2005.) Myös ylisektorillinen lastensuojelutyö on vahvistunut ja nykypäivänä todetaan, että perhe saattaa saada apua ja tukea muiltakin tahoilta, kuin lastensuojelusta. Myös niissä tapauksissa, joissa ei synny yhteistyötä perheen kanssa, lapsi voi saada apua esimerkiksi koulukuraattorilta. Sosiaalityöntekijät pyrkivät myös entistä enemmän ottamaan mukaan lastensuojeluilmoituksen tekijän alkutapaamiseen, mikä liittyy lastensuojelutyön pyrkimykseen avoimuuteen, selkeyteen ja asiakkaan kunnioittamiseen. (vrt. Laitinen & Kemppainen 2010, Kananoja 2011.)

Sosiaalityöntekijät tuovat myös esiin työnohjauksen ja kollegojen tuen tärkeyden ja aineiston perusteella voidaan todeta, että nykypäivänä sosiaalityöntekijät kokevat, että he saavat ainakin osittain tukea työhönsä. Toisaalta haastatteluissa ilmenee myös sosiaalityöntekijöiden kokemuksia puutteellisesta koulutuksesta, varsinkin lapsen kohtaamiseen liittyen. Horwathin (2001) mukaan lastensuojelutyöntekijöiden työnohjaus ja koulutus on aikaisemminkin ollut puutteellista. Aineiston perusteella voi kuitenkin päätellä, että sosiaalityöntekijältä vaaditaan monitaituruutta, mutta myös muiden yhteistyötahojen ammatillisuutta ja apua hyödynnetään aina tarvittaessa. Sosiaalityöntekijät kokevat, että heiltä vaaditaan paljon, mutta ei kuitenkaan jokaisen alan kaikkitietävää asiantuntijuutta.

Aikaisemmin lastensuojelutyö on koettu hämäränä ja varsinkin lapsen asiakkuus ja ääni on jäänyt sosiaalityöntekijän ja vanhempien kanssakäymisen varjoon. Lastensuojelutarpeen arviointiprosesseja ei ennen tehty systemaattisesti, eikä välttämättä edes yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaat saattoivat kuitenkin kokea sosiaalityöntekijän suhtautumisen myönteisenä alussa. (vrt. Kivinen 1994.) Aineiston perusteella voidaan päätellä, että

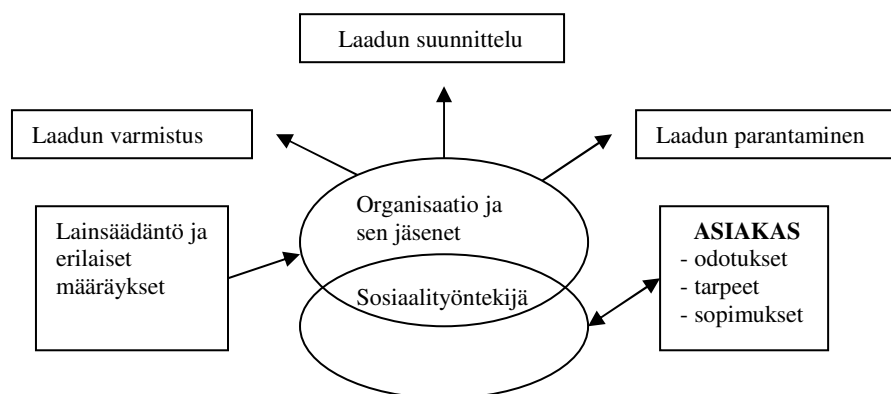
lastensuojelutyö on kehittynyt avoimemmaksi ja läpinäkyvämmäksi. Nykypäivän lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijät kokevat alkutapaamisen haasteelliseksi, eikä yhteistyösuhdetta välttämättä synny perheen kanssa. Tilanne huolestuttaa sosiaalityöntekijöitä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän ja vanhempien yhteistyösuhteen puuttuessa lapsi jää vaille apua. Avain lapsen auttamiseen kulkee vanhempien kautta.

Aineiston perusteella voidaan myös päätellä, että sosiaalityöntekijät jäävät edelleen vieraaksi henkilöksi lapselle, mutta lapsi on nykypäivänä kuitenkin enemmän tietoinen lastensuojelutyöstä. Lapselle pyritään selittämään miksi hän on asiakkaana ja mitä tilanteelle pyritään tekemään. Lapselle annetaan myös mahdollisuus tulla kuulluksi ja sosiaalityöntekijät tiedostavat sen, että lapsen mielipide omasta tilanteesta on ratkaisevaa jatkotyön kannalta. Lastensuojelutyön ekologinen näkökulma liittyy lapsen jokaiseen vuorovaikutukselliseen suhteeseen. Sosiaalityöntekijän on huomioitava lapsen näkökulmasta hänen oma perhe, perheen lähiverkosto, kaverit, koulun henkilökunta ja erilaiset institutionaaliset kohteet, kuten lastenhuolto ja perhetyö. (vrt. Sundell ym. 2007, Healy 2012.) Haastatteluissa tuli kuitenkin myös esiin sosiaalityöntekijöiden kokema haaste siitä, kenet pitäisi ottaa mukaan alkutapaamiseen. Koska lastensuojeluilmoituksen tekijä yleensä on henkilö, joka on jollakin tasolla tekemisissä lapsen tai perheen kanssa, aineistosta voidaan päätellä, että sosiaalityöntekijät pyrkivät myös ekologiseen näkökulmaan. Aineiston perusteella voi kuitenkin todeta myös sen, etteivät sosiaalityöntekijät koe, että heillä olisi realistiset mahdollisuudet toteuttaa useampi teematapaaminen lapsen kanssa. Mikäli teematapaamiset lapsen kanssa jäävät harvoiksi tai kertatapaamisiksi, myös lastensuojelutyön ekologinen näkökulma heikkenee.

Joidenkin tutkimusten mukaan (esim. Sundell ym. 2007) erilaiset mahdolliset lastensuojelun interventiovaihtoehdot saattavat ohjata koko arviointiprosessia. Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijät saattavat joissakin tilanteissa jo alkuvaiheessa päättää perheen tarvitsemista interventioista. Tämän tutkimusaineiston perusteella voidaan päätellä, että arviointiprosessia ohjaavat lähinnä kiire ja suuret asiakasmäärät, ei eri interventioiden mahdollisuudet. Myös sosiaalityöntekijöiden täydennyskoulutus voi jossain määrin ohjata arviointiprosessia, johtuen lähinnä siitä, onko sosiaalityöntekijä osallistunut jonkinlaiseen arviointimenetelmän koulutukseen. Erilaiset täydennyskoulutukset voivat myös ohjata arvioinnin aikana käytettyjä työvälineitä ja menetelmiä, vaikka niiden käyttöön

vaaditaankin lähinnä rohkeutta. (vrt. Lastensuojelun käsikirja.) Sosiaalityöntekijät kokevat systemaattisemman lastensuojelutarpeen arvioinnin pääsääntöisesti myönteisenä. Myös erilaiset menetelmät, työvälineet ja kortit koetaan myönteisenä, mutta niiden perusteella saadun tiedon tulkinta tuottaa haasteita. Sosiaalityöntekijät toivoivat myös enemmän työvälineitä nuorten kanssa tehtäviin arviointeihin.

Koska sosiaalityössä on kyse palvelunohjauksesta, kiinnostukseni kohteena on myös osittain tarkastella tutkimusaineistoa suhteutettuna lastensuojelupalveluiden laadunhallinnan kriteereihin. Tarkastelua varten olen hyödyntänyt Rousun ja Holman julkaisua Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta (2004). Laadunhallinta (quality management) on osa johtamistoimintaa, jonka toteuttamiseen osallistuvat organisaation kaikki jäsenet. Laadunhallinnan menetelmiä voivat olla esimerkiksi *laadun suunnittelu*, *laadun varmistus* ja *laadun parantaminen*. Laadulla tarkoitetaan kokonaisuutta, joka perustuu organisaation, palvelun tai tietyn prosessin kyvystä täyttää sille asetettuja vaatimuksia ja siihen kohdistuvia odotuksia. Vaatimukset voivat perustua lainsäädäntöön, määräyksiin, sopimukseen ja asiakkaiden erikseen määriteltyihin tarpeisiin. (Rousu & Holma 2004, 6.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat sosiaalihuollon organisaation jäseniä ja siten he osallistuvat myös sosiaalityön laadunhallinnan toteuttamiseen. Havainnollistan sosiaalityöhön ja lastensuojeluun vaikuttavat laadunhallinnan tekijät alla olevalla kuviolla (kuvio 2). Kuviosta ilmenee että ruohonjuuritason sosiaalityöntekijä on osa organisaatiota, jossa suunnitellaan, varmistetaan ja kehitetään sosiaalityön laatua.

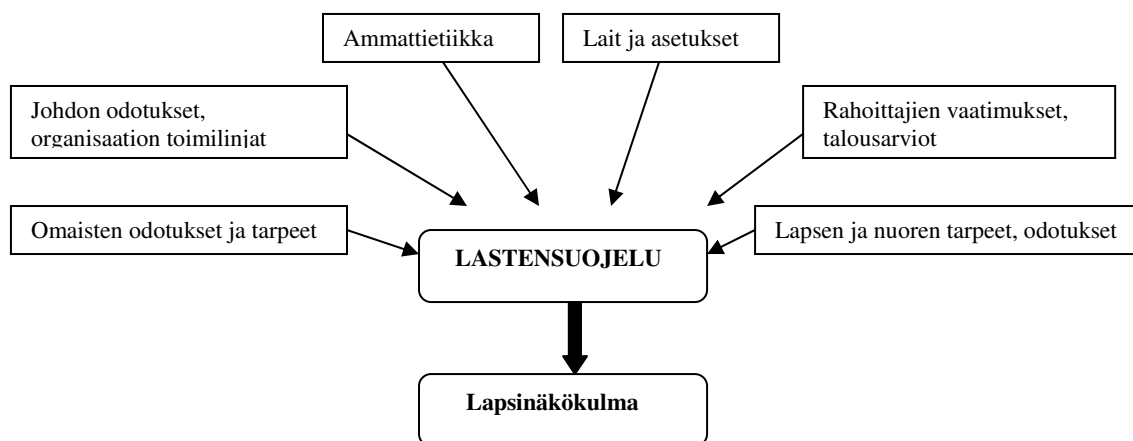

Kuvio 2. Lastensuojelutyön laadunhallinnan paketti.

Tutkimusaineiston perusteella tulkitsem lastensuojelutyön laadunhallinnan muodostuvan lainsäädännöstä, erilaisista määräyksistä, asiakkaiden erilaisista tarpeista ja

asiakassuunnitelmista. Tutkimusaineistosta olen eritellyt erilaisia kehyksiä, jotka määrittävät lastensuojelutyötä. Kaikki nämä kehykset liittyvät myös Rousun ja Holman mainitsemiin laadunhallinnan tekijöihin, kuten juridinen (lainsäädäntö), rakenteellinen (erilaiset määräykset), ammatillinen (kyky refleksiiviseen tarkasteluun), työkäytännöt ja asenteet (asiakkaaseen liittyvät tekijät, asiakassuunnitelmat, toimipisteiden työkäytännöt). Laadunhallinnan eri osa-alueita varten sosiaalityöntekijät tarvitsevat työyhteisön ja kollegojen, mutta myös asiakkaan tukea, lastensuojelutyötä ei voi tehdä yksin. Tästä näkökulmasta myös asiakas on osa organisaation laadunhallintaa, joka on aidosti otettava prosessiin mukaan.

Rousun ja Holman mukaan (2004, 11) hyvälle lastensuojelupalvelulle kohdistuu vaatimuksia eri tahoilta. Eri tahot ovat esimerkiksi lapsen tai nuoren ja hänen omaisten tarpeet ja odotukset, rahoittajan asettamat vaatimukset ja taloudelliset ehdot, johdon odotukset ja organisaation toimintalinjat, ammattietiikasta nousevat odotukset sekä erilaiset lait ja asetukset. Myös näyttöön perustuvan toiminnan ja kokemusperäisen hiljaisen tiedon odotukset on huomioitava kun tuotetaan lastensuojelupalveluja. Tässä voikin pohtia sitä, minkälaisessa välimaastossa lastensuojelutyötä tehdään. Hukkuuko lapsinäkökulma näiden eri tahojen odotuksiin ja vaatimuksiin? Seuraavalla kuviolla (kuvio 3) havainnollistan lastensuojelutyötä ja lapsikeskeisyyttä suhteessa niihin odotuksiin ja vaatimuksiin jotka kohdistuvat lastensuojelutyöhön:

Kuvio 3. Lapsikeskeisyys suhteessa lastensuojelutyön muihin tekijöihin.

Haastattelujen perusteella tulkitseen asian niin, että ruohonjuuritasolla lapsinäkökulma säilyy, mutta rakenteellisessa kehyksessä liikuttaessa lapsinäkökulman katoamisen riski

kohenee. Tähän liittyy esimerkiksi rahoittajan ja johdon odotukset ja organisaation erilaiset toimintalinjat. Myös toiseen suuntaan liikuttaessa, jos asiaa katsoo asiakkaan näkökulmasta, omaisilta saattaa puuttua lapsinäkökulma. Omaisten omat tarpeet ja odotukset eivät välttämättä vastaa ajatusta siitä, mikä on lapsen paras ja sosiaalityöntekijän rooli vahvistuu. Sosiaalityöntekijän vastuulla on, että lapsen paras toteutuu.

Lastensuojelupalveluiden laadunhallintaan vaikuttaa moni eri tekijä. Olisi epäilemättä väittää, että ruohonjuuritasolla työtä tekevät sosiaalityöntekijät pyrkivät yksin tuottamaan lastensuojelun laadun eri osa-alueita. Asian voi tulkita ehkä mieluummin siten, että heillä on verrattuna muihin organisaation jäseniin konkreettisemmat ja paremmat mahdollisuudet säilyttää lapsinäkökulma ja tuottaa laatua suoraan asiakkaille ja yhdessä asiakkaan kanssa. Myös kritiikin ja palautteen antamisen mahdollisuus on siinä vuorovaikutustilanteessa, missä sosiaalityöntekijä ja asiakas kohtaavat. Sosiaalityöntekijät tekevät myös lastensuojelutyötä ympäristössä, jossa on suuri mahdollisuus epäonnistua. Varsinkin arviointiprosessin alkutapaamisessa on haastateltavien mukaan suuri riski epäonnistua, koska sen sujumisen perusteella määräytyy arviointiprosessin eteneminen. Käytännön työ tällaisessa ympäristössä asettaa korkeat vaatimukset lastensuojelutyön eri kehyksille, jotta sosiaalityöntekijät pystyvät tuottamaan laadukasta lastensuojelutyötä ruohonjuuritasolla.

Lastensuojelutyön kehysten ja lastensuojelutyön laadun tulisi kohdata. Sosiaalityöntekijöillä on myös suuri vastuu viedä käytännön lastensuojelutyön tietoa ruohonjuuritasolta ylöspäin, jotta arviointiprosessin laatuun vaikuttavat tekijät ovat tiedossa myös johtotasolla ja yleisesti yhteiskunnassa. Organisaation ja päättäjien vastuulla on puuttua niihin epäkohtiin, joissa ruohonjuuritason lastensuojelutyö ei ole toimivaa tai laadukasta. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että resursseja tehdä laadukkaita ja perusteellisia lastensuojelutarpeiden arviointeja ei ole riittävästi, eivätkä sosiaalityöntekijät koe, että he pystyvät hyvään lastensuojelutyöhön.

Lastensuojelutarpeen arvioinnilla pyritään huomioimaan lapsen hyvinvointi, lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhempien kyky vastata lapsen tarpeisiin, sekä huomioimaan erilaiset perhe- ja ympäristötekijät. Tutkimusaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että sosiaalityöntekijöillä on vain osittain sellaiset mahdollisuudet, että nämä kolme tekijää tulevat turvatuksi lapsen kannalta. Pohdittavaksi jääkin, riittääkö se, että heillä on osittain riittävät mahdollisuudet? Haastatteluissa nousi esiin sosiaalityöntekijöiden oma huoli siitä,

että heillä ei ole tarpeeksi välineitä tai mahdollisuuksia tehdä perusteellisia lastensuojelutarpeen arviointeja, koska asiakkaita on liikaa ja työ on haastavaa. Haastatteluissa tuli myös esiin, että sosiaalityöntekijöillä ei ole mahdollisuutta toimia lapsen edun mukaisesti, huomioiden kaikki lapsen tarpeet ja tilanteeseen vaikuttavat tekijät. He eivät koe, että heillä on mahdollisuus luoda hyvä yhteys lapseen, ja sosiaalityöntekijä jää arviointityössä vieraaksi henkilöksi lapselle. Tästä johtuen myös lapsinäkökulma jää arviointiprosessissa uupumaan. Rousu ja Holma (2004, 19 – 20) toteavat myös, että ”*hyvin suunniteltu ja tehokas toiminta on sujuvaa, joka näkyy palvelun kitkattomuutena ja häiriöiden vähyytenä. Asioiden huono sujuminen on merkki prosessin kehittämistarpeista.*”

Nykypäivän lastensuojelutyö on lapsikeskeistä, jossa lapsen ääni tulee ainakin jossain määrin kuuluviin (vrt. Kananojan ym. 2011, Rousu & Holma 1999). Kuitenkin haastatteluissa tuli esiin ajanpuute, jolloin sosiaalityöntekijä ei pysty tapaamaan lasta riittävän usein. Tässä olisi rakenteellisen kehyksen kehittämistarve ja pohdittavaksi jääkin, miten mahdollisuus useampaan teematapaamiseen voisi auttaa lasta ja perhettä vielä enemmän. Mahdollisesti useampi teematapaaminen lapsen kanssa voisi myös näkyä kustannussäästöinä heti alusta oikein kohdennettujen interventioiden ansiosta.

8 POHDINTA

Sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskusteluissa esitetään, että perusteellisia lastensuojelutarpeen arviointeja tulisi tehdä, kunhan niihin on mahdollisuus paneutua kunnolla. Sosiaalityöntekijät tiedostavat tehtävän merkityksen ja oman vastuunsa ja roolinsa lapsen tilanteen kannalta. Sosiaalityöntekijät tiedostavat myös lastensuojelutyön laadun vastuullisuuden ja lastensuojelutarpeen arvioinnin merkityksen lapsen avun ja tuen saannin kannalta. Keskustelujen perusteella tulkitsen myös, että sosiaalityöntekijöillä ei yleensä ole käytettävissään tarpeeksi aikaa ja resursseja pystyäkseen tekemään perusteellisia lastensuojelutarpeen arviointeja.

Tutkimuksen alussa esitin, että arviointiprosessin aikana tulisi selvittää lapsen näkökulmasta, toteutuvatko lapsen kehitykselliset tarpeet, sekä vanhempien kyky vastata niihin. Sosiaalityöntekijät suhtautuvat sekä myönteisesti että kriittisesti systemaattista arviointiprosessia kohtaan. Sosiaalityöntekijät kokevat, että arviointimenetelmän avulla voidaan auttaa lasta ja pystytään paremmin kohdentamaan erilaisia interventioita. Tämän tulkitsen siten, että sosiaalityöntekijät pystyvät arviointia hyödyntämällä selvittämään lapsen kehityksellisiä tarpeita ja vanhempien kykyä vastata niihin, ainakin jossain määrin. Tapaamalla lasta erikseen ja vanhempia erikseen, sosiaalityöntekijät pyrkivät luomaan kuvan lapsen tilanteesta ja tarpeista. Suoritetun lastensuojelutarpeen arvioinnin perusteella sosiaalityöntekijät pyrkivät tarjoamaan oikeanlaisia interventioita vastaamaan lapsen tarpeita sekä tukemaan ja lisäämään vanhempien omaa kykyä vastata näihin tarpeisiin. Kuitenkin puheenvuoroissa tuli esiin, että sosiaalityöntekijät eivät pysty luomaan sellaista yhteyttä lapseen, jotta he voisivat kutsua itseään perheen sosiaalityöntekijäksi, ja he kokevat jäävänsä arviointiprosessin aikana vieraaksi henkilöksi lapselle. Katson, että tarjotut interventiot ovat erilaisten tukimuotojen kokeilua, joiden tuloksellisuus selviää vasta myöhemmin. Lapsen tilanne saattaa interventioista huolimatta heikentyä, eikä perhe koe saavansa tarvitsemaansa apua tai tukea. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessin perusteella tarjottujen interventioiden muotoja tulisi kehittää esimerkiksi hyödyntämällä enemmän näyttöön perustuvaa tutkimusta. Myös interventioiden vaikutuksia tulisi säännöllisesti arvioida yhdessä asiakkaiden kanssa.

Sosiaalityöntekijät suhtautuvat myös kriittisesti lastensuojelutarpeen arviointiin laajana menetelmänä ja kokevat, että menetelmää kehitettäessä ei ole huomioitu sosiaalityöntekijöiden laajaa tehtävänkenttää. Arviointia tekevällä sosiaalityöntekijällä tulisi olla työrauhaa keskittyä arviointiprosessiin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan he joutuvat usein tilanteeseen, jossa erilaiset työtehtävät kilpailevat lastensuojelutarpeen arviointiin käytettävän ajan kanssa. Lastensuojelutarpeen arviointiprosessi joutuu taka-alalle, se jää toissijaiseksi muiden tehtävien suhteen. Ryhmähaastatteluissa arvioitiin, että samanaikaisesti voisi tehdä intensiivisesti lastensuojelutarpeen arviointeja korkeintaan kolmen tai neljän perheen kanssa.

Lapsen avun ja tuen saannin näkökulmasta, sosiaalityöntekijöiden kriittinen näkökulma on otettava vakavasti, huomioiden kuitenkin kaikki eri tekijät, mitkä vaikuttavat arviointiprosessin toteuttamiseen. Osa tunnistetuista kehyksistä, jotka määrittävät lastensuojelutarpeen arviointiprosessin toteuttamisen, ovat kehitettävissä. Rakenteellisessa kehyksessä voidaan pohtia päättäjien ja johdon toimintavalmiutta ja ymmärrystä. Kohtaavatko ruohonjuuritason lastensuojelutyön tarpeet ja vaatimukset päättäjien asiantuntemuksen ja päätöksentekoa? Mikäli näiden kohtaamisessa voidaan todeta puutteita, seuraavaksi on katsottava miten ja kuka pystyy tähän vaikuttamaan.

Ammatillisen kehyksen tunnistaminen ja kehittäminen liittyy lähinnä sosiaalityöntekijän motivaatioon ja mahdollisuuden pätevyitä ja osallistua eri jatkokoulutuksiin. Sosiaalityö on laaja ala, joka on altis ja herkkä myös yhteiskunnan muutoksille. Sosiaalityön luonne vaatii myös tietynasteista muuntumis- ja kehitysvalmiutta sosiaalityöntekijältä. Tieteenalana sosiaalityössäkin tuotetaan jatkuvasti uutta tutkimustietoa ja tuoreimman tutkimustiedon saattaminen sosiaalityöntekijöiden ulottuviin on merkittävä tekijä suhteessa sosiaalityöntekijän ammatillisuuteen. Myös työmotivaation kannalta ajankohtaisen tutkimustiedon ja uusien näkökulmien avautuminen on merkittävässä asemassa.

Työkäytännön kehyksen tekijöitä kannattaisi pohtia työyhteisön sisällä, mitkä ovat työyhteisössä toimivia käytäntöjä ja minkälaisia lastensuojelutarpeen arviointeja työyhteisössä pyritään tekemään. Mitkä ovat tietyn toimipisteen tavoitteet, minkälainen on riittävän hyvä lastensuojelutarpeen arviointi? Mikäli työyhteisön sisällä todetaan, että työkäytäntöjä on muutettava, myös johdon tuki on tärkeä. Sosiaalityöntekijöiden koettu toivottomuus pystyä muuttamaan vallitsevia työkäytäntöjä saattaa johtaa väsymykseen ja

taantumiseen, jolloin lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi tai perhe jää vaille apua ja tukea.

Juridisen ja asenteen kehysten kehittäminen ovat ehkä haastavimpia. Juridinen kehys määrittyy laista ja asetuksista, joiden muutos vaatii laajemman prosessin ja näyttöön perustuvan tutkimustiedon hyödyntämistä. Asenteen kehyksessä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan oma henkilökohtainen muutosvalmius on merkittävässä asemassa. Pohdin myös tutkimukseni alussa sitä, miten lastensuojelutyön juridisoituminen saattaa vaikuttaa sosiaalityöntekijän tarjoamiin interventioihin ja johtopäätöksiin perheen ja lapsen tilanteesta. Pohdin lähinnä sitä, mikäli lastensuojelun juridisoituminen johtaa nopeiden ja tehottomien interventioiden tarjoamiseen asianajajien vaatimuksista. Miten asiakkaiden asianajajat vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden tekemiin päätöksiin? Ryhmähaastatteluissa ei missään vaiheessa noussut esiin se, että perheille tarjotaan interventioita sen takia, että asiakkaiden asianajajat vaatisivat sitä. Ryhmäkeskustelujen perusteella tulkitseen asian siten, että sosiaalityöntekijät kokisivat tällaisen menettelyn epäeettisenä.

Asenteen kehys määrittyy, Goffmania lainaten, performanssiin osallistuvien henkilöiden henkilökohtaisista ominaisuuksista. Omaan asenteeseen pystyy toki vaikuttamaan, mutta näyttämön toisella puolella on asiakas, jonka perusasenteeseen sosiaalityöntekijä harvemmin pystyy vaikuttamaan. Tulkitseen myös sosiaalityöntekijän valta-aseman tässä ongelmaksi, koska goffmanilaisittain voidaan todeta, että performanssinen näkökulma keskittyy siihen, *miten ihmiset esittävät* itsensä toisilleen tavallisissa työ- ja arkitilanteissa. Minkälaisen kuvan asiakas haluaa antaa itsestään sosiaalityöntekijälle, jolla on tietty valta päättää asiakkaan asioissa? Performanssi luo mahdollisuuden ohjata ja säätää toisten saamaa vaikutelmaa itsestään. Kerätty aineisto ei ole faktaa, joka kertoisi miten asia oikeasti on. Aineisto on sosiaalisesti tuotettua, analyysin perusyksikkö, jota ihmiset tulkitsevat erilaisten kehysten kautta. Sosiaalisesti rakentuneet ilmiöt ovat historiallisten tapahtumien, yhteiskunnallisten voimien ja erilaisten ideologioiden tuote, aikakaudelleen ominaisia ja ajankohtaisia.

Suomessa on vuoden 2012 aikana sattunut useampi traaginen perheväkivaltatapaus, joista osa on päätyntä jopa perheenjäsenten kuolemaan. Kyse on erittäin pahoinvoivista henkilöistä, joiden tilanne on ilmeisesti heille näyttänyt täysin toivottomalta ja mustalta. Osa tapauksista on liittynyt huostassa oleviin lapsiin, joiden biologiset vanhemmat eivät

ole kokeneet muita vaihtoehtoja tilanteessa, kuin lasten ja oman hengen riisto. Osa tapauksista on ollut täysin yllättäviä sekä omaisille että lähipiirille, jotka ovat mediassa kommentoineet tapahtumia lauseilla ”*En ikinä olisi osannut aavistaa, että jotain tällaista...*” ”... *se oli ihan tavallinen perhe...*” Osa tapauksista on myös ollut sellaisia, että lapsesta on ollut suuri huoli ja hänestä on tehty useampi lastensuojeluilmoitus. Kuitenkaan lastensuojelu ei ole pystynyt toteuttamaan perustehtäväänsä suojella lasta, joka on joutunut väkivallan ja jopa tapon uhriksi.

Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esiin, että oikein kohdistetuilla interventioilla voidaan auttaa lasta ja koko perhettä. Jotta oikein kohdistettuja interventioita voidaan tarjota perheelle oikeassa ajassa, sosiaalityöntekijöillä tulisi olla mahdollisuus tehdä perusteellisia lastensuojelutarpeen arviointeja. Lastensuojelutarpeen arvioinnin avulla luodaan myös yhteistyösuhde perheeseen ja kasvatetaan molemminpuolista luottamusta. On vaarallista lähteä arvioimaan, miten perheväkivaltatapauksia olisi mahdollisesti voinut estää. Saattaa olla, ettei kukaan muu, kuin tekijä itse olisi voinut niitä estää. Ei edes lastensuojelu, vaikka odotukset ja vaatimukset lastensuojelutyötä kohtaan ovat suuret. Tosiasia on, ettei edes perheen kanssa yhdessä perusteellisesti tehty lastensuojelutarpeen arviointi olisi estänyt tapahtumia. Itse tulkitsen kuitenkin sosiaalihuollon tehtävän viimesijaiseksi siten, että sosiaalihuollon piirissä on yritettävä kaikin keinoin auttaa hädässä ja marginaalissa olevaa ihmistä. Sosiaalitoimesta tehty pienikin lyhyt kontakti pahoinvoivaan ihmiseen voi kylvetä pienen myönteisen siemenen hänen ajatuksissaan. Parhaassa tapauksessa tämä siemen alkaa itää, ennen kuin asiakas kokee tilanteensa täysin mahdottomaksi ja mustaksi. Sosiaalityöntekijänä tulisi pystyä tuntemaan, että on yrittänyt parhaansa. Kuten poliisi kerran totesi sosiaalityöntekijälle, koskien huostaan otetun nuoren henkilön tietokoneen tarkastamista, kun yhteiskunnallinen keskustelu koulusurmista kävi kiivaana:

”Aina löytyy perusteita miksi jokin asia on tehtävä, mutta se, ovatko ne oikeita tai hyviä perusteita, onkin eri asia. Mutta harvoin, sanoisinko koskaan, löytyy perusteita sille, miksi jätti jonkun asian tekemättä, kun vahinko on jo sattunut.”

Tutkimuksen perusteella voin todeta, että systemaattinen lastensuojelutarpeen arviointiprosessi koetaan sosiaalityöntekijöiden kesken myönteisenä ja välttämättömänä, mutta mahdottomana suorittaa vaadittavassa laajuudessa. Kuka tai mikä taho vastaa siitä, että lastensuojelutarpeen arvioinnit täyttävät tehtävänsä, jonka avulla voidaan luoda hyvä yhteistyö perheeseen ja tarjota oikeanlaisia interventioita oikeaan aikaan? Kiinnostavaa

olisi myös tutkia asiaa panos-vaikuttavuuden näkökulmasta, jossa voisi selvittää myös perusteellisen lastensuojelutarpeen arvioinnin mahdolliset kustannussäästöt. Ryhmähaastatteluissa nousi usein esiin työkiireet ja sosiaalityöntekijöiden tunne riittämättömyydestä. Sosiaalityöntekijät pohtivat myös, että he yrittävät parhaansa, mutta ainaisen kiireen takia he eivät koe tekevänsä hyvää työtä. Mitä se merkitsee sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetille ja omalle ammatilliselle hyvinvoinnille? Mitä se merkitsee apua tarvitseville perheille ja lapsille? Tulisiko sosiaalityöntekijöiden uupumista ja sairauspoissaoloja tarkastella suhteessa lastensuojelun suuriin kustannuksiin? Nämä aiheet jäävät kuitenkin omalta osaltani jatkotutkimuksia odottavien aiheiden kansioon.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. PS-kustannus. Juva 2010, s. 28-45.

Adcock, Margaret: The core assessment: how to synthesise information and make judgements. Teoksessa Horwath, Jan (edit.): *The Child's World. Assessing children in need*. Jessica Kingsley Publishers London and New York, 2001, s. 75-97.

Alastalo, Marja, Åkerman Maria: Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusu vuori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2010, s. 372-394.

Ashorn, Ulla, Henriksson, Lea, Lehto, Juhani, Nieminen, Paula (toim.): *Yhteiskunta ja terveys. Klassisia teoreettisia näkökulmia*. Teoksessa Rantalaiho, Liisa: *Erving Goffman – terveyden ja sairauden dramaturgia*. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki 2010, s. 94-112.

Berg, Insoo Kim, De Jong, Peter. *Att bygga lösningar. En lösningsfokuserad samtalsmodell*. Bokförlaget Mareld 2003.

Berger, M. Bennett: Foreword. Teoksessa Goffman Erving: *Frame analysis. An essay on the organization of experience*. Northeastern university press. Boston 1986, s. xi-xviii.

Berger, Peter, Luckmann Thomas: *The social construction of reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Clays Ltd. England 1996.

Burr, Vivien: *An introduction to social constructionism*. Routledge. London 1995/2003.

Ervast, Sari-Anne, Tulensalo, Hanna: *Sosiaalityötä lapsen kanssa. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisu 8/2006*.

Forsberg, Hannele, Autonen-Vaaraniemi Leena: *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2012.

Goffman, Erving: *Frame analysis. An essay on the organization of experience*. Northeastern university press. Boston 1986.

Gordon, Jack: *Ecological perspectives in assessing children and families*. Teoksessa Horwath, Jan (edit.): *The Child's World. Assessing children in need*. Jessica Kingsley Publishers London and New York, 2001, s. 53-74.

Hacking, Ian: *The social construction of what?* Harvard University Press. Cambridge 1999.

Hacking, Ian: *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Suomenatnut Inkeri Koskinen. Tallinna Raamatutrükikoda. Tallinna 2009.

Healy, Karen: *Social Work. Methods and Skills*. Palgrave Macmillan. Great Britain 2012.

Hennink, Monique M: International focus group research. A Handbook for the Health and Social Sciences. Cambridge University Press. United Kingdom 2007.

Horwath, Jan (edit.): The Child's World. Assessing children in need. Jessica Kingsley Publishers London and New York, 2001, s. 21-34.

Hurtig, Johanna: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis. Rovaniemi 2003.

Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti, Marjamäki Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy, Helsinki 2011.

Kaskiharju, Eija: Samassa veneessä – apua arkeen vertaisilta. Opas fokusryhmän ohjaajille. Teoksessa Oesch-Börman, Christine, Sarvimäki, Anneli (toim.) Ikäinstituutti. Helsinki 2006.

Kivinen, Tarja: Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi - näkökulmia asiakkuuden määrittämiseen, Stakes 1994.

Kotiranta, Tuija, Haaki, Raili, Niemi, Petteri (toim.): Sosiaalisen muutos, monimuotoisuus ja tutkimus. Teoksessa Kotiranta, Tuija, Niemi, Petteri, Haaki, Raili: Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna 2011, s. 7-20.

Kuusela, Pekka: Sosiaalitieteet, sosiaalisuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Kotiranta, Tuija, Niemi, Petteri, Haaki, Raili (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna 2011, s. 51-71.

Kvale, Steinar, Brinkman Svend: Den kvalitativa forskningsintervjun. Studentlitteratur AB. Lund 1997.

Kääriäinen, Aino. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino, Törrönen Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. PS-Kustannus, Jyväskylä 2006.

Laitinen Merja, Pohjola Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus. Tallinna 2010.

Laitinen Merja, Kemppainen Tarja: Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen Merja, Pohjola Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus. Tallinna 2010, s.138 – 177.

Möller, Sointu: Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Tutkimuksia 1/2005. Pesäpuu ry. Jyväskylä 2005.

Nikander, Pirjo: Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvoori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2010, s. 432-442.

Oranen, Mikko: Tutkimista ja tunnustelua - Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti. Lastensuojelun kehittämissuunnitelma, 2006.

Perttula, Juha, Latomaa Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Lapin Yliopistokustannus. Rovaniemi 2008.

Päkkilä, Hanna: Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa Huotari, Kari, Hurtig Johanna (toim.): Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki University Press / Palmenia. Yliopistopaino 2008, s. 161 – 174.

Ristimäki, Tero, Sariola, Heikki, Seppälä, Janne, Varsa, Marjo (toim.): Lastensuojelulain toteutuminen. Lastensuojelun Keskusliitto, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia. 2008.

Rose, Wendy: Assessing children in need and their families: an overview of the framework. Teoksessa Horwath, Jan (edit.): The Child's World. Assessing children in need. Jessica Kingsley Publishers London and New York, 2001, s. 35-50.

Rousu, Sirkka, Holma, Tupu: Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Kuntaliiton painatuskeskus. Helsinki 1999.

Rousu, Sirkka, Holma, Tupu: Lastensuojelupalveluiden laadunhallinta. Suomen kuntaliitto, Kirjapaino Oma Oy. Jyväskylä 2004.

Ruusuvuori, Johanna: Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2010, s. 424-431.

Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2010.

Sundell, Knut, Egelund, Tine, Löfholm, Cecilia Andrée, Kaunitz, Catrine: Barnavårdsutredningar – en kunskapsöversikt. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, IMS. Gothia förlag Ab, Tukholma 2007.

Taskinen, Sirpa: Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes 2009.

Elektroniset tietolähteet:

Basarab-Horwath, Janet A. Child's World : Assessing Children in Need [online]. Jessica Kingsley Publishers, London, GBR 2000, s. 76-77. Viitattu 30.4.2013. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=5007200&ppg=76>>

Finlex / ajantasainen lainsäädäntö [online]. Hallintolaki. 6.6.2003/434. Viitattu 13.4.2012. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>>

Finlex / ajantasainen lainsäädäntö [online]. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Viitattu 13.4.2012. Saatavilla www-muodossa:
<URL:[http:// www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361)>

Finlex / ajantasainen lainsäädäntö [online]. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.200/812. Viitattu 13.4.2012. Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000>>

Finlex / ajantasainen lainsäädäntö [online]. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 24.3.2012. Saatavilla www-muodossa: URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007>>

Finlex / ajantasainen lainsäädäntö [online]. Perhehoitajalaki. 3.4.1992/312. Viitattu 13.4.2012. Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920312>>

Kuoppala, Tuula, Säkkinen, Salla: Lastensuojelu 2009 [online].Suomen virallinen tilastoraportti 29/2010. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki. Viitattu 25.9.2012. Saatavilla www-muodossa:
<URL:http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr29_10.pdf >

Lastensuojelun käsikirja [online]. Sosiaaliportti. Viitattu 24.3.2012. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.sosiaaliportti.fi>>

Pesäpuu Ry, lastensuojelun erityisosaamisen keskus [online]. Viitattu 24.3.2012. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.pesapuu.fi>>

Sosiaalialan Työnantajat ry [online]. Viitattu 20.2.2013. Saatavilla www-muodossa:
<URL:http://ek2.ek.fi/sosiaalialan_tyonantajaliitto/fi>

Sosiaali- ja terveysministeriö [online]. Viitattu 25.3.2012. Saatavilla www-muodossa:
<URL:http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/sosiaalityo>

Yhteiskuntatieteellinen tiedearkisto, menetelmäopetuksen tietovaranto kvaliMOTV [online]. Viitattu 6.1.2013. Saatavilla www-muodossa:
<URL:http://www.fsd.uta.fi/metelmaopetus/kvali/L5_6.html>

Liite 1. Fokusryhmähaastattelun kyselyreitti.

1. Ehdotuksia avauskysymyksille:

- 1.1. Mitä haastateltavat ajattelevat lastensuojelutarpeen arviointiprosessista käsitteenä?
- 1.2. Minkälaisia kokemuksia haastateltavilla on lastensuojelutarpeen arviointiprosessista?

2. Ehdotuksia johdantokysymyksiin:

- 2.1. Haastateltavien oma näkemys lastensuojelutarpeen arviointiprosessista, miten arviointiprosessi toimii ja voiko sen avulla auttaa lasta ja perhettä?
- 2.2. Mitkä ovat lastensuojelutarpeen arvioinnin myönteiset vaikutukset lapsen kannalta?
- 2.3. Mitkä ovat lastensuojelutarpeen arviointiprosessin haasteet ja ongelmat?

Haastattelun epäsuorat ja lempeät ylimenokysymykset voivat olla sellaisia, että palataan vielä aikaisempiin kysymyksiin, jotta haastateltavat saavat vielä mahdollisuuden tarkentaa ja lisätä omia kommentteja. Mikäli joku haastateltava on ollut hyvin hiljainen, voin tässä vaiheessa vielä antaa puheenvuoron suoraan hänelle kysymällä hänen mielipidettään aikaisemmasta keskustelusta.

Moderaattori kokoaa ryhmän ajatuksia aikaisemmasta keskustelusta ja alustaa seuraavaan teemaan joka on lastensuojelutarpeen arviointiprosessin eri osa-alueet.

3. Kokemuksia ja ajatuksia alkutapaamisesta

- 3.1. Kenen siihen tulisi osallistua?
- 3.2. Alkutapaamisen hyödyt ja haasteet?

4. Kokemuksia ja ajatuksia teematapaamisista, joissa selvitetään lapsen kehityksellisiä tarpeita, vanhempien vanhemmuuden kykyä sekä lapsen perheeseen ja ympäristöön liittyviä tekijöitä?

- 4.1. Kuinka monta tapaamista lapsen/vanhempien kanssa tulisi pitää?
- 4.2. Mitkä tekijät määrittävät teematapaamisten määrää?
- 4.3. Mitkä ovat teematapaamisten mahdolliset hyödyt, haasteet ja ongelmakohdat?

5. Lopputapaamisen kokemuksia, jossa arvioidaan sekä lapsen asiakkuuden jatkumista lastensuojelussa että erilaisia mahdollisia interventioita lapsen ja perheen tueksi?
 - 5.1. Miten hyvin arviointiprosessin jälkeen pystyy arvioimaan mahdollisia lapsen edun mukaisia interventioita ja jatkotoimenpiteitä?

Moderaattori kertoo vielä keskustelun kulkua ja sen eri aiheita, jonka jälkeen siirrytään lopetuskysymyksiin.

6. Lopetuskysymykset
 - 6.1. Minkälaisia lastensuojelutarpeen arviointeja te teette?
 - 6.2. Mikä määrittää sen, miten eri arviointeja tehdään?